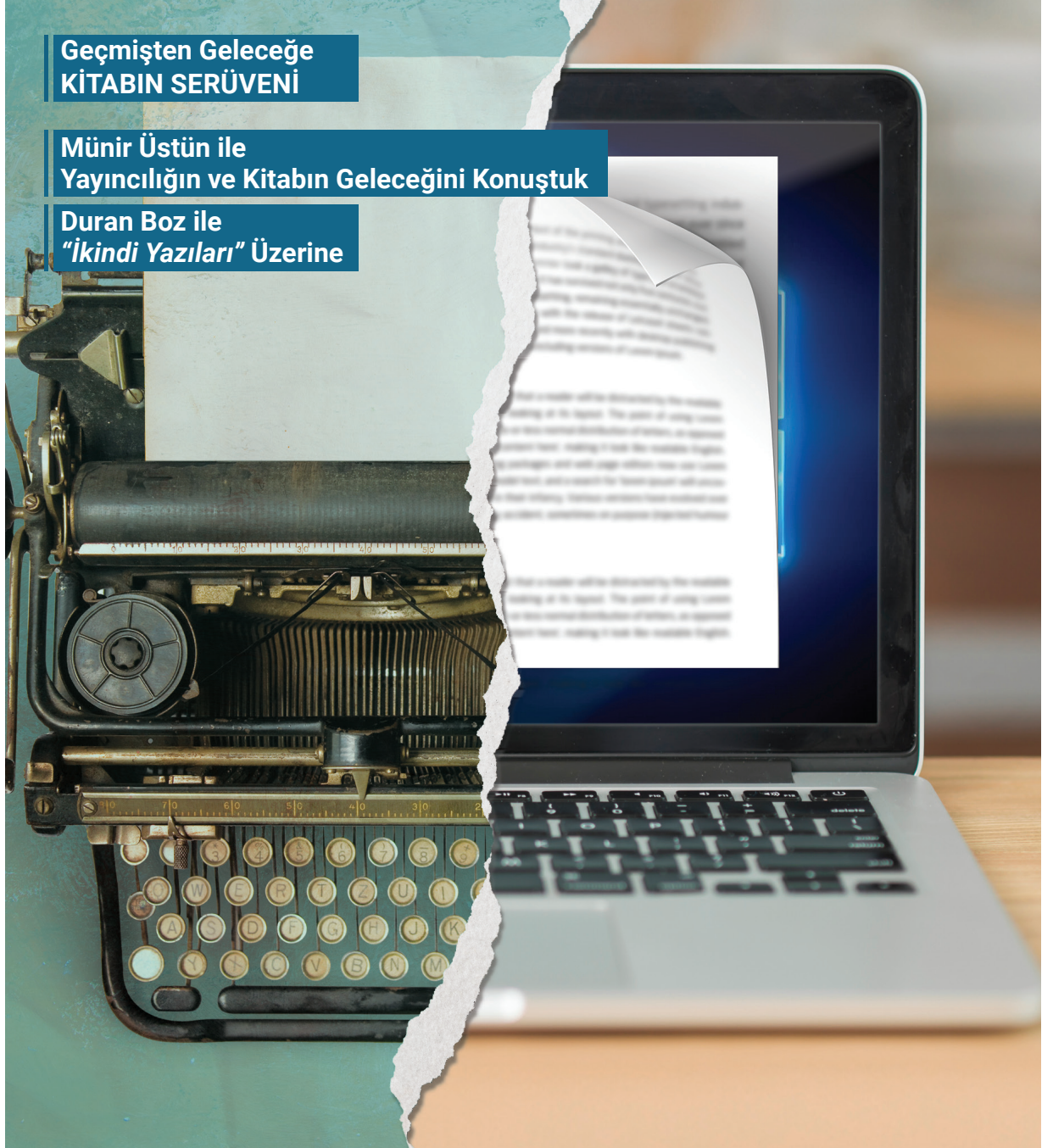

Geçmişten Geleceğe
KİTABIN SERÜVENİ

Münir Üstün ile
Yayıncılığın ve Kitabın Geleceğini Konuştuk

Duran Boz ile
"İkindi Yazıları" Üzerine

SAYI 06 • AĞUSTOS • 2021

Divriği Ulu Cami / Bilal Kemikli • Kil Tabletlerinden e-Kitaba Yazının Serüveni / Ali Öztürk • Sa'd B. Ebivakkas / Rıza Savaş • Talha Bin Ubeydullah / Ahmet Poçanoğlu • Kitabın Geleceği, Geleceğin Kitabı / Âlim Kahraman • Yazı, Yazarlık, Modern Zamanlarda Yazar / D. Mehmet Doğan • Söz Uçar Yazı Kalır; Ama Yazının da Çok Azı Kalır! / Hüseyin Akın • Balkanlarda Kadîm Bir Osmanlı Şehri: Prizren / Rıdvan Canım

Umut Ol Gelecek Bahara

Daha güzel bir dünya için; Hep birlikte fidan dikiyoruz

81 İLDE 81.000 FİDAN DİKİYORUZ

KÜVEYTTÜRK

İNSAN EĞİTİMİ KÜLTÜR VE YARDIMLAŞMA VAKFI

TR36 0020 5000 0936 4683 9000 04

İNSAN VAKFI
İNSAN EĞİTİMİ KÜLTÜR VE YARDIMLAŞMA VAKFI

"Önce İnsan"

ORFAMDER

Orman Fakülteliler Derneği

"Gücümüz Kardeşliğimizdir"

İMTİYAZ SAHİBİ:

İnsan ve Medeniyet Hareketi
Adına
Kemal Özden

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Mustafa Özel

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Mehmet Bulayır

EDİTÖR

Şehnaz Fındık

YAYIN KURULU

Ahmet Geçer
Cemal Balıbey
Ebubekir Dilekçi
Fatih Büyükkara
Haluk Nas
Mustafa Özel
Mehmet Bulayır
Raif Nas

ISSN: 2757-9271

GRAFİK TASARIM

Ahmet Furkan Onat

YAYIN TÜRÜ

Ayda bir yayınlanır. Yerel Süreli
Yayın. Ücretsizdir

Yazı ve reklamların içerik
sorumluluğu sahiplerine aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı
yapılabilir.

Dergimiz sınırlı sayıda basılmış
olup, dijital versiyonuna
www.insicam.net adresinden
erişebilirsiniz.

Fettâh olanın adıyla.

Ağustos ayı, Müslümanlar için ayrı bir ehemmiyete sahiptir. Selçuklu askerleri, Sultan Alparslan komutasında 26 Ağustos 1071'deki Malazgirt Muharebesi ile Anadolu'ya bir daha çıkmamacasına doğudan girdiler. Zamanın hali-fesi Kâim-Biemrillâh'ı, giydiği beyaz elbiseyle "Ölürsem kefenim olsun" diyen komutan Alparslan'ı ve askerlerini rahmetle, minnetle anıyoruz. Emanetlerine sahip çıktığımızı beyan ediyoruz. Hepsinin ruhu şâd olsun.

Bu sayımızda yüzyılların en önemli kültür taşıyıcısı, edebiyatın muhafızı olan kitabı gündeme aldık. Dünyanın yaşamakta olduğu değişimin, dijitalleşmenin kitabın geleceğini nasıl etkileyeceğini çeşitli açılardan ele almaya çalıştık. Yayıncılardan, yazarlardan görüşler aldık. Söyleşi yaptık. Bazı yazarlarımız da konuyu değişik açılardan değerlendirdiler. Kitapsız bir dünya düşünülemez, diyoruz. Kitap dün vardı, bugün de var, yarın da elbette olacak. İlgiyle okuyacağınız yazılar sizi bekliyor.

Bu sayımızda 80'lerin ortasında yayın hayatına başlayan efsane dergi *İkinci Yazıları*'nın tıpkıbasımını gerçekleştiren kıymetli yazar Duran Boz ile yaptığımız mülakatı ilgiyle okuyacağınızı düşünüyoruz. 131 sayı çıkan derginin büyük bir mektep vazifesini icra ettiğini de hatırlatmak istiyoruz.

1 Temmuz 2021 tarihi ile birlikte pandemi süreci farklı bir boyuta girdi. Görünen o ki toplum olarak rehavete kapıldık. İyi gitmekte olan veriler, tekrar olumsuz bir nitelik kazanmaya başladı. Her şeyin başı sağlık diyor, bu müzmin hastalığa karşı gereken tedbirleri alarak hem kendimizin hem de toplumumuzun sağlığına özen ve önem vermeye çağırıyoruz.

Sağlık, afiyet ve huzur niyaz ederek Eylül sayımızda buluşmak üzere hepinizi Şâfi olan Rabbimize emanet ediyoruz.

Mustafa ÖZEL

Genel Yayın Yönetmeni

İÇİNDEKİLER

06	Hal Evinde Hal Olanların Sığınağı
Divriği Ulu Cami
Bilal Kemikli	38	Okumak, Ama Nasıl?
Musa Kırca
10	Kırk Kandil -6-
Sa'd B. Ebivakkas (R.A.)
Rıza Savaş	40	Kitap: Araç mı, Amaç mı?
Raif Nas
12	İnci Mercan Gerdanlığı -5-
Talha Bin Ubeydullah (R.A.)
Ahmet Poçanoğlu	42	Ne Dediler?
İnsicam
16	Hayatın Taşıyıcısı Sütunu Kitap
Kemal Mansur	46	Yeni Nesil Yayıncılık Üzerine
Söyleşiler
İnsicam
18	Münir Üstün ile Yayıncılığın ve
Kitabın Geleceğini Konuştuk
İnsicam	56	Duran Boz ile "İkindi Yazıları"
Üzerine
İnsicam
20	Kitabın Geleceği, Geleceğin Kitabı
Âlim Kahraman	60	Gazâlî'nin Zühd Anlayışı
Mülayim Sadık Kul
22	Yazı, Yazarlık, Modern
Zamanlarda Yazar
D. Mehmet Doğan	66	Politika Geleneğinin Avrupa'daki
Görünümü ve Darbeler
Mucahid Yıldız
24	Söz Uçar Yazı Kalır; Ama Yazının
da Çok Azı Kalır!
Hüseyin Akın	68	"Selam Olsun" Mustafa Kutlu'ya
Betül Zeyrek
26	Kitabın Dünü, Bugünü ve Geleceği
Mustafa Özel	72	Japonya'da İslamiyet'in Tarihi-II:
Uzakdoğu Seyyahı Abdurreşid
İbrahim
Sevde Öztürk
30	Kil Tabletlerinden e-Kitaba
Yazının Serüveni
Ali Öztürk	76	Balkanlarda Kadîm Bir Osmanlı
Şehri: Prizren
Rıdvan Canım
34	Kültürel Miras Kimin Malı?
Hamdi Akyol	80	Çizgi: Hasan Aycın

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

إِنْ قَامَتْ السَّاعَةُ وَفِي يَدِ أَحَدِكُمْ فَسِيلَةٌ فَلْيَغْرِسْهَا

**“Herhangi birinizin elinde bir hurma fidanı varken,
kiryâmet kopacak olsa, derhal onu diksin!”**

(Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 184; Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid, IV, 63)

Hal Evinde Hal Olanların Sığınağı Divriği Ulu Cami

Bilal KEMİKLİ

Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Bu sene yaz tatilinde sadece dört günlüğüne Sultan Şehre uğrayabildim. Farklı meşgaleler, bitirilmesi gereken işler, verilmiş sözlerin çokluğu bu seneki sıra ziyaretini azami ölçüde kısa tutmama sebep oldu. Bu kısa ziyaret günlerinin birini, daha evden ayrılmadan birkaç gün önce, Divriği'ye ayıracamıza karar vermiştik. Daha doğrusu, bundan birkaç yıl evvel Doğan Kuban'ın *Divriği Mucizesi*'ni okumuş, o mucizeyi, yerinde görüp ziyaret etmeyi planlamıştık. Ama her sene beklenmedik bir mani çıkıyor ve bu düşümüzü gerçekleştiremiyorduk.

İşin doğrusu, dost meclislerinde konu bir şekilde Şifahane'ye veya Ulu Camiye gelince, gözler yer yer memleketçilik yapan fakire dikiliyor, ama o oralara ilişkin sadece okuduğu birkaç kitaptan yola çıkarak bir şeyler söylüyor, işi geçiştiriyordum. Ama içten içe de Divriği'yi ziyaret edememenin ezikliğini yaşıyordum. Esasen çeşitli vesilelerle yurt içinde ve dışında farklı gezilere katılmış birisi olarak, kendi şehrimi gezemememin affedilir bir yanı olmasa gerektir. Lakin çoğumuz da böyle değil miyiz? Doğup büyüdüğümüz veya sonradan gelip yerleştiğimiz, yaşadığımız şehirleri yeterince tanımıyoruz. Ben kendi adıma, mümkün olduğu kadar gezen, gezmeden önce gittiğim yerlere ilişkin ufak çaplı araştırmalar yapan ve eğer var ise, o şehirlerle veya tarihi eserlerle ilgili kitapları okumaya çalışan birisiyim. Fakat bir türlü Divriği'ye yolumu düşürememiştim.

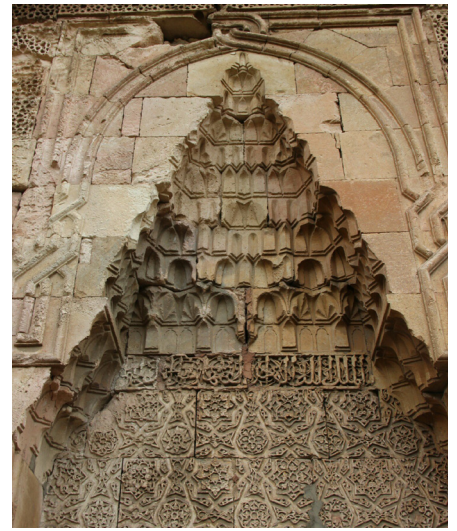
İki sene kadar önceydi sanırım, Tıp Tarih Kurumu Ulusal tıp Tarih Kongresini Sivas'ta ve Divriği Şifahanesinde gerçekleştirmeyi planlıyordu. Bu projeye bir ocaktan geliyor olmam dolayısıyla "Halk Hekimliğinde Sivas'ta Ocak Kültürü ve Lokman Baba Ocağı" başlıklı bir tebliğle katkıda bulunmak istedim. Ne var ki, daha acil yetiştirmem gereken çalışmalar vardı ve ne ilgililere böyle bir talepte bulundum ve ne de bu tebliği hazırlayabildim. Bu vesileyle hem Divriği'yi görme imkânım olacaktı, hem de orada bulunan Olukman Köyünü Ziyaret etmiş olacaktım. Çünkü her ne kadar Pirkirik'te büyümüş olsam da, arkadaşlarım ve dostlarım beni orali sansa da, aslında ben merkez Karaçayır Nahiyesine Bağlı Olukman Köyü nüfusuna kayıtlı bir aileye mensubum. Bizim aile, köyün kurucusu Lokman Baba'dan geliyor ve bir ocak sahibidir. Acaba Divriği Olukman Köyü ile bir yakınlık var mıydı? Bunu merak ediyordum. Ama gidip göremedim, yerinde inceleme fırsatı bulamadım. Bununla birlikte geçtiğimiz sene Valiliğimiz Selçuklular Döne-

minde Sivas başlıklı güzel bir sempozyum organize etti ve kadirşinas dostlar vesilesiyle fakiri de davet etmişlerdi. Bu sempozyuma, farklı bir programım dolayısıyla, bir gün geç katılma imkânım oldu. Orada Kadı Burhaneddin'in Divanı'ndan yola çıkarak şiir ve iktidar konusunu tahlil eden bir bildiri sunmuştum. Toplantının sonrasında, katılımcılara Divriği'yi de içine alan bir gezi programı hazırlamışlar. Buna katılabildim. Olmadı.

Bu sefer, daha Bursa'da, evden çıkmadan Divriği gezisine karar vermemiz isabetli oldu. Şimdi düşünüyorum da bir şehre gitmek için, sadece karar vermek ve düşünmek yetmiyormuş; önce oraya hazır hale gelmek lazım. Daha doğrusu, şehir sizi çağırmalıymış. Yoksa çağrısız ve hazırlıksız gidilen şehir, size her ne kadar sokaklarını ve tarihi yapısını gösterse de, gerçek yüzünü, zaman ırmağına rağmen ayakta durabilen tarihini ve gizemini tam olarak sunmazmış. Bu bakımdan bir yandan şehri temâşâ edip, öte yandan da Divriği Kalesi'nden bu güne kalan surların fotoğrafını çekerken Divriği'ye gitmenin ayrımlarına varmıştım: Divriği'ye gitmek, Mengücekoğlu'nun tarihine gitmek, Selçuklu'ya gitmek, Ortaçağın gizemli sembolik dünyasına gitmektir. Kaleden şehri temâşâ ederken Anadolu'nun bugün gözden ırak olan bu köşesinde, Ortaçağ'ın merkez şehirlerinden birine hayat veren Mengücekoğlu Ahmet Şah ve eşi Turan Melek Hanım'ın hayatına dalıp gittim... Ruhları şâdolsun. Anadolu sultanları ve beyleri, tarihe sadece yaptıkları savaşlarla kayıt düşmemişlerdir. Pek çoğu Ahmet Şah gibi, idare ettikleri şehirleri yeni baştan imar ederek ve

O'nu ötelere taşımışlardır. Nendense bizim mimari tarihimiz, çoğu kere, dini, sosyal ve siyasi tarihimizden kopuk okunmaktadır. Parçalayarak anlamaya çalışıyoruz. Bu sebepten de tarihimizi bihakkın anlayamıyor, anlamlandıramıyoruz. Divriği Kalesinden bakıyorum da, tarihimizi anlama ve anlamlandırma konusunda pek çok problemlerimizin olduğunu görüyorum. İşin ehli ne der bilemiyorum, ama şöyle düşünüyorum: Bir milletin yahut şehrin tarihini iki şekilde tahrip edebilirsiniz; bir onu tamamen duygusal ve ideolojik zeminde okumak, iki onu bir bütünün parçası olarak görememek, parçalamak... Biz ne duygusal zeminden belgeye doğru yeterli adımlar atabildik, ne de parçalamacı zihniyetten azade olabildik.

Yanlış tarih okumalarının en belirgin tahribatı, tarihi şehirlerde görülebilir. Kendi ellerimizle yıkıp yok ettiğimiz eserleri bir düşünelim. Birkaç yıldır tarihi bir şehirde Bursa'da yaşıyorum, ama girdiğim her sokakta, hemen her gün bir tahribatla karşı karşıya kalıyorum. Hamasi tarih anlayışları, hamasi nutuklara imkân verse de tarihi olduğu gibi korumaya ve yarına taşımaya fırsat vermiyor. Madem tarihi olduğu gibi yarınlara taşıma konusunda bir çabamız yok, bari tahrip etmesek; ona gölge olmayı bıraksak. Her ne ise, Divriği de önemli bir tarihi şehrimizdir. Bugün gözden ırak olması hasebiyle, diğer tarihi şehirlerimizde görülen tahribata pek uğramamış. Bu sebepten dar sokakları, eski konakları ve kümbetleriyle tarihte yolculuk yapmanızı kolaylaştırıyor. Kalkıp 1228'e gidiyorsanız, orada "taş u toprak arasında"

Ben kendi adıma, mümkün olduğu kadar gezen, gezmeden önce gittiğim yerlere ilişkin ufak çaplı araştırmalar yapan ve eğer var ise, o şehirlerle veya tarihi eserlerle ilgili kitapları okumaya çalışan birisiyim.

Nedense bizim mimari tarihimiz, çoğu kere, dini, sosyal ve siyasi tarihimizden kopuk okunmaktadır. Parçalayarak anlamaya çalışıyoruz. Bu sebepten de tarihimizi bihakkın anlayamıyor, anlamlandıramıyoruz.

bir şehri inşa ederken kendilerini de inşa ettiklerinin bilincinde olan baş mimar Ahlat'lı Hürremşah'ın huzuruna çıkıyorsunuz. Hürremşah'ın huzuru, Doğan Kuban'ın Divriği Mucizesi olarak nitelendirdiği Ulu Cami ve Şifâhâne'dir. Divriği'ye gitmek, esasında Hürremşah'ın huzuruna çıkmaktır.

"Ulu cami" tabiri, Selçuklu'nun bu topraklara kazandırdığı en önemli ufuklardan biridir. Cum'a namazında şehir sakinlerini bir araya cem etmek için kurulan ulu camiler, ilk dönem İslam Mimarisi'nin sütunlar üzerine oturan düz dam ve örtülü avlu şeklinde yapılan camileri örnek alınarak inşa edilmiştir. Selçuklu, gittiği pek çok şehre bir ulu cami yaptırmıştır. Bu camilerin en önemlisinin huzurundayız. Doğan Kuban kitabında şöyle yazar: "Menguçekoğlu hükümdarı Ahmed Şah ve karısı Turan Melek'in isteğiyle 1228'de yapımına başlanan Divriği Ulucamisi ve Şifahanesi'nin mimarı, Ahlatlı Hürremşah'tır. Fakat bu külliye'nin kapı bezemelerindeki soyut figürlerin adı bilinmeyen heykeltıraşının, dönemin taş işçiliğini aşan, özgün bir üslubu vardır. Divriği Mucizesi'nin ana konusu, gözden kaçmış bu öncesiz ve sonrasız üslup, bu eşsiz taş bezemeler..." Bu son iki cümleyi anlamak için, kalkıp buralara gelmek lazım; o soyut figürleri yerinde görmek, taş işçiliğini yüce bir sanata dönüştüren o isimsiz sanatkârın düşünmek ve bu eşsiz bezemelerle geri gelmesi zor bir ufka açılmak... Bu şehir sizi çağırmalı ve bu ufka alıp götürmeli.

O eşsiz bezemeleri, figürleri amatör bir sanat tarihçisi bakışıyla anlamak ve okumak biraz güç bir iş. Daha evvel, okuduğum Divriği Mucizesi, çok önceleri bir ödev

dolayısıyla incelediğim Traugott Wöhrlin'in *Bir Cami ve Darüşşifa İle Karşılaşmalar* kitabından hatırlamaya çalıştığım bilgiler yeterli olmuyor. Oysa Wöhrlin'in kitabı, daha çok bu figürlerin felsefi yorumunu ele veren bir eserdir... Olmuyor. Böylesi mekânlar, rehbersiz gezilmiyor. Mutlaka yanınızda işin ehli olan bir kâmil insan olmalı ve o anlatmalı, Süleyman mührünü, laleleri, gülleri, yılan ve kartal figürlerini... Yoksa her bir figürde kaybolup gitmeniz içten bile değil. Kitabeleri, gücümüz yettiğince okumaya çalışıyoruz; ama içlerinde zorlandıklarımız da az değil.

Bir şehre gidersem, mutlaka oranın aşinası olmuş bir ehil kişiyi ararım. Bu ehil kişiye ulaşmak bazen güçtür. Ama genellikle, gittiğim şehirde bir tanıdığım yok ise, en azından idarecilerinden birini ziyaret eder çayını içer ve şehre ilişkin bilgi almak isterim. Divriği'de yıllar önce görev yaptığım bir üniversiteden öğrencim var; edebiyat öğretmeni... Nasıl olsa yazın memleketindedir. O bize rehberlik eder, ya da uygun bir rehber bulur diye düşünüyorum. Lakin şehre girerken aradığım öğrencimin köyde olduğunu öğreniyorum. Bunun üzerine, yolda hemen karşıma çıkan Müftülük işaretine uyararak, tanımadığım müftünün çayını içip, Ulu Camii ve Divriği'nin diğer tarihi camileri etrafında bir sohbet umuduyla yola koyuluyorum. Müftülüğe geldiğimde, yıllardır görüşmediğimiz bir dostun kapısını çaldığımı farkında değildim. Evet, Divriği'ye gelirken çocuklarıma söylemiştim, biz Ahmet şahın ve Divriğili azizlerin misafiriyiz diye... Şah misafirliği böyle olsa gerek. İlk kapıyı çalmanızda bir tanıdıkla, kadim bir

dostla karşılaşıyorsunuz. Öyle oldu; müftü bey öğrenciliğinden tanıdığım bir dostmuş... Onun delaletiyle Camiyi en iyi bilen kâmil bir er kişi bize Ulu Cami'yi ve Şifa haneyi gezdirdi.

Fotoğraflar çektim... Notlar aldım. Ama ne garip tecelli ki, Divriği notlarının da içinde bulunduğu akıl defterimi bir başka yolculukta kaybetmişim... Geride dimağımızda bıraktığı lezzet ve çekilen birkaç fotoğraf kaldı. Ha bir de şu var; Ulu Cami'nin avlusundan şehri temâşâ ederken kendi kendime tutturduğum Kul Himmet Üstadım'ın bir deyişi.

*Gel seninle bir ahd'aman edelim
Hal evinde hal olalım sevdiğim
Bağlanalım bir ikrara duralım
Yaradana kul olalım sevdiğim*

Kul Himmet'in bu deyişini kim bilir kaç kez dinlemişimdir. Lakin burada kendi kendime mırıldanırken, bu mısraların üzerinde şimdiye kadar pek düşünmediğimi farkettim. Divriğili âşık Kul Himmet Üstadım yâre böyle sesleniyordu:

"Hal evinde hal olalım sevdiğim!" Çoğumuzun yaptığı gibi dinlediğimiz bir güfte, bir şiir, daha doğrusu bir deyiş bir nutuk olan bu şiiri de öylesine okuyup geçmişim. Oysa şairin yâre bu feryadı, asırlar boyu Divriği'de, Sivas'ta, Kırşehir'de Hacıbektaş'ta velhasıl Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde dilden dile, gönülden gönüle aktarıla gelen bir çağrıydı.

Bu çağrıyı burada daha iyi duyuyorsunuz. Bakımsız, yok olmaya terkedilmiş, yaşlı bir yakınımız gibi ilgi bekleyen bu yüce anıt... İşte bizim gerçek yârimiz, kültürümüz, dünümüz yarınımız... Mimar Hürremşâhın yonttuğu taşlarla ve Tiflisli Ahmed'in oyduğu ahşaplarla "hal olan" ve nice âşık için asırlarca "hal evi" olan o koca Mabed, orada, bütün o yıkılmaya ve yok olmaya yüz tutmuş kapılarını, Tâç Kapısını, Çarşı Kapısını ve nihayet Şâh Kapısını açmış halleşmek isteyen gönülleri bekliyor. Ne duruyorsunuz? Yola çıkma zamanı değil mi?

Olmuyor. Böylesi mekânlar, rehbersiz gezilmiyor. Mutlaka yanınızda işin ehli olan bir kâmil insan olmalı ve o anlatmalı, Süleyman mührünü, laleleri, gülleri, yılan ve kartal figürlerini... Yoksa her bir figürde kaybolup gitmeniz içten bile değil.

KIRK KANDİL

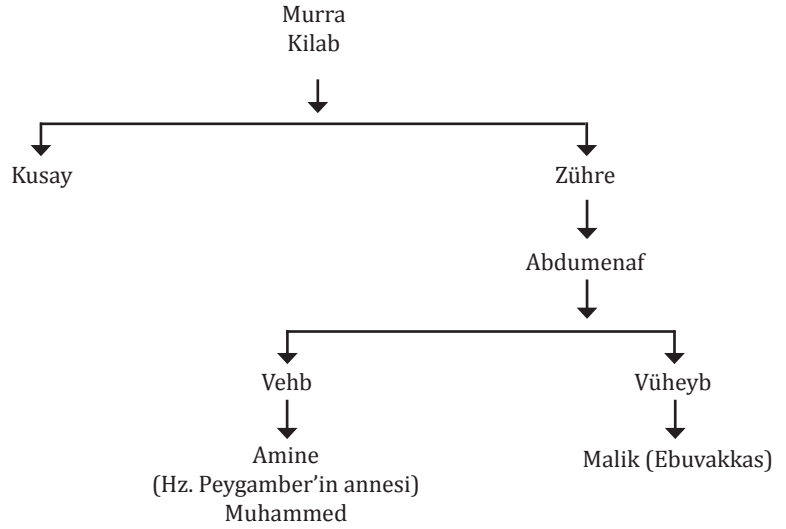
6

Sa'd B. Ebivakkas (R.A.)

Rıza SAVAŞ

Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi

Sa'd b. Ebivakkas (Malik), Hz. Peygamber'in annesinin mensub olduğu Kureyş Kabilesinin Zühre oğulları boyuna mensuptur.¹

Kızından gelen rivayete göre İslam geldiği sırada Sa'd, on yedi yaşında idi ve bu dine inanan ilklerden oldu. Duası kabul edilenlerden sayılırdı.²

Annesi onun Müslüman olmasına çok üzüldü ve bu dinden oğlunun dönmesi için açlık grevine başladı. Bir iki gün aç ve susuz kaldıktan sonra fenalaşan anne oğlunun kararlılığını görünce bu işten vazgeçti.

Sa'd, kardeşi 'Umeyr ile beraber Medine'ye hicret ettiğinde sığınacakları evleri vardı. Çünkü kardeşleri 'Utbe, Mekke'deki bir kan davasından dolayı Medine'ye gelip yerleşmişti. Daha sonra Sa'd'ın Medine'de yaptığı evin planının Rasulullah tarafından çizildiği de zikredilmiştir.³

Sa'd b. Ebivakkas'ın yiğit bir delikanlı olduğu, İslam için gözünü budaktan sakınmaz bir kahramanlık örneği sergilediği hem fiili çatışmanın olmadığı Mekke döneminde hem de fiili çatışmaların olduğu Medine devrinde İslam düşmanlarıyla en sert mücadeleleri verdiği ve ön saflarda yer aldığı gelen rivayetlerden anlaşılmaktadır. Sa'd b. Ebivakkas'ın Hz. Peygamber'le beraber bütün savaşlara katıldığı rivayet edilmektedir.⁴

Şecerede de görüldüğü gibi dedesi Vüheyb b. Abdümenâf b. Zühre, Rasulullah'ın annesinin amcası olduğu için Resûlullah (SAV), Sa'd'a "dayı" diye hitap ederdi.

Sa'd b. Ebivakkas'dan gelen bir rivayete göre veda haccı sırasında ağır bir hastalığa yakalandı ve öleceğini düşündü. Bu hastalığı sırasında kendisi-

¹ Zübeyri, Ebu Abdillah el-Mus'ab b. Abdillah b. El-Mus'ab (öl: 236 h.), N. Kureyş, Khire 1982, s. 262.

^{2,3} İbn Sa'd, eṭ-Ṭabakât, III, 139.

⁴ Zübeyri, a.g.e., s. 263.

ni ziyarete gelen Hz. Peygamber'le Sa'd arasında şu konuşmanın geçtiği anlaşılmaktadır:

Sa'd b. Ebivakkas: "Ya Rasulellah ben malı olan biriyim, bana varis olacak sadece bir kızım var, malımın üçte ikisini sadaka olarak verebilir miyim?"

Rasulullah: "Hayır"

Sa'd b. Ebivakkas: "Malımın yarısını vereyim mi?"

Rasulullah: "Hayır"

Sa'd b. Ebivakkas: "Malımın üçte birini vereyim mi?"

Rasulullah: "Üçte bir ha. Üçte bir de çok, sana varis olanların zengin olmasını sağlaman, fakir bırakıp insanlara yük olmalarına sebep olmandan çok daha hayırlıdır" dedi.

Sa'd'ın bu hastalığı sırasında Hz. Peygamber'in tavsiyesiyle ünlü hekim Haris b. Kelede tarafından tedavi edildiği ve iyileşip uzun yıllar yaşadığı ve bundan sonra çok evlilik yaptığı ve çok çocuğu olduğu kaynaklarımız tarafından ifade edilmektedir.

Sa'd b. Ebivakkas, Hz. Ömer döneminde aktif görevler üstlendi. Irak cephesi başkomutanı olarak Kadisiye Savaşı'nda (15/636) Sâsânîler'i ağır bir yenilgiye uğrattı. Sâsânî devletinin başşehri Medâin'i fethetmekten sonra bölgede gerçekleştirdiği fetihlerle Sâsânî devletini çöktürdü.

Hz. Ömer'in emriyle Kûfe şehri ni kurdu ve Kûfe valiliğini yürüttü. Halkın şikayetleri üzerine Hz. Ömer kendisini suçsuz bulmakla birlikte onu Medine'ye geri çağırdı. Hz. Osman, 24 (645) yılında onu tekrar Kûfe valiliğine getirdi. Şehrin hazinesinden sorumlu Abdullah b. Mes'ûd ile para konusunda çıkan anlaşmazlık sebebiyle bir yıl kadar sonra görevden aldı.

Uyguladığı askerî taktikler ve gösterdiği kahramanlıklarla İslâm tarihinin önde gelen kumandanları arasında yer almış ve "fârisü'l-İslâm" lakabıyla anılmıştır.⁵

Hz. Ömer'in, vefatından önce aralarından birini halife tayin etmeleri için seçtiği altı kişilik heyette Sa'd b. Ebivakkas da vardı. Ancak kendisi bu göreve talip olmadı.

Sa'd b. Ebivakkas, Hz. Osman'ın şehit edilmesi olayında, Cemel ve Sıffin savaşlarında tarafsız kaldı. Muaviye, Sa'd b. Ebivakkas'ı kendi tarafına çekmek için çok uğraştı ise de başarılı olamadı.

Sonraki yıllarda Medine yakınlarındaki Akik vadisinde çorak bir araziye satın alarak ihya etti ve oraya yerleşip çiftçilikle meşgul oldu.

Sa'd'ın, 54/674, 55/675 veya 58/678 yılında Emeviler devrinde vefat ettiği rivayet edilmiştir.

SA'D B. EBİVAKKAS'IN SİRETİNİN KRONOLOJİSİ:⁶

İslâm'dan 17 evvel
Doğumu
İslâm'ın geldiği yıl
Müslüman oldu
Hicri 1. Yıl
Medine'ye hicret
Hicri 1. Yıl Ramazan ayı
Ubeyde b. Haris Seriiyesiyle Sifü'l-Bahr seferine katılması
Hicri 1. Yıl Zilkade ayı
Harrar'a komutan olarak seferi
Hicri 2. Yıl Receb ayı
Abdullah b. Cahş'ın Nahle seriyesine katılması
Hicri 2. Yıl Ramazan ayı
Bedir savaşına katıldı
Hicri 3. Yıl Şevval
Uhud savaşına katıldı
Hicri 4. Yıl Muharrem
Ebu Seleme'nın Katan seriyesine katıldı.
Hicri 5. Yıl Şevval
Hendek savaşına katıldı.
Hicri 6. Yıl Zilkade
Hudeybiye antlaşmasına katıldı
Hicri 8. Yılı Cumadelahire
Zatü's-Selasil gazvesine katıldı
Hicri 8. Yılı Ramazan
Mekke fethine komutan olarak katıldı
Hicri 9. Yıl Receb

Tebük gazvesine katıldı
Hicri 10. Yıl Zilkade
Veda haccına katıldı
Hicri 11. Yıl Safer
Usame ordusuna katıldı
Hicri 11. Yılı Cümadelula
Ridde'de Zülkassa savaşına katıldı

Hicri 12-13. Yılı
Havazin kabilesi zekatlarını toplama görevi

Hicri 14. Yılı Şaban
Irak cihadına katıldı.
Hicri 15. Yıl Safer
Kadisiye'de komutan olarak ordusunu hazırlıyor
Hicri 15. Yıl Şaban
Kadisiye savaşını komutan olarak idare ediyor.

Hicri 16. Yıl Safer
Medayin'in fethini gerçekleştirdi.
Hicri 16. Yıl
Irak'ın fethi tamamlandı
Hicri 17. Yıl
Kufe şehrini inşa etti.
Hicri 17- 20 yılları
Kufe valisi
Hicri 20-23 yılları
Hz. Ömer'in müsteşarı
Hicri 23. Yıl
Halife adayı
Hicri 24-25 Yıl
Hz. Osman'ın Kufe valisi
Hicri 26-35 Yılları
Hz. Osman'ın müsteşarı
Hicri 35. Yılı sonu
Hz. Ali'ye bey'at
Hicri 35-55 Yıl
Fitneden uzak yaşam
Hicri 55. Yıl
Ölümü

RADİYELLAHU ANHU VE ANİSSAHABE

⁵ İbn Sa'd, et-Tabakât, III, 137-150.

⁶ Salah Abdufettah el-Halidi, Sa'd b. Ebivakkas, Dımaşk 2003, s. 7-9.

İnci Mercan Gerdanlığı -5-

Talha Bin Ubeydullah (R.A.)

Ahmet POÇANOĞLU

Emekli Konya İl Müftüsü

5. HADİS

Abu Muhammed Talha bin Ubeydullah (r.a) b. Osman b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Galib El- Kureşi Et-Teymi şöyle dedi:
 مرة بن كعب بن لؤي بن غالب القرشي التيمي
 جاء رجل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم من أهل نجد ثائر الرأس، يسمع دوي صوته ولا يفقه ما يقول، حتى دنا، فاذا هو يسأل عن الإسلام، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: خمس صلوات في اليوم والليلة. فقال: هل علي غيرها؟ قال: لا، إلا أن تطوع. قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: وصيام رمضان. قال:

هل علي غيرها؟ قال: لا، إلا أن تطوع. قال: وذكر له رسول الله صلى الله عليه وسلم الزكاة، قال: هل علي غيرها؟ قال: لا، إلا أن تطوع. قال: فأذير الرجل وهو يقول: والله لا أزيد على هذا ولا أنقص، قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: أفلح إن صدق

Ebu Muhammed Talha ibn Ubeydillah (r.a) b. Osman b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre b. Ka'b b. Lüey b. Galib El- Kureşi Et-Teymi şöyle dedi:

Uzaktan sesini duyup ne dediğini anlayamadığımız saçı başı dağınık Necidli bir adam Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in huzuruna geldi. Rasulullah'a yaklaştı. Baktık ki İslam'ın ne olduğunu soruyor. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

- "Bir gün bir gecede beş vakit namaz kılmaktır" buyurdu.

Adam:

-Kılmam gereken başka namaz var mı? dedi.

Rasulullah:

- "Hayır yok! Nâfile olarak kıalarsan o başka" buyurdu.

Rasulullah sallahu aleyhi ve sellem sözüne devam ederek:

- "Bir de ramazan ayı orucunu tutmaktır" buyurdu.

Adam yine:

- Tutmam gereken başka oruç var mı? dedi.

Resûl-i Ekrem Efendimiz:

- "Hayır yok. Nâfile olarak tutarsan o başka!" buyurdu.

Ravi Talha radiyallahu anh diyor ki, Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem adama zekât vermeyi söyledi.

Adam:

- "Vermem gereken başka sadaka var mı?" dedi.

- "Hayır yok. Nafile olarak verirsen o başka" buyurdu.

Bu defa Adam:

- "Bu söylediklerinden ne fazla ne eksik yaparım" diyerek Rasulullah'nın huzurundan ayrıldı.

Bunun üzerine Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem:

- "Eğer sözüne sahip çıkarsa, kurtuldu gitti" buyurdu.

(Buhari: 46, Müslim: 11)

BU HADİSTEN ÖĞRENDİKLERİMİZ

Allah (cc) cehaletin zirvede olduğu zamanda bütün insanlığa rehber ve öğretici bir Rasul göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur.

لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan, onları arındıran, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Hâlbuki daha önce onlar, apaçık bir sapkınlık içinde bulunuyorlardı. (Al-i İmran 164)

'O gönderilen Peygamber' Allah'ın kendisine vahyettiği âyetlerini okuyup açıklayarak insanları bilmedikleri konularda aydınlattı ve aydınlanmanın yollarını açtı. Öyle bir öğrenme iştiağı oluştu ki; 'Hicret Yurdu' Medine, bilgi ve hikmetin de yurdu haline geldi. Ashab-ı Güzin inandıkları dinin esaslarını öğrenmek için her konuda sorular soruyorlar, Rasulullah (SAV) efendimiz kendisine sorulan soruları, sabırla, şefkatle, müşfik bir baba

ve bir muallim olarak cevaplıyordu. Ashabın zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın eğitim ve öğretim faaliyetine katılması, uyarıcı, mayalayıcı, velud bir düşünmeye ve öğrenmeye sevk etti. Böylece Müslümanlar bilgi ve ahlakla donanarak başarıdan başarıya koşmuştur. Peygamber'in (SAV) açtığı bu aydınlık yolda ilerleyerek sonraki yüzyıllarda dini ve dünyevi ilimlerde ve bunların uygulamaya geçirilmesinde insanlığa örnek, önder olacak bir konuma yükseldiler. Bu muhteşem medeniyet; kökü iman, gövdesi ibadet, dalları ilim, meyvesi güzel ahlak olan bu ulu çınar, bütün insanlığı kuşattı...

Necidlinin, yapılması gerekli ibadetleri öğrendikçe "Yapmam gereken başka ibadet var mı?" sorusuna karşılık Efendimiz, farz olarak değil ama aynı cinsten nafile olmak üzere, gönülden gelerek Allah rızası için istenildiği kadar ibadet edilebileceğini bildirmiştir. Rasulullah'ın bu cevabı, işin asgari sınırını belirlediği gibi, azami sınırının olmadığını da ortaya koyar. Her 'farz' cinsinden 'nafile' olarak ibadet yapabilme ruhsatı, müminler açısından büyük bir nimettir. Ancak gücü zorlayıcı ve bıktırıcı olmamaya dikkat etmek gerekir.

Necidlinin "Farzlardan ne eksik ne fazla yaparım." diyerek ayrılması ve arkasından da Efendimizin, "Sözünde durursa kurtuldu" buyurması; kurtuluşun ve cennetin yolunun, iman ve ibadette doğruluk ve samimiyet olduğunu, farzları yerine getirmenin kurtuluş için yeteceğini göstermektedir. Bu durum biz Müslümanlar için fevkalâde büyük bir rahmet, ümit ve sevinç vesilesidir.

TALHA B. UBEYDULLAH (R.A)

Talha (r.a), Rasulullah (sav) efendimizden 19 yıl sonra, 590 yılında Mekke'de doğmuştur. Babası risâletten önce vefat eden Ubeydullah b. Osman, annesi Yemen'den Mek-

ke'ye göç eden Sa'be bint-i Abdillab b. İmad El- Hadrami'dir. Nesebi Rasulullah efendimizle Murre'de birleşir.

Uhut Savaşı'ndaki kahramanlığı sebebiyle 'Şehid'ül Hayy' (Yaşayan şehit), malını ve servetini Allah yolunda harcaması sebebiyle 'Talha't'ül Hayr' (En hayırlı), Huneyn dönüşü Numan kuyusunu satın alıp vakfetmesi sebebiyle 'Feyyaz' (bereketi bol) lakapları bizzat Rasulullah efendimiz tarafından verilmiştir.

Babası Ubeydullah, oğlundaki ticari kabiliyeti görünce başta Busra pazarı olmak üzere, oğlunu o günkü ticari merkezlere göndermeye başladı. Yirmi yaşlarına gelince herkes tarafından sevilen önemli bir tüccar oldu.

Hız. Talha, ticaret maksadı ile yine Busra'da olduğu sırada yüksekçe bir yere çıkıp pazarda bulunan tüccarlara seslenen Mekke'nin Varakası ile aynı dili konuşan bir rahibi gördü. Rahip diyordu ki: "Ey Tüccarlar topluluğu! İçinizden haremli, Mekkeli kimse var mı?" Talha: "Ben varım!" deyince Rahip ona doğru yaklaştı. Mekkeli birini karşısında görmeyen heyecanı ile: "Ey genç! Ahmed zuhur etti mi?" diye sordu. Ama Talha böyle birinden habersizdi, onların "Ahmed" dediğine Mekke "Muhammed" diyordu. Talha, o gün için Rahibe olumlu bir cevap veremedi. Ama Rahip, orada Talha'nın yüreğine imanın tohumunu serpivermişti. Mekke'ye gelir gelmez Hz. Ebu Bekir (r.a) ile Rasulullah'ın (SAV) huzuruna çıktı, yirmi yaşlarında sekizinci Müslüman olarak iman etti ve ilklerden oldu.

Talha iman ettikten sonra ciddi bedeller ödedi. Başta annesi olmak üzere, akrabalarının ve Mekke'nin ileri gelenlerinin baskı, şiddet ve işkencelerine maruz kaldı. Ama hiçbir şey onu hak bildiği davasından vazgeçiremedi. Müslüman

Peygamber'in (SAV) açtığı bu aydınlık yolda ilerleyerek sonraki yüzyıllarda dini ve dünyevi ilimlerde ve bunların uygulamaya geçirilmesinde insanlığa örnek, önder olacak bir konuma yükseldiler. Bu muhteşem medeniyet; kökü iman, gövdesi ibadet, dalları ilim, meyvesi güzel ahlak olan bu ulu çınar, bütün insanlığı kuşattı...

olduğu günlerde Hz. Ebu Bekir ile aynı ipe bağlanarak işkence gördüğünden ikisi, 'Karineyn' (yakın dost) diye anılır.

Daima ticaretle meşgul olması sebebiyle Habeşistan'a hicret etmedi. Resûl-i Ekrem Medine'ye hicret ettikten sonra Hz. Ebu Bekir'in ailesini Medine'ye o götürdü.

Hz. Talha Müslüman olduktan sonra yapılan savaşlardan geri kalmadı. Bedir Savaşı'nda Hz. Muhammed (sav), Talha b. Ubeydullah ve Saîd b. Zeyd'i, Ebu Süfyan'ın kervanı hakkında malumat toplamaları için savaştan önce Şam taraflarına istihbarat için göndermişti. Bu sebeple Talha (r.a) Bedir Savaşı'na katılmadı. Ancak savaş bittikten sonra Hz. Peygamber, Talha b. Ubeydullah ve Said b. Zeyd'i savaş ashabından sayarak ikisine de ganimetten pay verdi.

Uhut Savaşı'ndan itibaren bütün savaşlarda yer aldı. Kahramanca savaştığı Uhut Savaşı'nda Rasulullah'ı korurken birçok yerinden yaralandı ve eli çolak kaldı. O gün, üzerinde iki zırh bulunduğu için Uhud kayalığına çıkamayan Rasûl-i Ekrem, Talha'nın sırtına basarak oraya çıktı. Bu sebeple de "Talha'ya cennet vacip oldu" buyurdu. Uhut, Talha'nın günüyüdü. Zira Rasulullah Efendimiz (SAV) bugün kahramanlığı sebebiyle "Yeryüzünde yürüyen bir şehit görmek isteyen varsa Talha b. Ubeydullah'a baksın." demişti.

Bir gün Rasulullah Efendimiz (SAV) hutbesinde Allah'a hamd-ü sena ettikten sonra şu ayeti okudu:

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَّنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا

"Müminlerden öyle adamlar vardır ki, Allah'a verdikleri söze sadık kaldılar. İçlerinden bir kısmı verdikleri sözü yerine getirmiştir (şehit olmuştur). Bir kısmı da (şehit olmayı) beklemektedir. Ver-

dikleri sözü asla değiştirmemişlerdir." (Ahzâb 33/23).

Sahabeden biri, "Ya Rasulullah! Sözü'nü tutup adağını yerine getirenler kimlerdir?" diye sorunca Hz. Peygamber, giydiği yeşil elbiseyle gözüne çarpan Talha b. Ubeydullah'ı göstererek "İşte, bu onlardan- dır." buyurmuştur.

Hz. Ebu Bekir'in halifeliliği zamanında Talha etkin bir rol üstlenmemiştir. Hz. Ebu Bekir zamanında, irtidat eden Hârice b. Hısn b. Huzeyfe ve beraberindekiler ile çarpışanlar arasında yer aldı. Hz. Ebu Bekir, Kur'ân-ı Kerîm'i toplamak için bir heyet oluşturmuştu. Bu heyette, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Talha, Sa'd, Ebu Derda, Abdullah b. Mes'ud, Mikdad b. el-Esved ve Ebu Mûsa el-Eş'arî gibi hafız sahabeler bulunuyordu.

Hz. Ebu Bekir, kendi yerine kimin halife olabileceği hususunda ashab ile ayrı ayrı istişarelerde bulunmuş ve Hz. Ömer'in hilafetine dair olumlu mesajlar almıştı. Talha, Hz. Ebu Bekir'in yanına geldi ve O'na, "İnsanların başına Ömer'i mi halife tayin ettin? Sen onunla beraberken bile insanların ondan çekindiklerini görmedin mi? İnsanları Ömer ile baş başa bırakıp Rabbine giderken Allah tebaandan sorarsa ne yapacaksın?" dedi. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir, "Beni oturtun." dedi ve onu oturtular. "Beni Allah'ın hoşnutsuzluğu ile mi korkutuyorsun? Rabbime kavuşur da bana bunu sorarsa, 'İnsanların üzerine onların en hayırlısını halife tayin ettim.' derim." dedi. Bazı sahabeler gibi Talha da Hz. Ömer'in sert yapısından dolayı endişesini bu şekilde dile getirdi. Yoksa Talha'nın, Hz. Ömer'in şahsına karşı bir husumeti söz konusu değildi. Hz. Ömer ise bu görüşünden dolayı Talha'ya bir kırgınlık beslememiş, bilakis hilafeti döneminde kendileri ile istişare ettiği ender kişiler içerisine onu da dahil etmiştir. Hz. Ömer, Kadisi-

ye Savaşı'nda (14/635) ordunun öncü kuvvetlerinin başına Talha'yı, sol kanadına Abdurrahman b. Avf'ı, sağ kanadına da Zübeyr'i tayin etmişti. Talha, Hz. Ömer'in oluşturduğu ve neticesinde içlerinden Hz. Osman'ın halife seçildiği altı kişiden oluşan Ashab-ı Şûradandır.

Hz. Osman, yönetimde bulunduğu süre içerisinde, Hz. Ali, İbn Abbas, Talha ve Zübeyr ile de istişarelerde bulunmaktaydı. Hz. Ali, Talha ve Zübeyr, yönetimdeki aksaklıkları gidermek için ulema ve fukahanın, İslam'ın vermiş olduğu sorumluluk gereği, takvaya uygun bir şekilde Hz. Osman idaresini zaman zaman eleştirdikleri olmuştur.

Hz. Osman'ın kuşatıldığı kırk günlük süre zarfında bazı vakit namazlarını Talha kıldırdı. Bu karmaşa döneminde ihtilafa düşülen konularda Müslümanlara Hz. Ali, Talha ve Zübeyr danışmanlık ettiler. Çünkü bu üç sahabe, halifeden sonra Medine'deki en nüfuzlu kişiler idi.

Hz. Osman'ın şehit edilmesinde Talha'nın doğrudan ve bilinçli olarak hiçbir dahli söz konusu değildir. Ancak Talha (r.a), bu olaylarda diğer bazı ashab gibi pasif davranmıştır. Zaten Talha bu davranışı ile eleştirilmiştir. Bir başka ifadeyle, kendisinden beklenen tavrı ortaya koyamamıştır. Bu sebeple de bazı rivayetlerde ismi, Hz. Osman'ın şehadetiyle doğrudan ilişkilendirilmiştir.

Talha ve Zübeyr, Hz. Osman'ın şehadetinden sonra halife seçilecek kişiye beyat etmenin şartının; Hz. Osman'ın katillerini bulup cezalandırması olduğunu belirtmişlerdi. Bu beyat sonrasında da Talha, Zübeyr ve sahabenin önde gelenleri Hz. Ali'nin yanına gelerek Hz. Osman'ın kanının yerde kalmamasını ve hakların ikame edilmesini talep etmişlerdi. Bu sebeple Cem el Savaşı'nda Hz. Aişe'nin yanında yer aldı. Sürekli "Ey insanlar! Dikkat

ediniz fitne kaynamaktadır." diye uyarılarda bulunmasına rağmen bu 'katilden daha şiddetli olan fitne' günlerinde Müslümanlar arasında çıkan şiddetli savaşa engel olamadı. Talha, Hz. Ali'ye karşı savaştığı için çok pişman olmuş ve bu pişmanlığını da şu şiirle dile getirmiştir:

- Pişmanlığım, parmaklarını koparıncaya kadar ısırın Kusef'nin pişmanlığı gibidir, istemediğim halde günahkârlara razı olduğum zaman.

Hz. Ali ile savaşmaktan vazgeçip savaş meydanından ayrılmak isteyince aynı safta yer aldığı Mervan b. Hakem tarafından şehit edilmiştir. Rasulullah Efendimizin (SAV) 'cennetteki komşusu', komşusuna kavuşmuştur.

Talha (RA), Rasulullah Efendimizden (SAV) tekrarlarla 38 hadis rivayet etmiş, ikisinde Buhari ve Müslim ittifak etmiş, bir hadis Buhari, iki hadisi de Müslim Sahihlerine almıştır.

Allah ondan razı olsun.

**Uhut, Talha'nın
günüydü. Zira
Rasulullah Efendimiz
(SAV) bugün
kahramanlığı
sebebiyle
"Yeryüzünde yürüyen
bir şehit görmek
isteyen varsa Talha b.
Ubeydullah'a baksın."
demişti.**

Hattat: Sedef Soylu

Hayatın Taşıyıcı Sütunu Kitap

Kemal MANSUR

Kitap, insanlığın tecrübesini kayıt altına alan ve sonraki nesillere aktarılmasını sağlayan en temel araçtır. Teknolojinin sağladığı imkânlarla yeni enstrümanlar devreye girse de kitap bilgi, kültür, tecrübe taşıyıcılığı anlamındaki vazgeçilmezliğini hep korumuştur. Bu özelliği ile kitap, tarih boyunca milletlerin, medeniyetlerin iftihar kaynağı olarak özenle sakladıkları bir madalya gibi nesilden nesle aktarıla gelmiştir.

Medeniyetlerin büyüklüğü bir anlamda kütüphanelerinin büyüklüğü ile de ölçülür. Kütüphaneler bir medeniyetin araştırıcı, düşünen, üreten insan varlığının müşahhas anıtlarıdır. Bir insan topluluğu kütüphanesini kurabilmişse, hayatı da kendi özgünlüğünde kurabildiği içindir. Bu anlamda kitap, hayatı yaşayan ve yaşatan ana sütundur.

Dijital devrimin sağladığı insanın gerçekliğini temelden sarsıcı gelişmelerin ardından birçok şey gibi kitabın durumu ve geleceği üzerine de sıkı tartışmalar yapıldı. Kitabı hayatının ayrılmaz bir parçası olarak gören insanlar için, görüntünün gösterişli biçimde hâkimiyetini ilan/iddia etmesi geleceğe dair endişeye sebep olmaktadır elbette. Dijitalizasyonun hayatımıza sunduğu sanal üretim sürecinde ortaya çıkan e-kitap- okuyucular için bir şans mıdır yoksa tehdit mi? Kitabın formatıyla birlikte anlamı da değişiyor mu?

el-Kitâb'a iman eden bir Müslüman olarak kitaba dair endişe taşımadığı- mı, asıl endişemin kitabın muhatabı olan insana dair olduğunu vurgulamalıyım. Çünkü hayat ile ilişkisini sahih bir zeminde kurabilen insan, yeryüzü serüveninde kimi zaman savrulmalar yaşasa da yoldaki işaretler mesabesindeki kitaplara bakarak istikametini temin edebilir. Bu noktada kaçınılmaz olarak kitabın mahiyetine değinmek durumundayız.

Allah (c.c.) tarih boyunca kullarıyla kitap/vahiy aracılığıyla konuşmuştur. Peygamberlere verilen kitaplar, insan hayatı açısından kaçınılmaz kurucu esasları vazetmiştir. İnsanın yeryüzü serüveni, kitap etrafında tavaf etmekten ibarettir dersek abartı olmaz kanaatindeyim. Kitap görünür alanında seyredenlere her daim yol yardımında bulunmuştur. Kitabın görünürlük alanının dışında seyredenler şaşkınlık içerisinde kaybolmuşluk vadilerini aşındırmış ve sonunda kayboluşlarını gerekçelendirecek/idealize edecek kendi kitaplarını yazmışlardır.

Kitapların kavgası değişik şerait ve şekillerde süregelse de değişmeyen şey kitabın tüm 'eksenler' için kaçınılmaz bir taşıyıcı enstrüman olduğudur.

Âdemoğulları (tabii kızları da!), uzun zamanlar boyunca kitaplarını korumanın, kalıcı kılmanın yollarını aradılar. Kitapların mesajları/ruhları insanlar arasında dilden dile hareket halindeydi, bir yandan da bunlar kaydedilmezse kaybolacağı endişesi taşınyordu. Antik çağlarda ağaç kabukları, kil tablet, fildişi, kemik gibi şeyler üzerine işlemişler. Daha sonra papirüs bitkisinden bir tür kâğıt işlevi görececek madde ürettiler. Çinlilerin miladi birinci yüzyılda kâğıdı bulmalarına kadar kitabın zapt edilmesi anlamında değişik çabalar ortaya konmuştur. Kitabın tarihini okumak ve bu anlamda

insanlığın ortaya koyduğu çabaya şahit olmak, kitabın değeri hakkın-da müthiş bir bilinç sunuyor.

‘Kitap kurtlarının’ çok zor koşullar altında uzak diyarlara seyahat hikâyeleriyle doludur tarih. Kitabın elden ele istinsah edilerek çoğaltıldığı çağlar... İslam tarihinde de kitaba/ilme ve bunlar için çaba sarf etmeye, sefere çıkmaya büyük önem verilmiştir. Hangi âlimin biyografisini okusanız ilim/kitap yolunda bir yolculuğunun olduğunu görüyorsunuz. Kitap merkezli bu dünya anlayışının mimarı tabii ki Allah’ın Elçisi (s.a.v.)’dir. Şöyle buyurdular:

“Kim ilim öğrenmek için bir yola girerse Allah da onu cennete gidecek yola ulaştırır. Melekler, yaptığı şeyden hoşnut oldukları için ilim talebesinin ayaklarının altına kanatlarını sererler. Şüphesiz göklerdekilere ile yerdekiler, hatta su içindeki balıklar bile âlim için istiğfar ederler. Âlimin âbide üstünlüğü, ayın (dolanay olduğunda) diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir. Muhakkak ki âlimler, Peygamberlerin varisleridir. Şüphesiz ki Peygamberler, miras olarak altın ve gümüş para bırakmamışlar, yalnızca ilmi miras olarak bırakmışlardır. Her kim onu elde ederse, büyük bir nasip elde etmiş olur.” (Tirmizi, Kitabul-ilm, 19).

Kitap, özellikle kâğıdın icadının ardından insan hayatında yeni boyutlarıyla da yer edinmiş ve her geçen gün kapsadığı alanı genişletmiştir. Artık kitaba bağlı meslekler de insan hayatında yer edinmeye başlamıştır. Kitaplara kapak hazırlayan mücüllitler, sayfa kenarlarını süsleyen mühezzibler, bir kitabı aslından bakarak yeniden yazan kâtipler/müstensihler gibi birçok zanaat erbabı kitaba hizmet ederek maişetini temin etmiştir. Kitabın üretimi, geleneksel anlamda herhangi bir meta gibi sıradan bir üretim değildir. Özenli ve sıkı kuralların geçerli olduğu bir süreç yaşanmaktadır. Yazanından üretenine, okuyanına

kadar ulvi bir emanet gibi yaklaşılmıştır kitaba. Azdır ama kadri bilinir.

Matbaanın hayatımıza girmesinin ardından kitabın üretim süreçlerinde çok ciddi bir hızlanma oldu. Bu durum kitabın geleneksel ‘çevresi’ ile irtibatını koparmış, artık daha tecimsel bir metaa evirmiştir. Kitabı asıl sarsan gelişme, hiç kuşkusuz internetin hayatımıza girmesi ve akabinde yaşanan baş döndürücü gelişmeler olmuştur. Artık hayatımıza e-kitap diye bir ‘gerçeklik’ girmiş oldu.

Dijitalleşmeyle birlikte kitabın üretimi, dolaşımı ve tercümesi daha kolay hale geldi. Bununla birlikte geleneksel kitap, kokusunu ve hatırasını geride bırakmış oldu. En azından onun tahtını sarsacak güçlü bir alternatif form ortaya çıktı. Zaten dijital çağ okuyucusu için bu tür duygusal eğilimler çok da önemi olmamaya başlamıştı... Dijital devrim gençliğinin kitaptan beklediği bilgi yanında eğlence sağlamasıydı çünkü...

Dijital kitabın hayatımıza girişinin psikolojik olarak bir parça tedirgin edici durum olarak algılanması normal. Hatta bu kuşkulu yaklaşımın kitap ruhunun korunması endişesi bağlamında gayet olumlu olduğu da söylenebilir. Ama kitaba inanan biri olarak abartılı endişe ve tepkilerin menfi bir duygusallıktan neşet ettiğini ve bizi yanlış çıkarımlara yönlendireceğini düşünüyorum.

Kitabın tarih içerisinde ruhunu (kitap olmasını mümkün kılan temel doneler) koruyarak değişik formlardan geçerek bugün bizim aşına olduğumuz formatına eriştiğini biliyoruz. Taşlardan, tabletlerden, kemiklerden, kâğıtlara uzanan uzun bir vetire... Muhtemelen her değişim evresinde kitap dostları aynı endişeleri duymuşlar, benzer tartışmaları yapmışlardır. Bu noktadan baktığımızda derin endişele-

re mahal olmadığı kitabın ruhunun, hayatımıza giren yeni formatı da zabt-u rabt altına alacağını, çerçevesini zaman içerisinde çizeceğini düşünüyorum.

Dijitalizmin, yapay zekâ gerçeğinin insanın ontolojik varlığına ilişkin tehditler içerdiğine dair tartışma ve hassasiyetleri yok saymadan kitabın ruhunun tüm bu tehditlerden güçlü olduğuna inandığım için rahatım. Hangi şekil ve formatıyla olursa olsun eğer kitap yaşamaya devam ediyorsa, insan da yaşamaya devam ediyor demektir. Âdem’e dünya sürgününde ilk verilen şeyin, kitabın nüvesi kelimeler olduğunu hatırlayınca yatışıveriyor endişeler. Kelime/söz/kitap yaşıyorsa, insan da yaşıyordur. İnsan da kitapsız yapamaz zaten!

Kâğıt kitabın, kullanımı bir miktar azalsa bile tarihe karışma ihtimalini görmüyorum. Hatta kâğıt kitabın, dijital kitap için bir tür rezerv kaynak işlevi olacaktır kanaatindeyim. Dijital, son tahlilde gerçeğin tıpkıbasım sanallaştırılması ameliyesidir. Dolayısıyla sanallığın gerçekliğini/inandırıcılığını sağlayan, pekiştiren şey, gerçek hayatta var olan karşılıklarıdır.

Evet, dijital kitap bize soğuk geliyor olabilir; torunumuza kütüphanesinde saklayacağı bir hatıra olarak bırakamayabiliriz -kim bilir belki bu noktada bile yanılıyorum- ama bu yeni gerçeklikle muhafazakâr bir eda ile savaştığımızı değil, onun şekillenmesinde müessir olmaya çalışma çabasına girmemizi gerektirir.

Biz kitabın ruhunu koruma hususunda üzerimize düşeni yaparsak dijital çağa gözlerini açan nesiller, onu bir şekilde kendi formatlarında yaşatmaya devam edeceklerdir. Endişeye mahal yok efendim!

Münir Üstün ile Yayıncılığın ve Kitabın Geleceğini Konuştuk

İNSİCAM

Yayıncılık hayatına ilişkin merak edilen pek çok soru var. Bilhassa içinde bulunduğumuz zaman diliminde kitap basımı ve dijital yayıncılık adına her gün yeni bir gelişmeye tanıklık ediyoruz. Haliyle bu durum biz okurların merakını artırıp yayın dünyasına ilişkin farklı sorular sormamıza sebep oluyor. Bilhassa basılı yayınların yerini hızla dijital yayınların almaya başlaması okurların dikkatini çeken bir durum olarak karşımıza çıkıyor. İnsicam dergisi olarak salgın şartlarında Türkiye’de basılı ve dijital yayıncılığa dair merak edilenleri siz değerli okurlarımız için Basın Yayın Birliği Eski Başkanı Münir Üstün’e sorduk. Mavi Ağaç Yayınları’nın ve Profil Kitap’ın kurucusu olan Üstün ile yayın dünyasına ve dijital yayıncılığa dair söyleşide bulunduk.

Gelin, hep birlikte dijitalleşen dünyanın okurlara neler sunduğuna bakalım. Münir Üstün’e sorularımıza verdiği samimi cevapları için teşekkür ederiz.

Soru: Dijital yayıncılık alanında önemli gelişmeler yaşanıyor. Bu durum sizce basılı kitabı nasıl etkiler?

Cevap: Dijital yayıncılık son on yıldır gündemde olan bir konu. Fakat henüz ne dünyada ne de ülkemizde bu alanda kayda değer bir mesafe katedildi. ISBN verilerine baktığımızda basılı kitap sayımızın 600 binleri bulduğunu ancak buna karşılık e-kitap sayısının 30-40 bin civarında kaldığını görüyoruz. Ayrıca yeni kitapların çoğu da e-kitap olarak çıkmıyor. Nedeni ise şu: yazarlar ve yayıncılar “şimdilik” dijital kitaplara inanmıyor.

S: Sizce, hızla değişen dünyada yayınevleri kendilerini geleceğe hazırlıyorlar mı?

C: Dünyada bu değişim çok hızlı olurken ülkemizde pek kolay olmuyor maalesef. Salgın (pandemi) sürecinde birçok ülkede kültür ve sanat için ayrılan hibe projelerinin ülkemizde hiç olmaması; bizi kendi dertlerimizle baş başa bırakması gibi sorunlar bu sorunun cevabı olabilir. Türkiye gibi kırılgan bir ekonomiye sahip olan ülkelere Dolar ve Euro kurları öyle artıyor ki kitaplara gerekli fiyatları koymakta zorlanıyoruz. Bu nedenle acil destek ve hibe projelerine ihtiyacımız var.

S: Yayıncılığının dünkü sorunları ile bugünkü sorunları aynı mıdır? Sizce bu geleceğe nasıl yansır?

C: Ülkemizde sorunlar maalesef hiç değişmiyor: enflasyon, yüksek kur, kâğıt ithalatı, vade farkları, yüksek vergilendirme, yetişmiş personel. Ne yazık ki dertler hiç değişmiyor.

S: Korsan kitap, yayıncının en büyük düşmanı. Kitapların piyasaya

çıkmasıyla PDF'lerinin internete düşmesi bir oluyor. Kitabın geleceği açısından bu durumla mücadele için neler yapılmalı?

C: Korsan diyerek "şirinlik" katmayalım isterseniz. "Hırsızlık" kitap sektöründe maalesef var ve devam ediyor. Çok şükür meslek birliklerimiz ve birliklerimizin avukatları bu konularda çok yetkin ve etkili. Çok hızlı hareket edebiliyorlar ve bu konuyu yakından takip ederek pozisyonlarını alıyorlar.

S: Sizce kitap basımında yayıncı mı okuyucuyu etkiliyor yoksa okuyucu mu yayıncıyı?

C: Bu soruya "edebiyat" dışında cevap vermek istiyorum. Şu zamanlarda sadece "sosyal medya" etkili oluyor. Edebiyat alanında ise karşılıklı etkileşim "çok şükür" devam ediyor.

S: Pandemi kitap basım ve satışını nasıl ne kadar etkiledi?

C: YAYFED istatistikleri kitap üretiminin arttığını gösteriyor. Bu kitaba yönelik artan talebi yansıtıyor. Eleştirel okuma becerisine ne kadar sahip olduğumuz tartışılır olsa da en azından okuma alışkanlığı edinme konusunda ilerleme kaydettiğimizi düşünüyorum.

Salgın zamanlarında ise internet satışları 2020 yılında çok yükselirken 2021 yılında normale döndü. 2021 yılının ortalarındayiz ve 2020 yılını yani salgının ilk zamanların-

daki kitap satışlarını arar olduk.

S: Yayıncılıkta kaliteden ne kadar söz edebiliriz? Editörlük kurumu, sektörde ne kadar yerleşik acaba?

C: Çok değerli yazarlarımız, çevirmenlerimiz ve editörlerimiz var. Çoğu yayıncının da ülke şartlarında elinden gelenin en iyisini yaptığını düşünüyorum. Kaliteli işler çıkıyor. Ama bu işler rağbet görmediğinde yayınevleri ayakta kalabilmek için popüler ve kolay tüketilebilir içerikler üretmek zorunda kalabiliyor. Yayın programı tamamen bu kitaplarla dolu olan yayıncıları dışarıda tutarsak bir kaliteden bahsedebiliriz sanıyorum. Gerek büyük ve orta ölçekli gerekse butik birçok yayıncı var işini titizlikle yapan.

Editörlük kurumu eskiye nazaran daha yerleşik. Fakat editör olmak isteyenlerin yetiştirilmesi noktasında eğitim programlarının artırılması ve editörlük alanında uzun soluklu bir kariyer için iş hayatına atıldık-tan sonra bu kişilerin çalışma şartlarının iyileştirmesi ve bazı güven-celerle desteklenmeleri gerek.

S: Son zamanlarda her şeyin yeni neslinden söz ediliyor. Yeni nesil yayıncılıktan da söz edebilir miyiz? Ne dersiniz?

C: Sinema televizyon alanında YouTube ve muhtelif dijital platformlar sayesinde gerçekten yeni nesil yayıncılıktan söz edilebilir, bu araçlar sektörü yeniden yapılandırıyor. Ama söz konusu kitap olduğunda bu kadar büyük bir değişim görmüyoruz. Geleneksele daha yakınız. Hızımız ve üretkenliğimiz artıyor fakat büyük bir dönüşüm söz konusu değil. Bir ara Wattpad öne çıkmıştı ama zamanla etkisiz kaldı. E-kitap rüzgârı esmiyor. Şu an için sektördeki en etkili trend sesli kitap. Sesli kitap yayıncılığı daha mobil ve erişilebilir kılıyor.

Dijital yayıncılık son on yıldır gündemde olan bir konu. Fakat henüz ne dünyada ne de ülkemizde bu alanda kayda değer bir mesafe katedildi. ISBN verilerine baktığımızda basılı kitap sayımızın 600 binleri bulduğunu ancak buna karşılık e-kitap sayısının 30-40 bin civarında kaldığını görüyoruz.

Kitabın Geleceği, Geleceğin Kitabı

Âlim KAHRAMAN

Dr.

Mevcut formuyla kitabın geçmişini bin beş yüz yıl kadar geriye götürüyorlar. Ondan öncesinde kil tablet ve taş üstüne yazılan sayfalar var. Basılmış kitabın ise beş yüz yıllık bir tarihi olmuş ancak. Buna rağmen, mevcut basılmış kitap formunu biraz da kutsallaştıran bizler -özellikle bizim nesiller, çok gençlerin böyle bir kaygısı olmayabilir- dijital kitap, elektronik kitap anılmaya başladığı günden beri kara kara düşünüyoruz. Kitabı savunuyoruz, kitap lmez, lmemeli, diyoruz. Hâlbuki düşünmüyoruz ki bu düşünce var olduğu sürece kitabın öleceği falan yok. Formları ihtiyaç ve inançlar yaşatır. Yeni teknolojiler yeni arayış ve şekilleri, biçimleri doğurur. Onlar bir ihtiyaç karşılar ve tutunursa yaygınlaşır, yaşar. Kitabın bugünkü formu işlevini tamamlarsa onu da kimse ayakta tutamaz, “biz” isteriz değişimin olmasını. Evet, bu açıdan bakınca, biraz havanda su dvyoruz sanki. Telaşa gerek yok. Kil tabletleri kullanan insanların, kâğıdın bulunuşu sırasındaki endişesine benziyor belki de bu endişemiz.

Ancak, taşa ve tablete her şeyin yazılamayacağı, onun için bir ayıklama ve seçme yapmanın gereği, en eski yazılı belgelerin değerini içerik bakımından yüceltiyor olmalı. Sonraki aşamaları hızla geçip elektronik metin üretimine geçelim: Her isteyen her şeyi, çoğu zaman en olmayacak şeyleri yazıp paylaşabiliyor artık. Yazılanların dağlar oluşturun bir bölümü anlam üretmiyor, daha çok kirlilik oluşturuyor. Bu “kolaylaşma” ve hızlı erişim imkânı içeriği etkiliyor, asıl onun üzerinde durulmalı.

Elektronik ortamda kitabın hangi biçimler alacağı konusunda bugünkü düşüncelerimizin ne kadar “primitif” kaldığını görmek için fazla beklememize gerek kalmayacak belki de. 1990’larda bilgisayarlar hayatımıza girdiğinde ortaya çıkan yenilik ve değişimin, bugün, bir avuç iini dolduracak kadar “sınırlı” olduğunu fark ediyor ve o günkü algı biçimlerimizi gülümseyerek hatırlıyoruz. Aradan anca otuz sene geçti, geldiğimiz noktaya bakın. Bu baş döndürücü hız karşısında mevcut (2021’deki yani) elektronik kitap

deneyimlerinin ne kadar “ilkel” şeyler olduğunu yıl geçtikçe fark edecek ve bugün hiç düşünmediğimiz noktalara kısa zamanda ulaşacağız belki de.

Bir başka açıdan da bakınca, yavaşanlar hiç de baş döndürücü olmayabilir. Temel anlamlar bakımından, ilk insandan bugüne gelişen teknolojiyi bir parantez içinde toplamak mümkün görünüyor bana. İnsan ve insanın aslı varlığı değişmiyor çünkü. Yıllar önce okuduğum bir yazısında, S. H. Nasır, Batı biliminin bir yanılgısını vurguluyordu. İnsanlık için, sıfır noktasından, bir açıyla, sürekli yükselen bir doğru hayal etmeyi büyük bir algı çarpıklığı olarak gördüğünü, sadece “teknoloji” bakımından bile insanlığın, tarih boyunca yükselip düşen eğriler çizdiğini belirtiyordu. Kaldı ki “insan” olabilmek bakımından ilk atalarımızla bizim aramızda temelde bir avantaj durumu söz konusu değil. Bugün bizim kişiliğimizi inşa açısından sahip olduğumuz değerler Habil ile Kabil’den farklı değil çünkü. Kıskançlık gene var, cinayet

de... Buna karşılık adalet ve erdem hemen yanı başımızda, merhamet içimizde bir yerde yine bizi bekliyor. Onları sahiplenmemiz için.

Kitaptan nerelere geldik.

Gelinmesi de gerekiyor. Elektronik kitap konusunda -birçok konuda olduğu gibi- işin teknik tarafına hakkıyla hâkim olanlar sayılı uzmanlar ancak. Geleceğin kitapları bugünkülerden farklı olacak mı? Bunun için büyük imkân kapıları açıldı. Olabilir. Bugünkü kitap, mevcut formuyla ayrıca devam edecek mi? Taşa yazılan tabletler, levha halinde, belirli yerlerde hala kullanılıyor (Kitabe, diyoruz biz bunlara). Kitap da asıl yükü başka bir formla paylaşarak, ya da büyük oranda yerini ona (elektronik kitaba) bırakarak “sembolik” olarak yaşayabilir. Kesinleyemiyoruz. Ancak kesin olan şu ki, bu bir dayatmayla değil bir ortak kabullenişle olacaktır olursa.

Kaygı başka noktalar için olmalı o zaman. Teknolojinin içeriğe müdahalesi ne olur diye de kafa yormalyız.

Yazılanların dağlar oluşturan bir bölümü anlam üretmiyor, daha çok kirlilik oluşturuyor. Bu “kolaylaşma” ve hızlı erişim imkânı içeriği etkiliyor, asıl onun üzerinde durulmalı.

Yazı, Yazarlık, Modern Zamanlarda Yazar

D. Mehmet DOĞAN

“Yazarlığın tarihi insanlığın tarihi ile başlar” diyemiyoruz ama rahatlıkla “yazarlık tarihle başlar” diyebiliriz. Herkesin bildiği tasnife göre, tarih “yazı”yla başlar; yazı öncesi tarih öncesidir. Tabiatıyla yazarlık ancak yazıdan sonra mümkün olabilmiştir. Bununla birlikte yazarlıktan önce de söz vardı, insanlar konuşarak, sözle anlaşıyordu; yani dil insanlıkla birlikte vardı. Dolayısıyla yazıdan önce de insanlar arasında yazarların fonksiyonlarını üstlenen kişiler mevcuttu. Hatta yazılı kültüre uzun bir süreç içinde geçen toplumlarda sözle ve müzikle yazarlığı, şairliği sürdürenler zamanımıza kadar var olmuştur. Bugün hâlâ bazı Türk topluluklarında şairlere “aytışçı” deniliyor. “Ayıtmak”, “ay/ey etmek”, söylemek mânasına geliyor. Söze başlamadan önce “ay” veya “ey” diye dikkat çekmek ifade edişin başlangıcı oluyor bu durumda. Türk dünyasında şiir söyleyen ve bunu saz eşliğinde yapan kimseler bugün de Türkiye dâhil, var. Bunlara Türkiye’de “âşık, halk şairi, ozan” deniyor. Türkistan’da “bahşı”lar, günümüzde de binlerce yıldır yaptıkları gibi kendilerinden geçercesine “ayıtma”ya devam ediyorlar.

Edebe dâvet!

Sanatlı yazılı veya sözlü eser mânasına kullanılan Arapça “edebiyat” kelimesi, kök olarak “edeb”ten geliyor. Çok eski çağlarda “edeb”in “dâvet” anlamına geldiği biliniyor. Bunun bir ikram için dâvet olduğu kadar, iyiliğe, güzelliğe ahlâka bir çağrı olduğunu düşünebiliriz.

Kapitalizm veya sanayi öncesi toplumlarda telif eser ortaya koyan kimse olarak yazar muhtemelen ilim adamlarıyla, şiir ve nesir yazarlık hüner gösteren az sayıda kişiyle, daha çok dinî telkinde bulunmak için eser ortaya koyan kişilerden ibaretti. Belki buna, devlet yönetimi gereği yazılı metinler ortaya koymakla vazifeli kişileri de ekleyebiliriz.

Kütlervî üretim ve yazarlık

Bugünkü anlamda yazar kapitalist toplumun, sanayi toplumunun eseri. Yazarlığın meslek olması için yazılanların kütlervî üretim konusu olması, ticarî değer taşıması gerekiyor. Yani, yazılı eserlerin çok sayıda basılması ve satılması, bunun sonucunda yazarın (bununla birlikte yayıncının ve satıcının) geçimini sağlaması icab ediyor. İşte matbaa, dizilmiş metinlerin basılmasını sağlayan teknoloji, bunu mümkün hâle getirmiştir.

Yazarlığın alanının son iki yüzyıl içinde genişlediği kolaylıkla görülebiliyor. Roman, hikâyeye, şiir vb. klasik türlerin yanında gelişen basın ve yayın araçları yeni yazı türleri gerektirmiştir. Gazete yazarlığı, daha geniş anlamda gazetecilik, temelde yazıya dayanan bir meslek hâlinindedir. Diğer kitle haberleşme araçları, sesli ve görüntülü yayın vasıtaları dolayısıyla da yeni yazarlık alanları ortaya çıkmıştır. Bugün radyo metin yazarlığı, radyofonik yazarlık; televizyon veya görüntülü metin yazarlığı, senaristlik oldukça

etkili hâle gelmiştir. Hatta müziğin tüketim malzemesi hâline gelmesi sonucu “şarkı sözü yazarlığı”ndan söz edilir olmuştur.

Bütün bu gelişmeler, yazarlığı günümüzde müstakil bir meslek hâline getirmiştir. Bununla birlikte, ülkemizde sırf kalemle, yazılarıyla hayatını kazanan çok sayıda insan yok hâlâ da. Yazarlık genellikle ikinci meslek konumundadır. Öğretmen, öğretim üyesi, hukukçu, doktor, asker, baytar, diplomat, bürokrat, tüccar ve bütün bunların yanında yazardır kişi. Geçen yüzyıldan beri ünlü yazarlarımızın birçoğu bu mesleklerle birlikte yazar olarak kendilerini tanıtmışlardır. Kemal Tahir, Yaşar Kemal, Sait Faik belli bir dönemden sonra Necip Fazıl, şimdilerde Orhan Pamuk yalnız kalemle geçen yazarlar arasında sayılabilir.

Gazetecilik ve yazarlık

Türkiye’de yazarlığın, gazeteciliğimizin ve yayıncılığımızın tarihiyle sıkı ilişkisi var. Birçok ünlü yazarımız gazetecilikle yazarlığı, yayıncılıkla yazarlığı birlikte yürütmüşlerdir. Günümüzde iyice kapitalize olmuş ve teknik hale gelmiş gazetecilikten önce basın mesleğinin daha fazla edebiyatla iç içe olduğunu söyleyebiliriz. Bu yüzden birçok ünlü gazetecimiz, ünlü yazarlarımız arasında yer almıştır. Bunlar arasında Şinasi’den başlayarak Namık Kemal, Ahmet Rasim, Ahmet Mithat Efendi, Falih Rıfkı, Peyami Safa ve Tarık Buğra’yı sayabiliriz.

ve halkla ilişkiler

Ancak yazarlığın ticaret, sanayi, işletme ve yönetim vb. alanlarda kullanıldığı şekliyle bir meslek haline gelmekte olduğunu söylemek mümkündür. Bu anlamda, halkla ilişkiler ve tanıtım metnlerinin oluşturulması, bunların hedef kitleye mümkün olduğu kadar tesir etmesinin sağlanması günümüzde önemli bir konu haline gelmiştir.

Bir işi yapmak kadar anlatmak,

başkalarının anlayacağı şekilde ifade etmek de önemlidir, hatta ondan da önemlidir. Böyle bakılırsa, yazarlığın bütün alanlarda işe yarar bir meslek olduğunu söyleyebiliriz. Bir makinanın kullanılışını anlaşılır şekilde yazmak da küçümsenmeyecek bir beceri gerektirir!

Yazarlık ve ahlâk

Yazarlık mesleği bizim için ahlâkî çerçeveler olmaksızın doğru tanımlanamaz. (Bütün meslekler için bu ahlâkî mesele söz konusudur aslında). Yazarın kendisine karşı, yakın çevresine karşı, toplumuna karşı, insanlığa karşı sorumlulukları vardır. Bu sorumlulukların Allah’a karşı sorumluluk bilinmeden, kabul edilmeden doğru tarif edilmesi imkânsızdır. Sorumluluklarımızı kendimiz için ve kendimize göre tarif edersek, izafileştirirsek, bu küçük hesapların akımlarına kapılmak anlamına gelir. Böyle bir yaklaşım bizi haksızlıklara karşı koymaktan, zayıfları desteklemekten, en önemlisi doğruyu söylemekten alıkoyar.

1990’dan bu yana ne değişti?

1990’da bir derginin yazarlık mesleği ile ilgili sorularından birine şu cevabı vermiştik:

“Türkiye’de yazarlık, aydın olma, hâlâ ve öncelikle ideolojik çerçevelerde tanımlanıyor. Şüphesiz aydınların, yazarların görüş, düşünce ve mücadeleleri olmalıdır. Fakat bu onların kişilik ve kimliklerinin belirlenmesinde en başta zikredilen bir husus olmamalıdır. Türkiye’de muhafazakâr aydınlar, yani 19. yüzyılın pozitivizm ve siyantizm cereyanlarının tesirinde kalarak Atatürkçülükten Marksizm’e kadar farklılaşmış görünen bir çizgide yer alan kesim, “aydın” nitelemesine yakışmayacak bir katı görüşlülük içinde bulunarak fikrî atmosferin serbestçe oluşmasını engellemektedir. Bunların fikir hayatımız üzerinde tahakkümünün sona ermesi bir ‘kuşak sorunu’ gibi görünmektedir. Bu kuşak taassuplarıyla birlik-

te ortadan çekilmeden Türkiye’de gerçek fikir hürriyetine erişmek mümkün görünmüyor. Bu noktada açık düşünceli aydın ve yazarların fikir ortamının sertleşmesini önleyici gayretlerini artırmaları gerekiyor.” (Dergâh, Ağustos 1990)

Dünya 1990’dan bu yana çok değişti. Biz bunu günlük hayatımızda kolaylıkla hissediyoruz. Bu değişimin bilhassa pozitivist ve bilimci geçen kesimlerce görmezden gelinmesini ise anlayamıyoruz!

21. Yüzyıl herkesi yazar yapacak!

Türkiye ideolojiyi aşmaya çalışırken, yeni teknolojilerin hayatımızı değiştirdiği gerçeğini de ıskalayamayız.

İnternet, kitaba, kâğıda dayanan medeniyete meydan okuma sayılabilecek bir yerde duruyor. Elbette hâlâ yazılı kültür ağırlığını sürdürüyor. İnternet de bu yazılı kültürü taşımaktan, yaymaktan geri kalmıyor. Yine de yazılı kültürden farklı bir kültüre doğru geçildiği hissedilebiliyor.

İtibari, sanal âlem, sanal bir yazılı kültür oluşturuyor. Bu süreçte, etkileşim kavramı öne çıkıyor ve herkes bir şekilde kendini yazar konumunda buluyor.

Yaşadığımız dönem “e-kitap” gibi, “e-yazar” gibi kavramlarla tanımlanacak bir yüzyıl olacağı benziyor.

Söz Uçar Yazı Kalır; Ama Yazının da Çok Azı Kalır!

Hüseyin AKIN

Eğitimci-Yazar

Kitap nedir? Bunu daha önce yapılmış bütün tanımlardan bağımsız olarak söylüyorum: “Okunabilir olan her şey.” O halde yazının da tanımını yapmamak olmaz. Bunu da hiçbir yerden kopya çekmeden ve de yardım almadan cevaplayalım: “Anlamı içinde, üzerinde veya çevresinde barındıran her şey.”

Tarihçiler yazının bulunuşunu M.Ö 3500 tarihine yani Sümerler’e dayandırır. Buna göre Sümerler ilk olarak çivilerle semboller çizerek yazınsal hayatı başlatmışlardır. Müteakiben (M.Ö 3200’lü yıllarda) Mısır’da büyük oranda çivi yazısına benzeyen hiyeroglif yazısı kullanılmaya başlandı. Bu dönemleri “alfabe” dönemi takip eder. Alfabe ile hem yeni yazı şekilleri ortaya çıkmış hem de yeni yeni harfler yazı dünyasındaki yerini almıştır. Yazıya konu olan her şeyin dile de etki ettiğini söylemeye bilmem gerek var mı? Sözlü kültür toplumların en yaygın ve doğal nitelikli kültürüdür. Yazılı kültürden önce o vardı, yazılı kültürle birlikte de ortadan kalkmamış ve kalkmayacaktır da. Zira düşünce önce doğal dil olan şifahi olana intikal eder, oradan yazılı kültürle korunaklı bir alana taşınır. Dün kültürün taşıyıcı unsuru söylemeye dayalı sözlü kültür iken bugün kültürün taşıyıcı unsuru kayıtlara geçen yazıdır. Bir şeyin sözlü kültürdeki kayda değeri onun çokça tekrar edilmesi ve mütevatiren nesilden nesle taşınması iken yazılı kültürün süresi olarak bugün yazılı metin yani kitaptır. İlk ifade edilişi belki de yüzyıllara dayanan “Söz uçar yazı kalır” (Verba volant, scripta manent) sözünü bugüne taşıyan da yine işaret ettiği o gerçeklik olsa gerektir.

Bugünkü şekliyle yazı kağıtla anlam bulan bir söz iletim biçimi. Zira metnin somutlaşması kâğıt ile. Dijital dönüşümle birlikte kâğıt da mahiyet değiştirip yerini önemli oranda kâğıt yerine geçen elektronik ortama devretti. Elektronik ortam acaba tam anlamıyla “kâğıt-kalem” ilişkisini karşılar mı? Sözün uçuculuğuna karşı kalıcılığı iddia edilen yazı monitördeki yazı mıdır? Bir kayda dayanıp dayanmaması (mukayyet) noktasından meseleye yaklaşacak olursak elektronik ortamda kaydedilen metinlerin kuma yazılan yazılardan pek farkının olmayacağını söyleyebiliriz. Gelen bir dalga ile yazı gider kum kalır. O halde latince “Verba volant scripta manent” ifadesine Türkçe bir cümle daha eklemek lazım gelir: “Söz uçar, yazı kalır, yazının da çok azı kalır!” Bugün kültürün taşıyıcısı olma misyonunu işte bu “yazının çok azı” yerine getirmektedir. Yazılı kültür kayda değer olanı kayıt altına alınıp çoğaltılmış olanıdır.

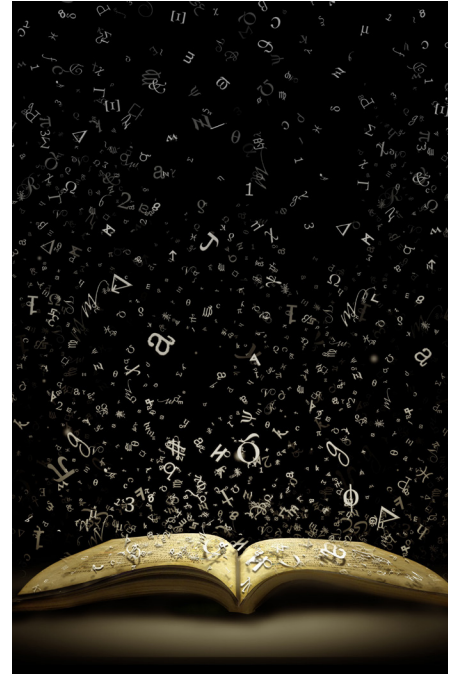
Matbuat âlemi dijital baskılara boyun eğecek mi? Şu zamana kadarki gelişmelere bakarsak böyle bir durumun olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Peki bu zamana dek olmayan bundan sonra da olmayacak olan mıdır? Bunun için bir kehanette bulunacak halimiz yok elbette. Fakat teknolojinin her zaman ilkelden gelişmişe, kompleksten basite doğru hareket edeceğini

sanmak da yanıltıcı olabilir. Sağlamlık, güvenilirlik ve kullanışlılık gibi özellikleri de hesaba katmak lazımdır. Matbu kitap ve derginin elektrik hızıyla okuyucusuna ulaşması ile kâğıt ve mürekkep kokusuyla ulaşması aynı şey değildir. İkisi birbirini desteklese de kulvarları farklıdır. Organikle yapay arasındaki fark gibi matbu kitapla dijital kitap arasında somut farklar vardır.

Gelecekte reel olanla bu alanın içine zorla sıkışıp dahil olmaya çalışan sanal yayın ve eğitim birbirlerinin sahasını işgal etmeden kendi yollarında ilerleyecektir. Her şeyden evvel bizim toplumumuzda kültürün ve bilgili olmanın dışa dönük göstergesi evlerin dört duvarını kaplayan kütüphanelerdir. Kitap aydınlatıcıdır, ama görüntü cazibesine sahip bir ışık saçandır aynı zamanda. Kitap elde ayrı evde ayrı durur. Cemal Süreya'ya "Küçük bir kitap- tır yaşamak/Elinde tutmaya yarar" dizesini yazdıran sebep hayatı bir kitabı kavrar gibi kavıyor olmasıyla yakından ilgilidir. Hayat da kitap da ömrümüz nispetince dokunup tutduğumuz yazılı metinlerden. Tabiatı, insanı, papirüsü, parşömeni okuya okuya bugünlere gelmiş insanlık. Basılı, sesli, dijital, elektronik hiçbir kitabın kıyamete dek var olma garantisi yoktur. Sadece bu garanti dil için geçerli olabilir. Zira dil söze ve yazıya dönüştürülebilecek asli unsurdur. Kitap sesli hâle getirildiğinde ona artık başka bir isim vermek icap eder. Dijital ortama intikal etmiş bir kitap taşınabilirlik gibi bir avantaja sahip olabilir, ama kolay kaybolma, tahrif edilme ya da silinme gibi birtakım durumlarla da her zaman maluldür. Şayet dijital ortama PDF olarak aktarılmış bir dosya kitaptan sayılabiliyorsa yazarın entelektüel zihni de kitap kabul edilmelidir. Yazarla konuştuğunuzda zihinsel birikimini size aktarıyorsa sesli kitaptan bir farkı kalmayacaktır.

Dil, düşünce, fikir ve duyarlık ortadan kalkmadığı sürece mahiyet değiştirse de okuyanla okunan arasındaki ilişki yok olmayacaktır. Asıl insanlığı bekleyen tehlike kitabın değil fikir yürütmenin ve düşüncenin görüntü ve gürültü ortamına teslim olmasıdır. Cilalı İmaj Devri, Pahalı Kitap Devri'ne türlü gerekçelerle sataşıp egemen olmak isteyebilir. Bu hep olmuştur. En müessir kitapla mücadele edenler alternatif kitap okuma tasarımcıları değil cehaleti popülerleştirip bilginin önüne dikenlerdir. Cehalet bile kendi sistem ve müfredatını zamana uygun hale getirip dijitalleştirip e-cehalet biçiminde güncellerken doğrunun ve hakikatin aynı kanal ve mecralara kendini katması düşünülemez.

Kitap insan ömrü içerisinde halden hale doğru bir macera yaşar. Bu serüvenin başında zihin önce kitaplara doğru var gücüyle hareket eder. Bu koşu sükûnet ve sakinete yaşına kadar sürer. Bu süreçten sonra öze iniş safhası başlar. Bir tür kesretten vahdete yükselmektir bu. Bütün kitaplar bir kitabın (Kur'an'ın) anlaşılması için okunur diyenlere katılalım gelmiyor. Şöyle söylemeyi daha uygun buluyorum. Bütün kitapların anlaşılması bir kitabın (Ana kitap Kur'an'ın) anlaşılmasına bağlıdır. Çok zengin bir kütüphanesi olmadığı söylenen üstat Necip Fazıl'ın bir beytinde itiraf ettiği gibi: "Yandı kitap dağlarım, ne garip bir hâl oldu/ Sonunda bana kalan yalnız ilmi hal oldu!" Galiba o Ana Kitap'a kayıtsız şartsız teslim olmak için okunmuş bütün kitapları zihinde yakmak gerekiyor. 'Kâl'den hâle ve hâlden ilmihale ("Hâl'in İlmi'ne") doğru bu ruhsal ve zihinsel akış insanın sahici mezuniyeti olsa gerektir.

Yazıya konu olan her şeyin dile de etki ettiğini söylemeye bilmem gerek var mı? Sözlü kültür toplumların en yaygın ve doğal nitelikli kültürüdür. Yazılı kültürden önce o vardı, yazılı kültürle birlikte de ortadan kalkmamış ve kalkmayacaktır da.

Kitabın Dünü, Bugünü ve Geleceği

Mustafa ÖZEL

Prof. Dr., FSMVÜ
İslami İlimler Fakültesi

Gelecek endişesi, insanî bir haldir. Kendimizin, ailemizin, çoluk çocuğumuzun, eşimizin dostumuzun geleceğini düşünür, kaygılanır, kendimizce önlemler alırız. Tarlamızın, bağımızın bahçemizin, işyerimizin, malımızın mülkümüzün akıbetini düşünür, planlar yaparız. Nesli tükenen hayvanlar, yok olan bitki ve ağaç türleri, her gün daha da yaşanmaz hale gelen, hoyratça davrandığımız, vahşice muamele ettiğimiz çevre ve doğa, insanları olumsuzlukları giderme konusunda harekete sevk eder. Aldığımız önlemler, yaptığımız planlar ne kadar işe yarar, o kadar önemli değildir. Burada esas olan, sergilenen insanî durumdur.

Geleceği hakkında kaygılandığım bir nesne var: Kitap. “Kitabın geleceği de ne ola ki?” demeyin. Kitap, çoğu kimse için okulda kullanılan bir ders materyalidir. Oysa kitap, ders materyali olmanın dışında ve ötesinde, bilinenin ve düşünülenin oldukça üstünde mühim bir kültür aracıdır.

Yeryüzünde ilk insanın varlığından bu yana kültür de olagelmiş ve bu kültürel unsurlar çeşitli biçimlerde ve değişik yollarla nesilden nesile, coğrafyadan coğrafyaya aktarılmıştır. Bilgi ve kültür, ilk zamanlarda şifahi yollarla aktarılıyordu. Ezber ve hafıza, bu manada mühim bir fonksiyona sahipti. Yalın ve sade bir hayat süren ilk insan topluluklarında bilgi, kültür ve sanat da o nitelikteydi. Hem insan nüfusunun azlığı hem hayatın ilk evrelerinin yaşanması, bu yalınlık ve sadeliği oldukça hâkim bir konuma getiriyordu. İnsan, hayat ve tabiat iç içeydi. Üretim denen şey, yaşamaya endeksliydi. Malî karşılık gütmekten, beklemeden yaşamını sürdürecektir bir faaliyet söz konusuydu. Üretim de tüketim de sınırlıydı. Bilgi de üretim ve tüketim açısından aynı konumdaydı. Bilgi, çalışma ve tecrübe ile ilgili hususlar, insanlar arasında sözle tedavül ediyordu. Bugün adına şifahî kültür dediğimiz vakıydı bu.

İnsanlar zamanla, öğrendiklerini kayıt altına almaya başladılar. Şimdiki ne göre oldukça basit olan bu kayıt altına alınma işinin mahiyetinin anlaşılabilmesi için Kur'an-ı Kerim'in Peygamberimize indirildiği zamana bakabiliriz. Gelen vahiylerin derilere, yassı taşlara, kürek kemiği gibi yassı kemiklere, geniş hurma yapraklarına, parşömenlere yazıldığını hatırlar-

sak mesele daha iyi anlaşılabilir. Bu örneği, insanlık tarihinde yazılı kültürün gelişimini yakından görelim diye zikrettim.

Bilginin bir güç olduğu düşüncesi kabul görüp yaygınlaşınca siyasî ve idarî güçler, yönetimler, devletler bilgiyle ilgili kurumlara, vasıtalarla ayrı bir ehemmiyet verdiler. Tarihte kitaba değer veren iki kurum vardı: Din ve siyaset. İnancımıza göre insanın yeryüzündeki varlığından bu yana onun burada nasıl yaşayacağı konusu ilahî bilgiyle belirlenmiştir. Yaygın kabule göre, kendisine sahife (ilahi/vahye dayalı bilgileri ihtiva eden küçük metin, çoğulu suhuf) verilen ilk peygamber, Hz. Âdem'dir. Bu demek oluyor ki, kitabın yeryüzündeki varlığı, insanın varlığı kadardır. Tabii o zamanki kitap şekil ve muhtevası ile günümüzdeki arasındaki farklılıkları unutmuyoruz.

Tarihte iki büyük kütüphane vardır: İskenderiye Kütüphanesi ve Bergama Kütüphanesi. Buralarda bulunan kitaplar, genelde papirüsten mamul idi. Papirüsün kullanımı M.Ö. 6000ler ve sonrasında oldukça yaygın idi. Papirüs bir bitki idi. İki

kütüphanenin bulunduğu Mısır ve Bergama krallıkları arasında yaşanan sorun, papirüsün merkezi olan Mısır'ın Bergama'ya papirüs satışını durdurmasına yol açtı. Bu da Bergama krallığının, kendi isminden türetilen ve hayvan derisinden yapılan parşömeni üretmesiyle sonuçlanmıştır (M.Ö. 3000ler ve sonrası). O dönemde yazı malzemesi olarak bu iki araç kullanılmaktaydı. Daha sonraki yüzyıllarda, Çinliler tarafından kâğıt bulundu. Böylelikle bilginin kaydedildiği malzeme sayısı arttı, zamanla da kâğıt diğerlerinin yerini aldı.

Bilindiği üzere kitaplar, her türlü malzeme üzerine yüzyıllarca elle yazıldı, yine elle çoğaltıldı. Gerek insan nüfusunun azlığı gerek hayatın sadeliği gerekse de devletlerin izlediği politikalar, insanların fazla kitap sahibi olmasını, okumasını, öğrenmesini gerektirmiyordu.

Son birkaç yüzyıla kadar eğitim-öğretim, siyasi ve ideolojik bir muhteva ve hedefe matuf olmadığı için yaygın değildi. Batıdaki siyasî, ilmî, dinî gelişmeler dünyada birçok eşyayı, alanı etkilediği gibi kitabı da etkilemiştir. Bugün "yayın sektörü"

Bilginin bir güç olduğu düşüncesi kabul görüp yaygınlaşınca siyasî ve idarî güçler, yönetimler, devletler bilgiyle ilgili kurumlara, vasıtalarla ayrı bir ehemmiyet verdiler.

Dünya tarihinde eğer iki büyük kırılmadan söz edecek olursak bunun ilki elektriğin bulunması, diğeri ise ilkine bağlı olan internetin hayata dâhil olmasıdır.

denen devasa bir alan oluşmuştur.

Buraya kadar anlatmaya çalıştıklarımız, bilginin yazıya aktarılmasının kabaca bir özetidir. Her ne kadar doğuda kimi baskı denemeleri ve çalışmaları olmuşsa da, Alman Johann Gutenberg'le (ö. 3 Şubat 1468) birlikte bu sahada tarihî bir kırılma ve gelişme yaşanmıştır. Hareketli baskı tarzı, sonraki yüzyıllarda yaşanacak gelişmelerin temelini oluşturmuştur. Şifahi kültür yazılı kültüre, yazılı kültür de basılı kültüre dönüşmüştür. İşin nereye varacağı o yıllarda elbette tahmin edilemiyordu. Elektriğin icadı, sosyal, ticarî ve ekonomik hayatta öngörülemez sonuçlara yol açtı. Matbaacılık, yayıncılık da bundan payını aldı. Tipo baskıdan dijital baskıya uzanan bir süreç, önceki yüzyıllara nazaran hızlı bir şekilde gelişti. Kitaplar, dergiler, her türlü yazılı malzeme artık çok hızlı bir şekilde basılır ve dağıtılır hale geldi.

1789'daki Fransız Devrimi'nden sonra Avrupa'dan dünyaya yayılan siyaset anlayışı önce ulusçuluğu, sonra da ulus devletleri doğurmuştur. Ulus devletler, kendilerini inşa etmek, güçlü kılmak için eğitim-öğretime büyük önem vermişlerdir. Eğitim-öğretimin yaygınlaşması, zorunlu hale getirilmesi kitabı, dergiyi öne çıkarmıştır. Her devlet kendi vatandaşlarını ulus bilinciyle donatmak, yöneltmek, yönetmek için hem okulları hem de basın yayın araçlarını kullanmıştır. Bunlar, üzerinde durduğumuz sektörün büyümesine, genişlemesine, güçlenmesine sonunda çok önemli bir güç haline gelmesine yol açmıştır.

Bunun yanında devletlerin ve hükümetlerin bu davranış ve tutumla-

rına karşı kültürü, sanatı, edebiyatı önemseyen, nitelikli insan yetiştirmesine ehemmiyet veren bağımsız bireylerin çabaları da olmuştur. Ancak bunlar nitelik olarak önde olmakla beraber nicelik olarak oldukça geridedir.

Dünya tarihinde eğer iki büyük kırılmadan söz edecek olursak bunun ilki elektriğin bulunması, diğeri ise ilkine bağlı olan internetin hayata dâhil olmasıdır. İnternetle birlikte hayatın bütün alanlarında, önemli değişimler ve gelişimler yaşandı. Bunlar bireysel alandan toplumsal alana, siyasal alandan kültürel alana, tarihsel alandan bilimsel alana kadar bütün alanlarda gerçekleşti. İnsan, kendi icatlarının neticesinde hayatın merkezinden uzaklaştı(rıldı).

Az önce yazılı kültürün basılı kültüre dönüştüğünü söyledik. Dönüşüm devam ediyor. Şimdi de basılı kültür, dijital kültüre dönüşüyor. Filmler dijital ortamlarda hazırlanıyor, sanat eserleri dijital platformlarda sergileniyor, kitaplar, dergiler dijital enstrüman haline geliyor. Binlerce cilt kitap, on binlerce dergi koleksiyonları 1 terabaytlık haricî diske sığıyor. Klasik kütüphane bu gidişle ortadan kalkacağa benziyor.

Matbu/basılı kitaptan dijital kitaba, e-kitaba, sesli kitaba geçerken her değişimde olduğu gibi bunda da tereddütlerin, tedirginliklerin yaşanması hem kaçınılmaz hem de olağandır. İnsanların yeme içme alışkanlıkları, üretim tüketim tarzları, ekim dikim şekilleri gibi hayatlarını oluşturan unsurlar modern hayatla birlikte, nasıl zamanla değiştiyse okuma yazma, not alma, not tutma alışkanlıklarımız da değişecek. Bunun en görüneni, mektubun yerini e-mailin/elekt-

ronik postanın, anlık mesajlaşma uygulamalarının almasıdır. Yirmi yıl öncesine oranla bugün mektup yazan ve gönderenlerin sayısını mukayese bile edemeyiz. Arada o kadar büyük bir fark vardır.

Soru şu: “Basılı kitap, ömrünü daha ne kadar sürdürebilir?” Buna, sanırım, hiç kimse bir tarih veremez. Bunun sebebi de, son zamanlarda hayatta yaşanan gelişme ve değişmelerin, öngörülemez bir hıza ulaşmasıdır. Belki yarın basılı kitaplar bir nostalji aracı haline gelecektir. Her zaman ve her yerde yeniliğe ve değişime açık olan kesimin gençlik olması hasebiyle, bugün yeni tarz kitaplara ilgiyi daha çok onlar gösteriyor. Bu sadece okumayla sınırlı değildir. Eğlence kültürü de bir önceki kuşaktan oldukça farklılaşmaktadır. Mesela dijital kültürle haşır neşir olan gençler; televizyondan, radyoyu saymıyorum bile, uzaklaşmaktadır. Yirmi otuz yıl öncesinin en önemli eğlenme aracı olan televizyon (ekranı), yerini bilgisayar ve akıllı telefon (ekranların) a bırakalı bir hayli vakit oldu.

Yayıncılar, yayınevleri kitap basmaktan vazgeçerler mi, şayet vazgeçerlerse bu ne zaman gerçekleşir? Şu bir gerçek ki, basılı kitap e-ki-

taptan daha maliyetli ve okuyucuya ulaşma konusunda zaman alan bir türdür. Bana kalırsa e-kitap, yayıncılar için ekonomik olarak daha cazip. Kâğıt, matbaa, depo, nakliye, kargo gibi masraflar yok. Belki yeni masraf kalemleri çıkabilir. E-yayın, yayıncılar için daha ekonomik, daha pratik. Yayıncının buna yönelmesini sağlayacak tek şey var bence, okuyucunun basılı kitaptan vazgeçip e-kitaba yönelmesi. Bu gerçekleştiğinde bugün elimize aldığımızda, kokusunu içimize çekerek okuduğumuz, kâğıda basılı olan kitap devrini tamamlamış olacaktır.

Sesli kitap, bugün e-kitaba nazaran daha çok ilgi gören bir tür. Evde büroda iş yaparken çalışırken, yolda yürürken, araç kullanırken vb. durumlarda kitabı dinleyebiliriz. Ancak kitabı seslendirenin sesinin inceliği kalınlığı, sesinin tonu dinleyeni etkileyeceği muhakkaktır. Basılı kitabı okuyan, kendi ruh dünyasında, kendi ruh dünyasına göre okur kitabı. Bu türün dezavantajı, basılı kitap ve e-kitap okuyucusunun not alma, altını çizme gibi kitabı okurken okuyucuyu canlı ve dikkatli tutan, ileride hatırlamasına imkân sağlayan edimlerden uzak olmasıdır.

Evet, her sahada olduğu gibi bu sahada da insanlık tarihinde benzeri görülmemiş bir değişim yaşıyor. Bunun önüne geçmek, bunu engellemek, bunu durdurmak gibi bir durum söz konusu olamaz. Kesin olan şu ki insan bilgilenmeyi, okumayı, yazmayı, kültürel eserler vermeyi sürdürecektir. Mühim olan bunların varlığını bir biçimde sürdürmesidir. Bir okuma aracı olan basılı kitap, amaç değildir. Amaç okumak, bilgi sahibi olmak, hayata anlam katmak, değer üretmektir.

Sesli kitap, bugün e-kitaba nazaran daha çok ilgi gören bir tür. Evde büroda iş yaparken çalışırken, yolda yürürken, araç kullanırken vb. durumlarda kitabı dinleyebiliriz. Ancak kitabı seslendirenin sesinin inceliği kalınlığı, sesinin tonu dinleyeni etkileyeceği muhakkaktır.

Kil Tabletlerinden e-Kitaba Yazının Serüveni

Ali ÖZTÜRK

Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

“Kalemle (yazmayı) öğretendir.”¹

Yazının bulunması ile birlikte üzerine kazınacağı maddeler de tarih içerisinde çeşitlilik ve gelişme göstermişti. Önceleri, muhtemelen ne bulunduyorsa, ağaç, taş, kemik, deri vb. nesnelere kazınan yazılar, kalıcı hâle getirilmek için kayalara, kil tabletlerine, papirüse ve nihayet kâğıdın icadıyla birlikte kâğıtlara yazılmaya başlandı. Diğer materyallerden farklı olarak üzerine yazılı olan kâğıdın, önceleri dürülerek tomar hâline getirilmesi, sonraları yaprakların iki kapak arasına alınarak kitaba dönüşmesiyle birlikte inancın, düşüncenin, insanlığın ortak tecrübelerinin yayılması ve gelecek kuşaklara aktarılması kolaylaşmış oldu.

Kitap, yüzyıllar boyu bilginin muhafaza ve yayma aracı olarak kaldı, hâlâ da öyledir. Bununla birlikte, tarihî süreç içerisinde kâğıdın, ciltçiliğin, kaligrafinin, nakkaşlığın gelişmesiyle estetik bir hâle gelmiştir. Önceki devirlerde yazıların iptidai yöntemlerle basılı hâle getirildiği bilinmekteyse de Alman J. Gutenberg’in 1447 yılında yazılı sayfaların birbirinin aynısı olarak çoğaltılmasına imkân veren baskı mekanizmasını icadıyla, kitabın uzun tarihinde yeni bir çığır açılmış oldu. Matbaanın yaygınlaşması ile sayısı hızla artan kitaplar, bilim ve kültür hayatının en önemli kaynağı olmayı sürdürmüştür. Günümüzde elektronik yayıncılığın, klasik baskı teknolojilerinin önüne geçmesi ile tarihe karışması beklenen kitap, kıdemli ve asil konumundan güç alarak itibarını hâlâ muhafaza etmektedir.

Matbaanın icadından bu yana geçen süreyi dikkate alacak olursak dijital yayıncılığın hayatımıza henüz yeni girdiğini söylemek mümkündür. Çok hızlı gelişen elektronik iletişim ve bilgi teknolojileri, pek çok alanda olduğu gibi hayali zorlayan imkânları yayıncılık hayatına da sunmuştur. Dijital yayıncılığın kolay üretilebilir olmasının yanı sıra erişebilmenin önünde ne-redeyse bir engel bulunmaması başta olmak üzere yayıncı ve okuyuculara getirdiği yenilikler saymakla bitmez. Eski bir kitabı, makaleyi elde etmek için hayli zaman harcayan araştırmacı ve okuyucular için belki en faydalı tarafı, baskısı kalmamış matbu kitapların, süreli yayınların, özellikle ilmî

¹ Alak Sûresi 96/4

makalelerin taranarak elde edilmiş birebir elektronik sürümlerine ve hatta elyazmalarının dijital görüntülerine birkaç tuşla erişebilme imkânı sunmasıdır, denebilir. Elektronik kopya ile birlikte hızlı erişilebilirliğin yanı sıra maliyet ve kâğıt israfı da önemli ölçüde önlenmiş oldu. Bugünden geriye doğru bakıldığında gerek matbu gerekse gayri matbu eserlerin fotokopi, faksimile, mikrofilm gibi görece eski teknolojilerle çoğaltıldığı ve yüksek maliyetle okuyucuya ulaştığı dönemler, henüz dün diyebileceğimiz yakın geçmişe aittir. Fotokopi makinasının hayatımıza girmesiyle birlikte yazı çoğaltmanın ne kadar kolaylaştığını, başlangıçta pahalı olsa da gitgide ucuzlayarak özellikle başta eğitim öğretim ve idari işlemlerin vazgeçilmez demirbaşı haline geldiğini seksenli doksanlı yılları yaşayanlar bilirler. Fotokopi makinelerinin yaygınlaşması ile öğretmenlerin sınav sorularını elle ya da daktilo ile mumlu kâğıtlara yazıp bastıkları teksir makinelerinin pabucunun dama atıldığı gerçeği Z kuşağına nasıl anlatılabilir, bilemem. Daktilo yazı aracı olarak fonksiyonu

nunu neredeyse yitirdi. Seksenli yılların sonunda hayatımıza giren ve gelecekte mekanik daktilonun yerini alacağı düşünülen elektronik daktiloyu, o günleri yaşayanlar bile hatırlamıyor. Oysaki ne büyük bir devrimdi. Mekanik daktiloda yanlış basılan bir tuşun bedeli vardı. Bir nevi daktilo silgisi olan daksil ile -bugün sadece mürekkepli kalem için kullanılıyor- hatalı harfin/kelimenin kapatılması gerekirdi.

Oysaki elektronik daktilo, bir satırı yazdıktan sonra alt satıra geçmeden kontrol etme imkânı veriyor ve yanlış harf silinerek yenisi yazılıp alt satıra geçiliyordu.

Matbaalarda modern ofset baskı öncesinde özellikle nakışlı eserleri basmaya elveren taşbaskı tekniği, çoğunlukla da dökme hurufata dayanan mekanik baskı makineleri kullanılırdı. Kalıplara dökülerek değişik puntolarda yüzlerce harf elde edilir ve kitap, gazete basımında bu harfler tek tek dizilerek matbaa makinesine konurdu. Dizgi işini yapan bu ustaya mürettip denilirdi. Matbaa mürekkebini alan harfler kâğıdın üzerine makine ile basılır ve bir ön kopya alınarak musahhihin önüne giderdi. Musahhih kelimenin doğru dizilip dizilmediğini kontrol ederek tashihini yapar ve gerekli düzeltmelerden sonra okuyucu ile buluşacak noktaya gelirdi. Her ne kadar musahhihlerin kontrolünden geçse de mürettiplerin dikkatsizlikleri yüzünden kitaplarda hatalı basımın önüne geçmek oldukça zordu. Bu yüzden kitapların sonuna eklenen “hata-sevap cetveli” başlıklı bir çizelge ile hatalı basılan kelimelerin doğrusu karşlarına yazılırdı ki yanlış anlamalara fırsat verilmesin. Eskiden gazete, dergi ve kitaplarda yanlış dizilen harflerden

Kitap, yüzyıllar boyu bilginin muhafaza ve yayma aracı olarak kaldı, hâlâ da öyledir.

Dijital yayıncılığın kolay üretilbilir olmasının yanı sıra erişebilmenin önünde neredeyse bir engel bulunmaması başta olmak üzere yayıncı ve okuyuculara getirdiği yenilikler saymakla bitmez.

dolayı rastlanan hatalar için “mürettip hatası” denilmiştir. Bu hataların yazarı mahcup edecek seviyeye çıktığı da görülmekteydi. Matbaa kullanılmadan önce el yazısı ile yazılan kitaplarda, resmi belgelerde böyle bir hataya rastlanmışsa ona da “kâtip sehvi” denilerek kusur kâtibin üzerine yıkılmıştır. Elyazması eserlerde ise sıkça rastlanan bu nevi hatalar kontrolden geçtikten sonra derkenarda “sah kaydı” denilen Arap alfabesiyle Sad ve Ha harflerinin yazılmasıyla düzeltilmiştir. Elyazması eserlerde nüshanın değerini artıran bir müdahale olarak kabul edilen sah kaydı, resmi evrakta yazının doğruluğunu tasdik bir nevi paraf/imza işlevi görmüştür. Bütün vaktini hat sanatına ayırmış ya da bir nevi maişet temini için hattatlık yapanların hataları ise “Küllü hattâtin câhilün / bütün hattatlar câhildir.” genellemesi ile bütün meslek sahiplerine fatura edilmiştir. Oysaki Fuzûlî’nin,

Kalem olsun eli ol kâtib-i bed-tahrîrin
Ki fesâd-ı rakamı sûrumuzu şûr eyler

Gâh bir harf kusûruyla eder nâdiri nâr

Gâh bir nokta sukûtuyla gözü kör eyler

beddua mısralarının hedefinde ise sadece gerekli titizliği göstermeyen “kâtib-i bed-tahrîr” bulunmaktadır.

Hatasıyla sevabıyla günümüze ulaşmış olan bütün yazma ve basma müktesebatımız bizler için kıymeti paha biçilemez bir hazine değerindedir. Bugün bir yazma esere, eski harfli dergi, gazete ya da kitaba ulaşmanın ne kadar kolay olduğunu söylemeye gerek yok. Hatta Latin harfli eski eserler

için dahi bu kolaylık var. Dünyanın sayılı kütüphanelerindeki elyazması eserlerin önemli bir kısmına birkaç tuşla erişilebiliyor artık. Tokyo’dan Toronto’ya pek çok üniversite yazma, basma ellerinde eski eserlere dair ne varsa elektronik ortamda çarşaf çarşaf yayımlıyor. Bugün araştırmacılar kütüphaneye dahi gitmeden istedikleri çoğu yazma eseri cihazlarına indirebiliyor. Sadece nadir eserler değil, telif ücretleri ödenen birçok yeni eser de kütüphanelerin elektronik raflarında yerini almış durumda.

Oysaki bir yazma eserin kopyasını temin edebilmek için yakın geçmişte ciddi bir zahmete katlanmak gerektiğini, baskısı nadir eserlerin ise sadece belirli kütüphanelerde görülebildiğini hatırlatmak gerekiyor. Geçmişte yazma eserleri temin etmenin yolları sınırlıydı. Ya satın alınır ya miras yolu ile intikal eder yahut da bir hattata yazdırılmak suretiyle kopyasına sahip olunurdu. Satın aldığı eserler ile Millet Kütüphanesi’ni kurmuş olan Ali Emîrî Efendi’nin, sahibinin satmaya yanaşmadığı eserler için hattat kiralarak istinsah ettirdiği biliniyor. Kitap bizatihi değerli bir varlıktı ve kitaba sahip olan kişi ilk yaprağına düştüğü “temellük kaydı” ile bu değeri belgelerdi. Eğer kitaplar vakfedilmişse muhtelif yapraklarında vakfedenin mührü yer alır, bir kütüphanenin mülkiyetinde ise kütüphane mührü bulunurdu. Bu sayede kitabın zaman yolculuğundaki güzergâhları da tespit edilmiş olurdu.

Peki, kitaba sahip olma imkânı bulamayanlar için durum ne idi? Onlar da bir mabedi, bir büyüğü ziyaret eder gibi kitabı bulunduğu yerde ziyaret ederlerdi ki bu durum

doğrudan kitaba verilen değer ile ilgiliydi. Kitabı ziyaret etmek, kitabı görmek, incelemek ve kitap ile ilgili birinci elden bilgi sahibi olmak, daha da önemlisi bir görevin ifası anlamına geliyordu.

Her şeyden önce yazma bir eser, eşi olmayan bir hazine değerindedir. Nüshalarının çokluğu onu biricik olmaktan alıkoymaz. Zira bir eserin iki nüshasının aynı hattatın elinden çıkması bile birbirinin aynı olma ihtimali neredeyse imkânsızdır. Bir yazma eser ya cildi, kâğıdı, hattı, tezhibi vs. sanat hususiyetleri bakımından ya da muhtevası ve ünik nüsha tabir edilen yegâne nüsha olma durumuna göre kıymetlendirilir. Eserin “müellif hattı” olması ise kuşkusuz ilave bir kıymet demektir. Bir yazma eser, bir şahıs gibi düşünülmelidir. Nüfus cüzdanlarında nasıl şahsı tanımlayan bilgiler bulunursa kütüphane kayıtlarında da yazma eseri tanımlayan bilgiler yer alır. Demirbaş numarası, cildi, şirazesı, mıklebi, kâğıdı, hattın

türü, varsa tezhibi, yazı ve kâğıt ebatları, müellifi, müstensihî, telif ya da istinsah tarihi, varak/yaprak sayısı, satır sayısı... Bütün bunlar onu aynı soydan olsa bile diğer aile fertlerinden ayıran bilgilerdir.

Sonuç olarak, her kolaylığın bir bedeli olduğu, faydaları kadar -hadi zararları demeyelim- zararları olduğunu akıldan çıkarmamak gerekiyor. Elektronik ve dijital yayıncılığa karşı efelenmenin faydası yok; ama nereden nereye geldiğimizin bilinmesi gerekiyor. Bu alandaki teknoloji öylesine hızlı geliyor ki on yıl öncesine ait kimi elektronik âletlerin, programların müzelik duruma geldiği görülmektedir. İlim ve kültür hayatında bilgiye ulaşmanın önünde engel olarak duran birçok husus bugün artık vâki değil.

Peki, bunca erişim kolaylığına rağmen tarih, kültür ve medeniyete dair araştırmaların niteliği eskiye nispetle ne durumdadır? Sorulması ve üzerinde kafa yorulması gereken soru, bu olsa gerek.

***Hatasıyla sevabıyla
günümüze ulaşmış
olan bütün
yazma ve basma
müktesebatımız bizler
için kıymeti paha
biçilemez bir hazine
değerindedir.***

Kültürel Miras Kimin Malı?

Hamdi AKYOL

Yazar-Mütercim

80 milyonu aşkın nüfusu, muazzam bir öğrenci kitlesi, bir dönem dünyaya hükmeden bir devletin mirası bir coğrafyada yaşıyoruz. İslâm ile tanıştıkları andan itibaren de dinin bayraktarlığını yapmış, bununla yetinmeyerek her türlü ilim sahasında döneminin çok çok ilerisinde faaliyetler yürütmüş bir kültürel geçmişe sahip ecdadımızla övünüyoruz. Ancak her canlının ölümü tadıcı olması misali, devletler de bir süre sonra tarihin sayfaları arasında yerlerini alıyor, onların bıraktığı yerden başka biçimde bir şekilde hayat devam ediyor. Bu çerçevede, matbaanın görece geç gelmiş olmasına rağmen oldukça zengin bir kültürel geçmişe sahip olduğumuzu rahatlıkla söyleyebiliriz. Dikkatli korunmuş el yazmaları, 1800'lerin ikinci yarısında başlayıp 1900'lerin başlarında zirveye çıkan yayıncılık faaliyetleri, geçmişimizin yüz akı.

Ancak Osmanlı imparatorluğunun yıkılıp yerine Cumhuriyet rejiminin tesis edilmesiyle birlikte yaşanan kritik bir kırılma noktası var ki, Türk milletinin hafızasını bir anda ortadan kaldırmış, silikleştirmiş, köksüz hale getirmiş: Harf İnkılabı. 10 sene süren bir zaman diliminde eski harflerle okuyup yazabilen sadece eski nesil kalmış, sadece Latin alfabesi ile okur ve yazar yeni bir nesil hızlı bir şekilde yetiştirilmiş.

70'lerin başlarından itibaren, Tercüman 1001 Temel Eser ile birlikte, Arap alfabesi ile yazılmış Türkçe metinler, yeni nesillerin istifadesine sunulmak üzere Latin alfabesine çevrilmeye başlanmış ve bu halen devam etmekte olan bir süreçtir. Dönemsel özelliğe sahip, bugünün okuruna çok fazla bir şey ifade etmeyen, içeriğindeki bilgilerin güncellenmiş olması nedeniyle ilmi kıymeti kalmamış kimi eserleri dışarıda bırakırsak, bugün için bile anlamlı olan eserlerin önemli kısmının günümüz okurunun istifadesine sunulduğunu söylersek, çok yanıltıcı bilgi vermemiş oluruz. Ancak geride halen "Osmanlıca bilmeyenler" in de istifadesine sunulmayı bekleyen yüzlerce kıymetli eser mevcut.

80'lerin ortasından itibaren başlayan, Dünya ile entegre olma, serbestiyet rüzgârı, kültürel alanda da ciddi atılımlara sahne oldu. İki elin parmakları adedince olan yayıncı sayısı bir anda arttı, yüzlerce yeni yayınevi kuruldu, yeni açılan üniversiteler ve artan nüfusla birlikte, bu kitlelerin

teveccüh gösterdiği alanlarda alabildiğince bir kitap yayıncılık faaliyeti görüldü. Tabiri caizse, başlarda “sellemehüsselâm” yapılan yayıncılık faaliyetleri, ülkenin bu alandaki uluslararası hukuk işleyişine entegre olmaya başlamasıyla birlikte yeni bir forma büründü. Uluslararası anlaşmalar, yayıncıların yayınlayacakları kitapların sahiplerinin haklarını teminat altına alıyordu ve bu ülkemiz için yeni bir durumdu. Daha önce sadece tercüme ettirilip, mütercime bir ücret ödeyerek yapılan kitap neşri, artık sözleşmeler, kanunlar, yönetmeliklerle kuşatılmıştı. Hatta bu konuda bizzat şahidi olduğum trajikomik bir olay, bu zihniyet değişiminin çarpıcı örneklerinden biri olmuştur.

Bir yayıncı, ölümünün üzerinden 50 sene geçmiş yabancı bir yazarın çok önemli ve hacimli bir eserini tercüme ettirip basıyor. Ancak başka bir yayıncı, yazarın varisleri/yasal temsilcileri ile sözleşme imzalamış ve yayın haklarını devralmış. Hakları kendinde olan kitap başka bir yayıncı tarafından pat diye yayınlanınca, kendileriyle irtibata geçip diyorlar ki: “Artık olan olmuş, bunun hakkı bizdeydi ama siz basmışsınız. Bari bizim masraflarımızın bir kısmını üstlenin, elinizdeki stoklar bittikten sonra da basmayın, böyle sulh yolu bulalım.” Ancak eseri basan ve yeni duruma adapte olmamış diğer yayıncı bu teklife ters bir şekilde cevap verince, yayın haklarını elinde bulunduran yayıncı olaya öfkeleniyor. Ters cevabın dersini vermek için, o yayıncının listesinde telif hakkı alınmamış diğer tüm kitapları didik didik edip tespit ederek hepsiyle sözleşme imzalıyor, mahkeme kararıyla da diğer yayıncının tüm kitaplarını müsadere ettirip satışını engelliyor.

Bütün bunlar yaşanırken, benzer bir zihniyet değişimi, telif eserler için de ortaya çıktı. Çoğunlukla eser sahibinin mirasçılarından habersiz, izinsiz kitaplar neşreden yayıncılar, özellikle de bandrol yönetmeliğinin çıkması ile birlikte, yayınlayacakları eserlerle ilgili hak sahipleriyle yapılmış sözleşmeleri ilgili kurumlara ibraz etmek zorunda bırakıldılar. Özellikle geniş kitlelerin ilgisini çeken kimi yazarların eserleri için yayıncılar arasında kıyasıya bir yarış yaşandı, çok büyük meblağlar karşılığında transferlere şahit olduk. Büyük sermaye sahiplerinin de topa girmesiyle ortalık toz duman oldu.

Tabii 2000’lerin başı ile birlikte, uluslararası telif hukukuna tam bir entegrasyonun sağlanması ile ortaya çıkan, hukuka tamamen uygun ama milli kültürümüzü balatalayan çok ciddi bir durum da var: Mirasçıların keyfiliği...

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri kanunun kemale ermesi ve uluslararası hukuka tam bir entegrasyonun sağlanmasıyla birlikte yayıncıların önündeki seçenekler şunlardı:

1. Yayıncı, telif bir eser için yazarı hayattaysa, neşredebileceği kitap ile ilgili sözleşme imzalar.
 2. Yayıncı, hayatta olan yabancı yazarın kitabı için kendisi veya yasal hak sahibi ile sözleşme imzalar.
 3. Yayıncı, ölümünün üzerinden henüz 70 yıl geçmemiş yerli veya yabancı yazara ait eserleri neşretmek için, yasal mirasçılar veya hak sahipleriyle sözleşme imzalar.
 4. Yayıncı, eser sahibinin ölümünün üzerinden 70 yıl geçmişse, kimseden izin almaksızın dilediği kitabı serbestçe neşredebilir.
- Özellikle üçüncü madde, içerdiği teknik zorluklar bir yana (hak sahi-

Ancak Osmanlı imparatorluğunun yıkılıp yerine Cumhuriyet rejiminin tesis edilmesiyle birlikte yaşanan kritik bir kırılma noktası var ki, Türk milletinin hafızasını bir anda ortadan kaldırmış, silikleştirmiş, köksüz hale getirmiş: Harf inkılabı.

80'lerin ortasından itibaren başlayan, Dünya ile entegre olma, serbestiyet rüzgârı, kültürel alanda da ciddi atılımlara sahne oldu. İki elin parmakları adedince olan yayıncı sayısı bir anda arttı, yüzlerce yeni yayınevi kuruldu, yeni açılan üniversiteler ve artan nüfusla birlikte, bu kitlelerin teveccüh gösterdiği alanlarda alabildiğince bir kitap yayıncılık faaliyeti görüldü

binin kim olduğunun tesbit edilmesi ve akabinde bu kişi veya kişilere ulaşma güçlüğü gibi...), mirasçılarının akıl almaz talepleri ile de uğraşmak, yayıncılar için oldukça yıpratıcı bir süreç oldu ve bu durum halen de devam etmekte. Üstelik kanun ve yönetmeliklerin istisnai haller için bir hüküm bildirmemesi durumu var ki, evlere şenlik denebilir.

Yazar 1961 yılında vefat etmiş. Öksüz ve yetim olarak büyümüş, hiç evlenmemiş ve dolayısıyla mirasçısı da yok. Bu yazarın eserini neşretmek için bandrol müracaatı yaptığınızda, ölümünün üzerinden henüz 70 yıl geçmemiş olduğu için ilgili kurumlar sizden varis ile yapılmış bir sözleşme talep ediyor. Ancak sorun şu ki, ortada bir varis yok? Bununla ilgili bir belge ibraz etmeniz halinde bandrol verebileceğini söylediklerinde, yapmanız gereken bir sulh hukuk mahkemesine müracaatla bu duruma ilişkin bir belge talep etmek. Ancak bu müracaatınız da ilgili kişinin mirasçılarından biri olmadığınız için mahkeme tarafından geri çevriliyor. Bu "Burası Türkiye" tepkisi verilecek kısırdöngü, yayıncıyı gerçeğe aykırı beyan ve belge ibraz etmeye mecbur hale getiriyor. Bereket versin kanunlardaki açıklar kimi zaman lehe de kullanılabiliyor. 5846 sayılı FSEK gereğince, kanuna aykırılık iddiasında ancak hak sahipleri bulunabiliyor. Hiç mirasçısı olmadığı bilinen yazarların kitaplarını yayınlamak isteyenler, yazarını ya "anonim" göstermek veya gerçekte olmayan bir mirasçıya ait olduğunu öne sürdüğü gerçektir bir sözleşme ile eseri yayınlatabiliyor.

Oysa bu konuda bir yönetmelik düzenlenmesi mümkün. Çünkü

günümüz yayıncısı genellikle telif ödemekten kaçıyor değil. Sadece ortada böyle bir muhatap yok. Kanuna bir ilave yapılarak, mirasçısı tespit edilemeyen eserler için yetkili mahkemelerin veya meslek birliklerinin oluruyla yayım izni verilmesi, bir bilirkişi marifetiyle tayin edilen telif miktarının belirli bir süre mirasçı ortaya çıkıncaya değin bir banka hesabında bloke edilmesi ile sorun çözüme kavuşturulabilir.

Bir başka yazar, 1975 yılında 98 yaşında vefat etmiş. Sadece 1903 yılında yaptığı ilk evliliğinden olan iki oğlu var, ancak Fransız olan anne, daha Türkiye Cumhuriyeti bile ortada yokken gerçekleşen evlilikten olan çocuklarını alarak Fransa'ya dönmüş. Sonrasında kimse kimseyi aramamış, sormamış. Çocukların veya onların çocuklarının veya torunlarının bile hayatta olduğu meçhul. Nerede yaşadıkları, nasıl bir soy isim aldıkları meçhul. Ancak kanunlar size, bu mirasçılara ulaşip izinlerini almayı zorunlu kılıyor. Siz de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı birinin yazdığı Türkçe bir kitabı yayınlamak için, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı bile olmayan, muhtemelen Türkçe bile bilmeyen ve artık Türklükle, Müslümanlıkla alakası kalmamış Sarı Çizmeli Mehmet Ağa'ları bulmak için samanlıkta iğne aramaya koyuluyorsunuz.

Bir başka yazar daha... 1957 yılında ölmüş, çok önemli bir asker ve siyaset adamı. Biraz önce bahsettiğimiz örneklerle göre daha şanslı olabiliriz, çünkü mirasçıları var, kim oldukları belli. Tek yapmamız gereken, kendilerine ulaşip dedelerinin eserlerini yayınlama arzumuzu dillendirmek ve sözleşme

imzalamak. Çünkü onun hatıraları, diğer kitapları, hepsi bizim siyasi ve askeri tarihimiz açısından birbirinden kıymetli. Ancak bu yazarın önemli bir özelliği, ömrü Mustafa Kemal ve CHP'ye muhaliflikle geçmiş, ancak armut dibine düşmemiş, çocukları ve torunları ise dedelerinin aksine koyu Atatürkçüler. Sırf ideolojik bir sebeple, ne kadar çok para teklif ederseniz edin, eserlerin neşri için sözleşme imzalamıyorlar. Elinizde sözleşme olmayınca da yapabileceğiniz bir şey yok. Boynunuzu büküp, kös kös geri dönüyorsunuz. Bunun mukabilinde, yakın tarihimizin en tartışmalı olaylarına dair birinci ağızdan bilgi ve belgeler kamuoyu ve ilim çevrelerinden uzaklarda, 70 yıllık sürenin geçmesini bekliyor.

Bir başka isim daha... Türk sağının, muhafazakâr kesimin önemli ideologlarından biri. Genç yaşta vefat ediyor. Kitaplarını neşreden yayıncının sözleşme süresi bittiğinde, varisleri sözleşmeyi yenilemiyorlar. Gerekçe olarak da eserleri kendilerinin kuracağı bir yayınevinde yayınlayacaklarını gösteriyorlar. Ancak 30 yıla yakın bir süre, bu eserler sadece nadiren bazı sahaflarda bulunabildi.

Yine Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ve Meşrutiyet yıllarının önemli aktörlerinden biri, eski Osmanlı askeri. Hatta 150'likler arasında yer almış, ömrünün sadece son birkaç yılında ülkeye dönebilmiş bir isim. İki ayrı evlilikten 15'e yakın çocuğu, bu çocuklarından da 100'e yakın torunu var. Çocuklar ve torunlar birbirleriyle kavgalı, kendi aralarında uzlaşıp mirasçısı oldukları paşanın kitapları için basım izni vermiyorlar.

Örnekleri daha da artırmak

mümkün, biz bu kadarıyla iktifa edelim.

Kanunlar, elbette kendilerine bağlı kalmamız gereken, toplumun düzen içinde yaşamasını temin eden en önemli unsurlardan biri. Bu anlamda fikri eserlerin sahiplerinin mirasçıları da elbette menkul ve gayrimenkul miras unsurları gibi, babalarının/dedelerinin yazdıkları kitaplarda, kanunların belirlediği süre için hak sahibidir. Ancak fikri bir eserin mülkiyet hakkını koruma kaygısıyla çıkılan yolun, kimi zaman ülkenin yetiştirdiği önemli bir ismin çok önemli kitaplarının yoklara karışmasına sebebiyet verebiliyorsa, orada galiba biraz düşünmek, istisnai haller için istisnai hükümler getirmek gerekiyor. Özellikle ideolojik gerekçelerle basımı engellenen eserlere ilişkin, gerekirse bir komisyon veya Kültür Bakanlığı, basit bir tescil ve istimlak ile bu türden eserleri uhdesine alabilir. Veya konunun ilgilisi ve hukukçular bir araya gelip, üzerinde herkesin uzlaşacağı başkaca bir formül üretebilir.

Söz konusu olan kültürel hafızamızsa, gerisi teferruattır...

Söz konusu olan kültürel hafızamızsa, gerisi teferruattır...

Okumak, Ama Nasıl?

Musa KIRCA

Okumak insana özgü bir eylemdir. Yaratan Rabbimizi tanıma ve yaratılışımızın bilgisine doğru başlayan bir yolculuktur. Varoluşun gerçekliğini kavramsal bir düzleme yerleştirme gayretidir. Kitabımızda bu bağlamda ilk vurgu, ilk uyarı, insanın azgınlığına ve dönüşün hiç şüphesiz Rabbimize olacağıdır. O halde buradan ilk çıkarılacak sonuç varlığımızın ve hayatımızın merkezinde Rabbimizin olması gerekir. Hayat yolunda, başta okumak olmak üzere bütün amellerimizi Kerem sahibi Rabbimizin adını hatırdan çıkarmadan ve onun adıyla başlayarak gerçekleştirmeliyiz.

Modern insanın çıkmazı özgürleşme adına Rab ile bağını koparmış olmasıdır. Yüce Kitabımız bu sapkınlığa karşı insanı 14 asır öncesinden uyarır. Alak Suresi, baştan sona kadar bu sapkın insanı resmeder. Hidayet ile dalalet arasındaki ince çizgi Rabbini tanıyıp tanımamak arasından geçer. Bu ayırt edici çizgiyi doğru okumakla tanıyabiliriz. Bilmenin, fark etmenin en güvenilir yolu olan doğru okumak ile ilgili nasıl doğru okuma yapılır sorusu bizi çok önemli bir kavşağa ulaştırır.

Epistemolojik karmaşanın içine dalmadan basitçe okuma bilincini tanımaya çalışalım. Hemen herkes başlangıçta kitap sevgisini, okuma zevkini belirli bir kriter koymadan, o sırada içinde bulunduğu ruhsal durumuna uygun kitap türlerini tercih edip okuyarak elde etmeye çalışır. Sürekliliği olmayan duygusal, macera ya da fantastik kitaplardır okunan. Kişi henüz kitap nedir sorusunu kendine sormadığından, yazarı, içeriği üslubu vs. konular aklına bile gelmez, önemli olan sürükleyici olup olmadığıdır. Eğer okuduğumuz Jules Verne'nin bir kitabı ise, kaçınılmaz olarak arkadan yazarın bütün eserlerini okuruz. Çoğunlukla ilk okumaya Jules Verne ve benzeri yazarlar ile başlanıldığı için edebi değerlendirme konusunda bir fikrimiz olmaz. Bizi kitabın sadece olay örgüsü ve az veya çok sürükleyici olup olmadığı ilgilendirir. Bu durum en basit ifadeyle etkileşimsel bir okuma sürecidir, hayatımızda fazla yer kaplamamalıdır.

Zaman ve yaş ilerleyip, okuma konusunda belli bir birikime ulaşınca yavaş yavaş seçici olmaya başlarız. Kitap nedir sorusunu aşmış bir kişi olarak, hangi tür kitap, hangi yazarın kitabı veya hangi konuda bir kitap okumalıyım sorusunu sormaya başlarız. Artık yetkinlik düzeyimiz yükselmekte-

dir. Böyle bir kişi şu yazarı okudum dediği zaman, onun o yazarın en azından en önemli eserlerini okuduğunu, yazarın kişiliği, üslubu, tarzı hakkında fikir sahibi olduğunu anlarız. Bu noktada okur için güven çok önemlidir. Değer verdiği kişinin yargılarına uyarak, okuma tercihi konusunda yanlış kararlar da vermek durumunda kalabilir. Kişinin hayat boyu süren okuma eyleminde elbette takip etmesi gereken kişiler olabilir. Ama sürekli birini takip ederek okumak insanı yetkinleştirmeyi, bilakis güdüleştirir, sağlıklı bir durum değildir. Zira yüce Kitabımızın ilk emri “oku”dur, “okuyun” değil. Öyleyse, ancak bireysel bir faaliyet olarak okumalı ve bilmediğimizi bilmeye çabalamalıyız.

Bireysel okumak da bir süreçtir. Belli bir birikime ulaşmış okuyucu, bireysel okumalarının yanında, ortak okuma, ders veya atölye çalışması diyeceğimiz faaliyetler gerçekleştirmelidir. Böylece okuduklarımızı başkalarıyla paylaşmış oluruz, amel defterimize hayırlı

işler olarak kaydolar. Aynı zamanda ortak okumalar sayesinde okuduklarımıza kalıcılık kazandırırız. Aksi takdirde okuduklarımız zihnimizde sadece bir iz olarak kalır, ilmiyle amel olmayan kötü bir kimlik elde ederiz.

Her insan kendi okuma tarzını oluşturmalıdır. Okuduğumuz kitabın türüne göre okuma şeklimiz olmalıdır. Bilimsel bir eser okuyorsak, mutlaka notlar tutmamız gerekir. Bir sanat eseri okuyorsak, dil, üslup, tema vs. hususlarda işaretlemeler yapmamız gerekir. Okuma alışkanlığı kazanmış bir kişi sadece okumak için okumamalıdır. Her okuduğu kitap hakkında söyleyecek bir sözü olmalıdır.

İyi bir okuyucu, ben şu şu yazarları veya şu konularda şu kitapları okudum diyebilen kişidir. Ben bir yığın kitap okudum diyenin sözünün salih amel bağlamında bir kıymeti yoktur, kişiyi ancak değerleştirir. Zira o kişi böyle okuyarak ne kendini, ne çevresinde olup biteni, dolayısıyla ne de rabbini tanımıştır, boşa zaman geçirmiştir.

Zaman ve yaş ilerleyip, okuma konusunda belli bir birikime ulaşınca yavaş yavaş seçici olmaya başlarız. Kitap nedir sorusunu aşmış bir kişi olarak, hangi tür kitap, hangi yazarın kitabı veya hangi konuda bir kitap okumalıyım sorusunu sormaya başlarız.

Kitap: Araç mı, Amaç mı?

Raif NAS

Matbu mu, dijital mi? Son zamanların klişe tartışması... Ne olacak bu kitabın hali! Kitabın kokusunu dijitalde alabilir miyiz? Kampüste dolaşırken parkamızın yan cebinde kimlik yerine taşıdığımız kitaplara ne olacak! İdeolojimizi havalı havalı nasıl göstereceğiz! Klasik mobilyamızın rengine uygun fonlarda ciltli kitapların yerine rafları neyle süsleyeceğiz! Ofisimizde koltuğumuzun arkasına denk düşen raflarda entelektüel imajımızı göstermeyi neyle telafi edeceğiz! Okunduğu ve tenkit edildiği anlaşılsın diye sayfa kenarlarına lam cim koyup notlar düşürme ve bizden sonra okuyacaklara da mesaj verme ihtiyacımızı nasıl gidereceğiz! Fuarlarda stant stant gezip göz zevkimizi nasıl tadacağız! Aldığımız kitapları kütüphanemizin raflarına özenle yerleştirip şöyle bir temaşa etmenin huzurunu dijitalde nasıl hissedeceğiz! Çocuklarımızın kitapçılarda zevkine uygun kitap seçme ve sahip olma duygularını PDF ile nasıl karşılayacağız! Sorular uzayıp gidiyor belli ki.

Birkaç nesil belli araçlarla bir ünsiyet peyda ediyor ve alışkanlıklar oluşuyor. Bu alışkanlıklar zamanla bir davranış biçimi üretiyor. Yukarıda sıraladığımız şeyler kitabın merkezde olduğu bir kısım kesitlerdi. Hayatımıza giren her nesne beraberinde bir kültürü de getiriyor. Ulaşımın atlarla sağlandığı zamanlarda yaşam alanlarımızda atın da yaşayabileceği düzeneklere yer açmak zorundaydık. Şimdilerde motorlu araçlarda olduğu gibi... Kitabın hikâyesi de biraz böyle seyredeceğe benziyor.

İnsanların ihtiyaçları sabit iken bu ihtiyaçların karşılanma biçimi ve araçları değişkendir. Mesela ısınma ihtiyacı sabittir ancak bu ihtiyaç bir zamanlar odunla, bir zamanlar kömürle, bir zamanlar petrolle, bir zamanlar da elektrikle karşılanmıştır. Şimdilerde ise güneş enerjisi vb. şeylerle karşılanıyor. Bu örnekte görüldüğü üzere odun da kömür de petrol de halen varlığını devam ettiriyor. İklimlere göre, ekonomiye göre. Coğrafi altyapıya göre hepsine de yer olabiliyor.

İnsanın en temel ihtiyaçlarından ve hatta insanı diğer varlıklardan ayıran en temel özelliklerden biri de takdir edersiniz ki bilgidir. Bilginin ifade biçimleri ve enstrümanları da çağlara göre değişkenlik arz etmektedir. Mağara

duvarlarına kazınan bilgiden taş kitabelere, kemik parçalarından ceylan derilerine, papirüslerden selüloz kâğıtlara ve son olarak da dijital platformlara yazılıyor bilgiler. Burada cevap verilmesi gereken soru şudur: Aslolan iletinin kendisi mi yoksa iletişim aracı ve biçimi midir? Asıl olan insanın mesajını başka bir insana iletmesi mi yoksa neyle iletildiği midir? Tabii ki önemli olan mesajdır ve bugün geline nokta dijital düzenekler mesajın ulaştırılmasında ve mesaja erişimde çok daha kolaylık ve hız imkânı sunuyor. Artık müteahhitlerimiz kutu gibi evler yapıyor. Yüzlerce kitabın dizileceği kitaplıklara sıra gelmiyor diğer eşyalardan. Arşivlemeye imkân vermiyor yeni yaşam alanları. Yüzlerce ciltlik kitabın içeriğini mini bir cihazda toplayabiliyorsunuz. Bir tuşa dokunarak ciltler dolusu yazıyı dünyanın öbür ucuna gönderebiliyorsunuz.

Diyeceksiniz ki; girişte kitaba bu

kadar güzellemeler dizdikten sonra ne kadar kolay vazgeçebiliyorsunuz matbudan! Tabii ki kolay değil vazgeçmek. Matbu kitapla hemhal olan bir insanda kendine özgü bir kişilik vardır, bunu dijitalleşen nesilde zor görürüz. Kitapla temas eden insan biraz daha insandır. Eline kitap alan insanın her halinden belli olur, mürekkep yalamışlığı... Kibardır, beyefendidir, duygusaldır, naziktir... Tabii ki mefhumu muhalifi öyle değildir demiyorum; anladınız siz beni! Modüler mobilya icat olduktan sonra klasikten vazgeçilmediği gibi vefalı kitap dostları da hep olacaktır. Geleceğe yollanan mektuplar raflarda zamana ve zamaneye meydan okuyacaktır. Bütün varlığını incecik bir kabloya borçlu olan dijitalin kablo-su koptuğunda koşup kitabın tozlu sayfalarında soluk almaya devam edeceğiz. Peki, ben ne dedim bu kadar lafla?

“ Bir şey ne ise o değildir; ne değilse odur.”

Birkaç nesil belli araçlarla bir ünsiyet peyda ediyor ve alışkanlıklar oluşuyor. Bu alışkanlıklar zamanla bir davranış biçimi üretiyor.

Ne Dediler?

İNSİCAM

Kitap, yayıncılık ve okumaya dair kıymetli yazarlarımız Alim Yıldız, Necdet Subaşı ve Mustafa Özel'e sizler için sorduk.

Öncelikle yazarlarımıza sorularımıza cevap verdikleri için çok teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Alim Yıldız, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (REKTÖR)

Soru: Ülkemizde bir okuma kültüründen bahsedebilir miyiz?

Alim Yıldız: Öncelikle bizim medeniyetimizin kitap medeniyeti olduğunu belirtmek istiyorum. Müslümanların Asr-ı Saadet'ten itibaren büyük bir ciddiyetle bütün alanlarda eserler verdiklerine, fethedilen beldeleri ilimle mamur kıldıklarına tarih şahittir. "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" ifadesi hayatımızın temelini oluşturmuştur. Modernizmle birlikte yaşadığımız kopuş bizi kitaptan uzak düşürdü. İnsanın hem kendini gerçekleştirebilmesi hem de içinde yaşadığı topluma faydalı bir birey olması yani bilgi ve değer sunabilmesi için okumalıyız. Aristo'nun, "Okuyup yazanla okumayan arasındaki fark ölü ile diri arasındaki fark gibidir." sözü kitabın insan hayatına kattığı anlam açısından oldukça önemlidir.

Türkiye'de okuma kültürü yok gibi görünse de gençler arasında kitap okuma alışkanlığı oldukça yaygındır. Her ne kadar okuyan insan sayısı az gibi görünse bile okuma kültürü açısından baktığımızda sağlam bir kültür oluştuğuna inanıyorum. Medeniyetimizin galip olması kitaba yakınlaşmamız veya uzaklaşmamızla yakından alakalıdır.

Dr. Necdet Subaşı, Yazar&MEB Müşaviri

Necdet Subaşı: Kuşkusuz var. Sanırım soruda yeterlilik ve verimlilik beklentisine yönelik bir ima var. Bu açıdan bakıldığında tatminkâr bir durumdan hatta kültürleşmiş bir kalıp davranıştan söz etmek zor görünüyor. Başka ülkelerin gündelik okuma örüntüleriyle kıyas yapmak yanıltıcı olabilir. Ben en çok da bilginin hayatta nerede ve nasıl kendini açığa çıkardığına bakarak bir değerlendirmede bulunabileceğimizi düşünüyorum. Okumanın en başta entelektüel ilgilerimizi ne yönde şekillendirdiği önemli. Aynı şekilde gündelik hayatın bildik akışını değiştirme potansiyelini de hesaba katmak gerekiyor. Sanırım böyle bakınca okuma denilen olay ve pratiğin belli bir zümrenin elinde dolaşımında olduğu ve dolayısıyla ondan murat edilen şeylerin çoğunun da genel topluma uzak bir şekilde seyrrettiği söylenebilir. Ben şahsen okuma faaliyetinin, iş ve erdeminin biçimini, ona yüklediğimiz anlamların tartışılması gerektiği kanaatindeyim. Dolayısıyla mütemadiyen sürdürülen alışkanlıklarla birer boş zaman etkinliği olarak değerlendirilen ilgiler arasında sıkışmış bir çabanın okuma olarak değerlendirilmesi fazlasıyla kolaycı bir yaklaşım olacaktır.

S: Son yıllardaki bilimsel ve teknolojik gelişmeler kitabı, kitap okumayı nasıl etkiliyor?

Alim Yıldız: Her şeyde olduğu gibi bilimsel ve teknolojik gelişmelerin de avantajları ve dezavantaj-

ları var. Teknoloji kullanımı ile kitap okuma kültürü arasındaki çatışma, kavramlar arasındaki sınır sorunları yüzünden dinmiyor. Gözlemci sıfatındaki yetişkinlerin baskıcı, ilgisiz ya da tutarsız tutumları ise çocuğun bu çatışmadan olumsuz etkilenmesine yol açıyor. Daha yaygın ve iyi bir okuma kültürüne sahip olmak için, teknoloji kullanımı konusunda da doğru tutumların takınılması bir zorunluluk. Teknolojiye atfettiğimiz değer, onu kullanma biçimimiz okuma kültürü bağlamındaki sorunlarla da ilişkili gözüküyor. Dijital dünyaya açılma konusunda yaygın bir rehberliğe ihtiyaç duyulmaya devam ediyor. Kitaba değerini veren tecrübeler edinilebilir. Kitaba, kültüre ulaştıracak teknolojilerle tanışmalıyız.

Necdet Subaşı: Olumsuz yönde etkilediğine dair sayısız veri ve done var. Doğrusu çeldirici ve manipüle edici bir hayat diskuru karşısında ciddi okurun okuduklarıyla ne kadar direnebileceği konusunda benim de şüphelerim var. Ama bir başka açıdan da şunu söylemek gerek. Evet, öyle ama eskiden de okumak zordu, okumaya niyetlenenler bir sürü şeyi göze almak durumundaydılar. İnternetin, yapay uğraşların, yeni toplumsallaşma biçimlerinin baskın tabiatıyla şekillenen bir yaşama üslubu içinde okumanın da kayda değer bir hasarla karşı karşıya geleceğini öngörmek zor değil. Öyle de oldu ama bana kalırsa yine kitap ve okumak kazancak. Hiçbir şeyin kitabın yerini bize veremeyecek kadar zayıf ve kenarda kalmışlığı vaat ettiğini söyleyebiliriz. Hayat değişse de kitaba olan rağbet hep aynı düzeyde ilerleyecek, öyle inanıyorum.

Müslümanların Asr-ı Saadet'ten itibaren büyük bir ciddiyetle bütün alanlarda eserler verdiklerine, fethedilen beldeleri ilimle mamur kıldıklarına tarih şahittir.

OKUMA KÜLTÜRÜ

Mustafa Özel

Dr. Mustafa Özel, BİSAV (Bilim ve Sanat Vakfı)

Ben şahsen okuma faaliyetinin, iş ve erdeminin biçimini, ona yüklediğimiz anlamların tartışılması gerektiği kanaatindeyim

Bu kısa yazı şu iki sorunun cevabı olarak kaleme alındı: 1. Ülkemizde bir okuma kültüründen bahsedebilir miyiz? 2. Son yıllardaki bilimsel ve teknolojik gelişmeler kitabı, kitap okumayı nasıl etkiliyor?

Ehl-i Kitab'ın okuma tarzında köklü bir devrimin içindeyiz. Bu yazıyı okuyacak olanların çoğu gözlerini devrim sürecinde dünyaya açtılar. Ben ise Geleneğin son halkasına mensup olanlardanım. Elektrikle ergenlik yıllarıma doğru tanıştım, televizyonu lise tahsilimden sonra gördüm; ilk bilgisayarımı aldığım da kırkıma merdiven dayamış, elisinden sonra internete "girmeye" başladığımdaysa epey bocalamıştım. Gelenek ehli, "hayat dört şeyle kaimdir" derdi, anasır-ı erbaa: Hava, su, toprak ve ateş. Son yarım asırda yaşadıklarım bana "medenî hayat altı şeyle kaimdir" dedirtti, anasır-ı sitte: Dört unsur artı yazı ve para. Her ikisine de çocukluk yıllarımızda aşınaydık elbette, ama edilgen bir ilişki içinde. Yazmayı biliyor fakat sadece bize söylenenleri yazıyorduk. Parayı kullanıyor fakat bize nasıl hükmettiğini göremiyorduk.

Yeni iletişim teknolojileri Gelenek'le aramızı açıyor ve Gelenek'ten uzaklaştıkça, Ehl-i Kitab olmanın anlamı ve ruhu bir ölçüde buharlaşıyor. Yüzlerce (belki binlerce) yılın alışkanlığı, bütün soruların cevabını "Kara Kaplı Kitap"ta aramak

tı. Şimdi ilk mektep çocukları bile sosyal medyada her gün yeni bir kitap yazıyor, en çetrefil meselelerde pervasızca görüş belirtiyorlar. Müçtehid bolluğundan geçilmiyor. Benim çocukluk yıllarımın başlıca medyasını oluşturan iki Kara Kaplı Kitap, Molla Celeddin'in hâlâ adını bilmediğim başucu kaynağı ile babamın bilhassa uzun kış gecelerinde bize (ve komşularımıza) yanık sesle okuduğu Sîret adlı kitabıydı. Battal boylu devasa kitabın ortasında manzum Hz. Ali cenkleri, yan kısmındaysa mensur Battal Gazi cenkleri vardı. Molla'nın kaynak kitaptan okuduğu her hangi bir hükme itiraz etmek, büyüklerimizden hiçbirinin aklından geçmezdi. Kitaba, şüphelerimizi gidermek, inancımızı pekiştirmek için müracaat edilirdi. Kitapta ne yazıyorsa, Hakikat oydu. Anlamak, inanmak demekti, inanmak ve sevmek. Babamın cenklerini daha çok severdik pek tabii. Ertesi gün aynı cengi mahalle içinde canlandırırđık.

Bu cenkler öylesine abartılıydı ki, Hz. Ali her savaşta binlerce kâfiri çift ağızlı Zülfikârla doğrardı. Otuzlu yaşlarımda okuduğum Muhammed Hamidullah'ın Hz. Peygamber'in Savaşları kitabı, bu bakımdan beni büyük bir hayal kırıklığına (!) uğratmıştı: Medine'deki on yıllık devrede (622-632) İslamiyet iki milyon kilometre karelik bir alana yayılırken gerçekleşen kırk kadar çatışmada toplam 146 Müslüman şehit olmuş, buna mukabil 244 müşrik öldürülmüş! (Şaka gibi ya, bunların hepsini Ali Efendimiz haklamış olsa bile, ne yazar!)

Yarım asır içinde, iletişim teknolojilerindeki baş döndürücü gelişmeler Kara Kaplı Kitaba müracaat kültürünü de dönüştürdü. Bizim nesil için bütün kitaplar kara kaplıydı bir bakıma. Benim Kara Kaplımı Necip Fazıl yazmıştı, seninkini Nazım Hikmet; Müslüman yahut

Marxist, herkes kendi kara kaplısına başvuruyordu. Parodi yaptığı mı, eskiyi amansızca eleştirdiğimi ve yeniye yücelttiğimi düşünmeyin. Sanço'dan değil, Don Kişot'tan yanayım hâlâ; sabit fikirli adalet nöbetçisinden. Sanço kendisine ne zaman yeni bir fikir önerse, hemen "Kitap'ta yerini göster!" diyordu. Çocuk Don Kişot saydığım Tom Sawyer da fidye kelimesinin anlamını bilmediği halde, güya kaçırmayı planladıkları zenginleri fidye karşılığında serbest bırakmaları gerektiğini söylediğinde, şaşkın arkadaşları itiraz ediyordu: Fidyenin ne olduğunu bilmiyorsak, bu işi nasıl yaparız? Tom'un cevabı, geleneksel kültürün icmal idi: "Kitaplarda hep böyle yazıyor. Ne yani, Kitab'a uygun hareket etmeyip, her şeyi berbat mı edelim?"

Modernlik, ehl-i kitap olmayı anlamsızlaştırmaya, toplumu bireylere bölerek Bütün'den koparmaya, böylece "her şeyi berbat etmeye" çalışırken, Gelenek'ten beslenenler sabırla direndiler. Kitab'a yüz çevirmeden de kitaplara müracaat edebilir, Kitab'ın hakikatini kitaplara bölüştürebilirdik. Gençlik yıllarımızda omuz verdiğimiz ve ilk kitaplarımızı neşreden İz Yayınları'nın şiarı, "Bütün kitaplar tek bir Kitab'ın daha iyi anlaşılması için okunur" idi. İsmet Özel, Bir Yusuf Masalı'nda "Şivekâr'ın Yolculuğu"nu benzer bir kaygı ve hissiyatla dillendiriyordu:

Eskiler iz sürerdi.

Biz muttasıl arıyoruz yeni insanlar.

Arıyoruz âlemin iç yüzünden zihnimize

Yansıyan bir tasarımla gerçeği.

Eskiler aramaz, iz sürerdi.

Bilirlerdi Evet'le Hayır arasına Belki

Sokulduğunda

Felaket gelir.

Noksanı fark ederlerdi, çünkü bütünden

Nelerin koptuğu besbelli.

İz sürmeyi gerçekçi yahut sürdürülebilir bulmayanlar, bugüne kadar beklentilerinde yanıldılar. Bilim ve teknolojiye ilerlemelerin Kitab ile teması sona erdireceğini, dinlerin toz olup havaya savrulacağını düşünüyor ve iddia ediyordular. Bu alanlardaki "ilerlemeler" insanların büyük kısmını eskiye nazaran daha mutlu kılmadığı gibi, büyük metafizik sorulara yeni cevaplar da getiremedi. Gelenek ehli araçlarda modernliğe ayak uydururken, aklı başında modernler de amaçlarda Gelenek'e kulak vermeye başladılar. Yeni araçlarla iz sürmek, yeni bir medeniyetin eşiğine yaklaşıyor bizi.

Yeni medeniyette anasır-ı erbaa (toprak, hava, su ve ateş) paraya dönüşüyor, para yazıya. Yazı ise artık görüntüden ibaret, sabit değil, akışkan. Akışkan modernliğin mahiyetine nüfuz edemeyen dindar insan, çocuklarıyla aynı dili konuşamayacaktır.

**Teknolojiye
atfettiğimiz değer,
onu kullanma
biçimimiz okuma
kültürü bağlamındaki
sorunlarla da ilişkili
gözüküyor.**

Yeni Nesil Yayıncılık Üzerine Söyleşiler

İNSİCAM

COVID-19 küresel salgını dolayısıyla yayıncılık alanında pek çok yenilik yaşandı. Birçoğu ihtiyaçlardan kaynaklanan bu yenilikler beraberinde birtakım zorlukları da getirdi. Dijital yayıncılığın veya yeni nesil yayıncılığın arttığı bu süreçte, Türk toplumunun kitaba erişimi ve okuma oranlarında ciddi değişimler görüldü. Bilhassa sesli kitap ve elektronik kitap alanlarındaki gelişmeler yayıncılık dünyasını hareketlendirmiş oldu. Bu konuları ve daha fazlasını sizler için Hüseyin Doğru'ya (Damla Yayınları), Adem Koşkulu'ya (Kayıhan Yayınları), Ali Kemal Temizer'e (Beyan Yayınları), İsmail Akıncı'ya (İnsan Yayınları) ve Mehmet Kahraman'a (İz Yayıncılık) sorduk. Kendileriyle yayıncılığın dünü ve bugününe dair kapsamlı bir söyleşi gerçekleştirdik.

İstifadenize sunmazdan evvel söyleşimize katkı veren tüm yayıncı ve yazarlarımıza teşekkür ederiz.

Hüseyin Doğru
Damla Yayıncılık

S: Dijital yayıncılık alanında önemli gelişmeler yaşanıyor. Bu durum sizce basılı kitabı nasıl etkiler?

C: Son zamanlarda dijital kitap yayın alanında önemli gelişmeler yaşandığı doğrudur. Dijital kitap deyince aklımıza öncelikle e-kitap ve sesli kitap geliyor. E-kitapla ilgili olarak dünyada yapılan araştırmalarda 2015 ile 2019 yılları arasında bir düşüş olduğu görüldüğü halde 2020 yılından itibaren pandeminin de başlamasıyla beraber dünya çapında dijital kitaplara olan ilgi ani bir artışla karşılaşmış durumda.

Örneğin Amerikan Yayıncılar Birliği (AAP) verilerine göre e-kitap satışlarında 2020 yılında geçen yılın aynı dönemine göre %12,7 artış, sesli kitap indirmelerinde ise %14,1 artış olduğu belirtiliyor. 2020 yılında e-kitapların toplam kitap adedine göre oranı %20 düzeyinde olduğu açıklanırken toplam gelirlerin ise %15,4'ünü karşıladığı açıklanmıştır. İngiltere'de ise e-kitap oranı 2020 yılında toplam kitap adedine göre %36 iken toplam kitap satış gelirlerine oranının ise %19'u olduğu ifade edilmektedir. Bu oran diğer Avrupa ülkelerinde %10 düzeyindedir. Ancak bağımsız kaynaklar 1 \$ altındaki eski liste kitaplarının e-kitap olarak satışıyla bu rakamların arttığına dikkat çekmektedirler. Yine Amerikan Yayıncılar Birliği'nin (AAP) pandemiden sonraki dönem e-kitap tahmini beklentisi ise gelirin %15'ten %21'e yükselmesi olarak açıklanmıştır.

Türkiye’de ise pandemiden önce yapılan dijitalleşme çabalarında yetersiz sonuçlar alınmıştı. Örneğin %1’in altında e-kitap oranları görülmekteydi. 2019 yılında 61.000 basılı kitaba karşın 6.000 e-kitap yayınlanmıştı. Pandemiden sonra bu oranların %5’e kadar yükselebileceğini ümit ediyoruz. Burada yayıncılık sektörü açısından bir tehlike olduğunu düşünmüyorum. Sadece bir dönüşümden bahsedebiliriz. Tehlike kendini dönüştüremeyen yayıncılar için geçerli olabilir. Örneğin günümüzde eğitim yayınlarında dijitalleşme oldukça ileri bir düzeye geldi. Yanında dijital desteği olmayan eğitim kitapları artık satılamaz hale geldi. Akıllı tahtaya yönelik bu dijital destekler tamamen ücretsiz olarak kitabı alanlara şifreyle sunuluyor. Karekodlu konu anlatımları, video soru çözümleri ve interaktif olarak puan hesaplayan dijital testler eğitim yayıncılığında artık bir standart haline geldi. Burada devletin getirmiş olduğu akıllı tahta ve tablet sistemlerinin çok etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Aynı şeyi kültür kitabında görmüyoruz. Kültür kitabında dijital korsanın çok yaygın olması sektörü olumsuz etkiliyor. Aynı zamanda okuyucu kültürü bakımından yeni bir neslin yetişmesi gerekiyor. Z kuşağı dediğimiz yeni nesil, tamamen dijital dünyada doğdu ve dijital kitaplar okuyarak büyüyorlar. Dolayısıyla önümüzdeki dönemde tamamen dijital kitaplardan zevk alacak yeni bir neslin geldiğini görüyoruz. Yayınevleri açısından bu bir tehdit değil ama aynı zamanda bir fırsattır. Bu dönüşümü gerçekleştiremeyen yayıncılar küçülecekler, dönüşümü gerçekleştirebilen yayıncılar ise büyüyerek devam edecekler diye düşünüyorum.

S: Son zamanlarda her şeyin yeni neslinden söz ediliyor. Yeni nesil yayıncılıktan da söz edebilir miyiz? Ne dersiniz?

C: Yeni nesil kavramı son zamanlarda müfredatla eğitim programlarına giren bir kavram. Yeni nesil sorular dediğimiz zaman daha ziyade bilgiyi ölçen sorular değil yorum gücünü ölçen, öğrencinin analiz yapmasını isteyen sorular kastediliyor. Bu nedenle sadece bilgiyi bilmenin yeterli olmadığı, doğru yorum ve analizler yapabilen öğrencilerin yetişmesi için kurgulanan sorulara “yeni nesil” deniyor. Son zamanlarda sınav soruları da bu tarzda sorulardan oluşmaktadır. Eğitim yayıncılığında yayınevlerinin yeni nesil sorularla kendini yenileyebilmesi oranında başarılı kabul ediliyor.

S: Genel anlamda yayıncılık sektörü açısından da yayıncıları “Eski Nesil Klasik Yayıncılar” ve “Yeni Nesil Yayıncılar” olarak ayırmayı düşünürsek neler söyleyebiliriz?

C: Birincisi pazarlamada yeni nesil kavramı, yayıncılıkta yeni nesil kavramı, yayıncılık materyallerinde yeni nesil kavramı gibi pek çok konu öne çıkmaktadır. Yazar okur ilişkisi, yayınevi okur ilişkisinin yeni nesil kavramı ortaya çıkmaktadır. Ben pandemi sürecinin bütün bunları tetiklediğini düşünüyorum. Örneğin yazarların pandemide verimliliği buna örnek gösterilebilir. Yazar-okur ilişkisi çerçevesinde pek çok yazarımızın internet mecrası üzerinden sohbetler yapıyor olması bunun öncülleri olduğu söylenebilir. Yayınevi açısından tamamen dijital yayıncılıkta artıştan söz edebiliriz. Örneğin evden çıkmadan kitap okuma ihtiyacının ortaya çıkması e-kitapların talep görmeye başlamasına sebep olmuş bulunuyor. Dolayısıyla yayınevlerinin artık kitaplarını yayınlarken hem basılı kitap hem de e-kitap şeklinde yayınlamaya başlamaları bir fırsat olarak ortaya çıkmış bulunuyor.

Ayrıca sesli kitap fırsatı da önümüze çıkmış bulunuyor. Sesli kitaplar daha ziyade okumayı sevmeyen

ama bilgiye erişmekten hoşlanan kişilere hitap ediyor. Örneğin trafikte arabasıyla saatler geçiren ve bunu her gün yapmak zorunda olan yüzbinlerce insan artık yol süresini tamamen sesli kitap dinlemeyle verimli hale getirebiliyor. Yaşı 60 ve 70 civarında olan eski nesil insanlar bile haberleri sesli sunan uygulamaları tercih ediyor. Bu konuda sadece sesli kitap satışı yapan internet sitelerinin sayısının birdenbire son bir yıl içerisinde arttığını görüyoruz. Bu da talebin aslında artmakta olduğunu gösteriyor. Yeni nesil yayıncıların sesli yayına mutlaka önem vermesi gerektiğini düşünüyorum.

Ayrıca çocuk kitapları alanında “etkileşimli kitap” fırsatı da doğmuş bulunuyor. Etkileşimli kitap, kitapların hem sesli olduğu hem de çocukların dokunmasıyla kitap ile interaktif etkileşimler yapabildiği müzikli ve animasyonlu kitaplar anlamına geliyor.

Yani yeni nesil yayınevlerinin bahsettiğim etkileşimli çocuk kitaplarını yapması mutlaka önem arz ediyor.

Pazarlamada yeni nesil anlayışı daha da gelişmiş durumda. Bu da sadece kitabevleri ve dağıtımçı üzerinden satılan klasik satış kanalı anlayışının dışına çıkmak anlamına geliyor. Birincisi kitaplarınızı İngilizce e-kitap yaparak dünyaya Amazon benzeri kuruluşlar aracılığı ile satabiliyorsunuz. İkincisi Türkçe

Çizgi: Hasan Aycin

E-kitapla ilgili olarak dünyada yapılan araştırmalarda 2015 ile 2019 yılları arasında bir düşüş olduğu görüldüğü halde 2020 yılından itibaren pandeminin de başlamasıyla beraber dünya çapında dijital kitaplara olan ilgi ani bir artışla karşılaşmış durumda.

e-kitap satışının yanında fiziksel kitapların da internet siteleri aracılığıyla satışı gittikçe önem kazanmış bulunuyor. Pandemiden sonra yaşanan internet üzerinden fiziksel kitap satışı patlaması bunun açık örneğini gösteriyor. Çünkü evinden çıkmak istemeyen insanların artık evine internet üzerinden sipariş vererek satın alma alışkanlığını kazandığını düşünüyorum. Eski den kredi kartını internete vermeye korkan insanlar bu süreçte kredi kartıyla alışveriş yapmanın kolaylığının faydasını ve ekonomikliğini görmüş ve yaşamış bulunuyorlar. Sadece kitapta değil diğer ürünlerde de bunu yaşadılar. Dolayısıyla bu alışkanlığın pandemiden sonra da devam edeceğini düşünüyorum. Yani yeni nesil yayınevlerinin pazarlama stratejilerinin de ona göre değişeceğini hesaplamamız gerekiyor.

Ayrıca reklamcılıkta da yeni nesil anlayışın yerleştiğini görüyorum. Örneğin eğitim yayıncılığında kitapların içeriğinin tamamen dijital yollarla anlatıldığı programlar yaygınlaşmış durumda. Dijital katalogların kitabevleri gruplarına, öğretmen gruplarına paylaşım siteleri vasıtasıyla çok kolaylıkla gönderilebildiği bir ortama geldik. Yine kitapların video tanıtımlarının sosyal medya üzerinden ve paylaşım grupları üzerinden bütün eğitim dünyasına kolaylıkla yayılabildiğini gördüğümüz bir dünyaya geldik. İşte yeni nesil bir eğitim yayıncısının bütün bu dijital olanakları iyi kullanması gerektiğini söyleyebiliriz.

S: Okur ile yayınevi arasında bir ilişkiden söz edebilir miyiz? Okurlar, okudukları kitaplar hakkında (olumlu veya olumsuz) geri dönüş yapıyorlar mı?

C:Okul ile yayınevi arasında bir ilişki elbette vardır. Bundan söz etsek de etmesek de bu ilişki zaten var olmuştur. Örneğin kültür yayıncılığından söz edersek; kitapların

mesajını benimseyen kimseler bu kitapları tavsiye ediyorlar; kendi sosyal mecralarında paylaşıyorlar; eğer öğretmen iseler öğrencileri ile paylaşıyorlar. Eğer benimsenmeyen hatalı görüşler var ise bu yayınevine mail yoluyla iletiliyor. Eğer yayıncı bu geri dönüşleri değerli olarak görüp bir takım düzeltmeler yapabiliyorsa bu yayınevi için artı puandır. Yayınevinin oluşturduğu belli bir fikri seviye, belirli bir fikri düzey, belli bir misyon varsa aynı misyonu paylaşan kişiler tarafından da desteklenmek suretiyle aslında bir işbirliği oluşuyor. Kültürel yayıncılık alanında bunun önemli olduğunu düşünüyorum.

Özellikle 40 yıl 50 yıl faaliyetini sürdüren yayıncıların bir müddet sonra insanlardan “ben sizin yayınevinin kitapları ile büyüdüm” cümlelerini duyuyor olması, aslında büyük bir okur-yayınevi ilişkisinin -iletişim olmasa bile- var olduğu anlamına geliyor.

Eğitim yayıncılığında okur-yazar, yazar-öğretmen-öğrenci ilişkisinden bahsedebiliriz. Burada soruların hatalı olması durumunda çok sayıda tepki alınabiliyor. Kültür yayıncılığından çok daha fazla tepkiler gelebiliyor. Örneğin bir deneme sınavı yayınlayan bir yayınevinin sorusunda bir yanlışlık bulunduğu zaman veya bir yanlış anlaşılma ya sebebiyet verecek ve muğlaklık bulunduğu zaman çok sayıda geri dönüş öğretmenlerden, öğrencilerden ve velilerden gelebiliyor. Çünkü aldığı puan diğer öğrencilerle olan kıyaslamasında çocuğun motivasyonunu olumlu ya da olumsuz etkileyebiliyor. Bu nedenle eğitim yayıncılığında hata payı çok azdır diyebiliriz. En küçük bir hatayı okuyucu öğretmen veli affetmediğinden eğitim yayıncılığının çok dikkatli ve uzman kişilerce yapılması gereken bir alan olduğunu düşünüyorum.

Çocuk yayıncılığı açısından baka-

cak olursak çocukların hassas psikolojik ve pedagojik seviyelerinin gözetilmediği durumlarda toplum baskısı, veli baskısı, okuyucu tepkisi çok hassas olabilmektedir. Bu nedenle çocuk yayıncılığının zor ve en hassas alanlardan biri olduğunu düşünüyorum. Örneğin bir masalda verilen mesajın okuyucu tarafından beğenilmemesi durumunda mail yoluyla veya başka yollarla bu tepkinin hemen iletilmesini görebiliyoruz. Ancak toplumumuzda maalesef olumsuz mesajların iletilmesi konusunda bir hassasiyetin var olmasına karşın, olumlu mesajların iletilmesi konusunda böyle bir hassasiyetin var olduğunu söyleyemeyiz. Yani memnun olunan, beğenilen bir içerik hakkında çok da fazla övgü dolu sözler işitemeyebilirsiniz. Ancak bu satışlara yansır ve uzun vadede yayınevinin imajına ve prestijine olumlu etki eder.

Yeni nesil bir yayınevinin mutlaka geri besleme sisteminin organize edildiği ve kendisine yapılan geri dönüşlerin mutlaka değerlendirildiği, mutlaka geri dönüş yapıldığı bir sistem kurması gerekir. CRM (Customer Relationship Management) ya da "Müşteri İlişkileri Yönetimi" sisteminden azami fayda sağlayacak şekilde denetleme mekanizmaları da kurulması gerekir. Okuyucu bazen kendisine yapılan doyurucu bilgilendirme sayesinde ne kadar kurumsal ve titizlikle çalışıldığı konusunda bir fikir sahibi olur ve yayınevine olan güveni daha da artar. Aslında okuyucu bir yayınevi için müşteridir ve bilimsel olarak "Müşteri İlişkileri Yönetimi" yani CRM yapılmalıdır ve okuyuculardan gelen yorumlara göre stratejiler geliştirilmelidir.

Adem Koşkulu

Kayıhan Yayınları

Soru: Dijital yayıncılık alanında önemli gelişmeler yaşıyor. Bu durum sizce basılı kitabı nasıl etkiler?

C: Dijital yayıncılık alanında dünyada olduğu gibi Türkiye’de de baş döndürücü gelişmeler yaşıyor. Şöyle ki; bilginin en kısa zamanda yerine ulaşabilmesi için birçok formüller geliştirildi. Dünyanın öbür ucundaki bir bilgi en kısa zamanda diğer uca ulaşabiliyor. Bu, kısa bir mesaj olacağı gibi sayfalar dolusu kitap da olabiliyor. Hatta kamyonların bile tek seferde götüremeyeceği kitapları ya da resimleri saniyeler içinde ulaştırmak istediğiniz yere ulaştırabiliyorsunuz. Anlatmak istediklerimi buraya kadar müspet sayabiliriz. Ancak bütün bunların bir de menfi yönleri var.

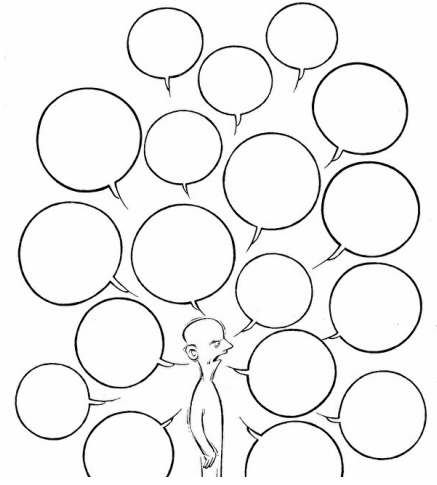
Doğru bilginin karşısında yanlış bilgi, iyi haberin karşısında kötü haber, güzelin karşısında çirkin, iyi eserin karşısında kötü eser hep olduğu gibi dijital alanda da var. Biz, inancımız ve itikadımız üzere doğruya ve güzele talibiz. Bu vesile ile dijital dünyada alanımız kısıtlı olarak algılansa bile ben öyle görmüyorum. Çünkü uluslararası fuarlara da katılım sağladığımız için neşrettiğimiz eserleri yabancı meslektaşlarımıza sunma imkânı bulabiliyoruz.

Şimdi gelelim sorunun cevabına; dijital yayıncılık ne kadar gelişirse gelişsin, basılı kitabın yerini tutamaz. Bu zamana kadar da çeşitli yöntemler denendi. Çok da başarılı olunamadı. Gerçek kitap okuyucuları kitaplarını alıp koklamak ister, okuyup rafına koymak ister, raflarında onları yıllarca seyreder, gerekirse zaman zaman yine karıştırmak ister. O, onun için büyük bir mirastır.

S: Son zamanlarda her şeyin yeni neslinden söz ediliyor. Yeni nesil yayıncılıktan da söz edebilir miyiz? Ne dersiniz?

C: Yeni nesil yayıncılık dediğimiz az önce anlattığımız dijital yayıncılık olabileceği gibi kısa zamanda dijital cihazlardan faydalanılarak

Çizgi: Hasan Aycın

basılı kitap haline getirebilme hadisesine de yeni nesil yayıncılık diyebiliriz.

Normal şartlarda bilginin kitap haline gelebilmesi için uzun zaman harcanır. Yazım, editörlük hizmetleri, tashih işlemleri, matbaa, baskı, cilt vs. şimdi tüm bunları tek bir bilgisayardan ve dijital baskıdan faydalanarak bir günde kitap yapabilirsiniz. Ancak ben buna da karşıyım. Özensiz hazırlanan bir yemek, yerken size nasıl zevk vermiyorsa özensiz hazırlanan bir kitap da zevk vermez.

S: Okur ile yayınevi arasında bir ilişkiden söz edebilir miyiz? Okurlar, okudukları kitaplar hakkında (olumlu veya olumsuz) geri dönüş yapıyorlar mı?

C: Elbette söz edebiliriz. Okur, bizim en büyük velinimetimiz. Elli yıllık yayın hayatımızda bize en büyük desteği veren, okurlarımızdır. Bununla ilgili öyle güzel dönüşler alıyoruz ki bizleri ziyadesiyle memnun ediyor. Gerek müelliflerimizle gerek okurlarımızla elli yıldır bu zevki yaşıyoruz. Onların kütüphanelerinde bizim de emek verdiğimiz eseri görünce ya da eser hakkında görüşlerini bizimle paylaşıncı azmimiz bir o kadar daha artıyor ve hakikaten güzel bir hizmet yaptığımızı hissediyoruz. Bu konuda bizi en çok heyecanlandıran şey de şu oluyor: Okur bizden kitap

Çizgi: Hasan Aycin

**Özensiz hazırlanan
bir yemek, yerken size
nasıl zevk vermiyorsa
özensiz hazırlanan bir
kitap da zevk vermez.**

almış, biz onu tanımıyoruz. Yıllar sonra birisi geliyor söze şöyle başlıyor: “Rahmetli babam bu kitabı sizden almış, geçenlerde bir konu hakkında araştırma yapmam gerekiyordu. Bir baktım sizin neşretmiş olduğunuz eserde bu bilgiler var. Ancak falan sayfanın falan satırında anlatım bozukluğu ya da tashih edilecek bir yer buldum. Kitaptan çok faydalandığım gibi bu hatayı da size bildirmeden rahat edemedim” diyerek bize ulaşan ikinci ve üçüncü nesil okurlar da oluyor.

Son olarak şu atasözünü söylemek isterim: “Öldükten sonra iyi anılmak istiyorsanız ya güzel şeyler yazın ya da yazılmaya değer işler yapın.”

Ali Kemal Temizer Beyan Yayınları

S: Yayıncılık alanında önemli değişimler yaşanıyor. Dijital Yayıncılık veya Yeni Nesil Yayıncılık’tan söz ediliyor. Bu durum basılı kitabı nasıl etkiler? Kitabın geleceği konusunda ne düşünüyorsunuz?

C: Yeryüzündeki hayatın, son yıllarda büyük bir değişim geçirmekte olduğu bir gerçek. Hatta daha iddialı bir söylemle 2000’li yıllardan sonra yeni bir çağa girdiğimizi söylememiz de mümkün. “Dijital Çağ” veya “İnternet Çağı” diyebileceğimiz bu yeni dönem, ekonomiden sosyal hayata, eğitimden siyasete kadar pek çok alanı yenden şekillendirmeye başladı.

Bu değişimin kültür dünyasında yaptığı etkinin, diğer tüm alanlardan daha sert olduğu da görünüyor. Yakın zamana kadar en etkin kültürel araçlar olan Kaset-CD, Radyo, Sinema, Günlük Gazeteler, Haftalık veya Aylık Dergiler ciddi darbeler aldılar.

Yeni bir çağa girildiğinin öncüsü sayılabilecek televizyonun icadı, sosyal hayatı etkilemiş ve o günlerin en etkili iletişim ve kültür aracı olan radyoyu tahtından indirmişti. Fakat

kısa bir süre sonra radyo tekrar etkili günlerine geri döndü. Çünkü yeni hayat tarzında otomobil, imtiyazlı insanların sahip olduğu bir araç olmaktan çıkmış, değişen ekonomik dengelerin sonucu olarak daha yaygın bir kullanım imkânına sahip olmuştu. Araba kullanırken, televizyon izlemek mümkün oluyordu. Bu nedenle radyo, tekrar etkin bir şekilde hayatımızdaki yerine geri dönmüş oldu. Fakat kaset veya CD’ler, günlük gazeteler ve dergiler, radyo kadar şanslı olmadılar. Her geçen gün daha fazla kan kaybetmeye başladılar. Bugün geline nokta, devletin Basın İlan Kurumu aracılığıyla yaptığı destekler ve kamu reklamları olmasa, kâğıda basılı gazetelerin yayınlanması mümkün görünmemektedir.

Bu değişimden kitabın da nasibini almaması mümkün olamazdı, nitelikim aldı da.

Bu “yeni çağ”, kitap dünyasını da yeniden şekillendirdi. Değişen kültürel platform, bir dönemlerin etkin yayın araçlarını tarihten sildi. Popüler kültürü destekleyen yeni yayın türlerini eskiden olduğundan daha etkili hale getirdi. İnternetin herkese kolay ulaşılmasını sağlayan yaygın haber ağları, bazı kitapların duyurulması ve tanıtımına yaptıkları katkıdan dolayı büyük satış rakamlarının oluşmasını sağladı. Bu süreçte hem basılan kitap miktarları arttı hem de bazı kitapların önemli satış rakamlarına ulaşmasına yol açtı.

Bugün kimi popüler yazarların kitapları, yılda beş yüz bin tirajını rahatlıkla aşar hale geldiler. İnternet çağının şöhretler kervanına yazarları da dâhil etmesi, hem kitabın ömrünü hem de tirajını arttırmış oldu.

Buna rağmen bu yeni çağın, yayıncılık dünyasında mevzi kaybettirdiği türler de oldu. Bunların başında sözlükler, ansiklopediler ve ciltli takım kitaplar gelmektedir.

Bir dönemlerin en gözde yayın türleri olan sözlükler ve ansiklopediler, yeni bilgi aracı olan bilgisayarlar ve akıllı cep telefonlarıyla rekabet edemez oldular. Pek çok maddeye ve kelimeye, bir tuşla daha kolay ve neredeyse ücretsiz olarak ulaşılabilmesi, öncelikle bu iki yayın türünü neredeyse piyasadan sildi.

Ciltli takım kitaplar da, internet ortamında süratle yayılan ve bir nevi korsan kitap niteliğindeki PDF'leri engelleyememenin bedelini, yayın dünyasından çekilmekle ödemektedirler. 5 veya 10 ciltlik bir kitabın yayınlanabilmesi, ciddi zaman ve maliyet gerektiren bir yatırımdır. Yıllar süren bu zahmetli ve pahalı işin sonunda kitabın piyasaya çıkışıyla birlikte, ortalama bilgisayar kullanma kültürüne sahip birisi tarafından taranarak PDF formatına dönüştürülmesi ve internet aracılığıyla hiçbir bedel ödenmeden herkesin bilgisayarına indirip kullandığı bir hale getirilmesi mümkün olabilmektedir.

Bu nedenle bugün artık marka sayılabilecek birkaç sözlük, ansiklopedi ve takım kitap dışında yeni yayınlardan söz etmek mümkün olamamaktadır.

Özgün araştırmalar, romanlar, çocuk kitapları, nitelikli yayınlar ve prestij kitapları şimdilik bu değişime direnmeye devam ediyor olsalar bile gelecekleri konusunda soru işaretleri devam etmektedir.

Pek çok konuda olduğu gibi kitap konusunda da gelecekle ilgili konuşmak veya kesin yorumlarda bulunmanın ciddi riskler taşıdığı unutulmamalıdır.

S: Son zamanlarda her şeyin yeni neslinden söz ediliyor. Yeni nesil yayıncılıktan da söz edebilir miyiz? Ne dersiniz?

C: Hayatın süratle değiştiği doğrudur. Değişimlere hazırlıksız ya kalanmanın, telafisi mümkün olmayacak sonuçlar doğurabileceği

de unutulmamalıdır. Bu durum bizi ister istemez gelecekle ilgili daha çok düşünmeye, analiz yapmaya ve muhtemel değişikliklere karşı hazır olmaya zorlamaktadır.

Fakat gelecekle ilgili yapılacak yorumların isabeti her zaman şüpheli olacaktır. 2008 yılında Davos'ta yapılan toplantılardan birinde, bir gelecek yorumcusu şöyle bir öngöründe bulunmuştu: "Yakın bir gelecekte, petrolün varili 500 dolar olacak; su, petrol gibi borsaya sahip olacak; Afrika, dünya ekonomisinin ve siyasetinin en önemli aktörlerinden biri olacak, kitap ömrünü tamamlayacak..."

Zaman bu yorumcuyu haklı çıkarmadı. Bu yorumu yapan analizci bugün belki de yaşamıyordu ama kitap hâlâ varlığını devam ettiriyor. Muhtemeldir ki bir süre daha devam ettirecek.

Günümüzde, kitabın geleceği ile ilgili pek çok yorum yapılmaktadır. Dijital gelişmelerin kitabı nasıl etkileyeceği, sesli kitapların geleceğinin olup olamayacağı, e-kitabın yaygınlık kazanıp kazanamayacağı gibi pek çok sorunun cevabı merak edilmektedir.

Dijital yayıncılık veya yeni nesil yayıncılık da bu bağlamda tartışılan konuların başında gelmektedir.

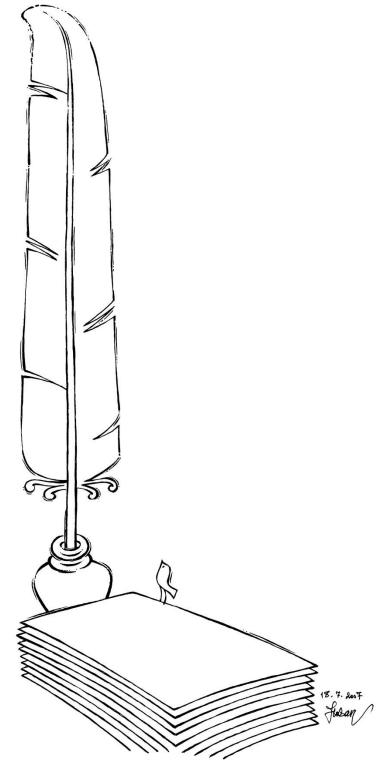
Bilindiği gibi Dijital Yayıncılık, en kısa tanımıyla kâğıt kullanılmadan yapılan yayıncılıktır. İnternete bağlı bir bilgisayarla her yerden rahatlıkla yapılabilecek bir yayıncılık anlamına gelmektedir. Büyük mekânlara, kalabalık kadrolara ve büyük sermayelere ihtiyaç duymaz. Üretilen kültürel değerlerin çok kısa sürede, pek çok yere ulaştırılmasını mümkün kılmaktadır.

Dijital yayıncılığın bu özellikleri, kâğıda dayalı yayıncılığa karşı büyük avantajlar sağlamaktadır.

Kitap, dijital yayıncılığa karşı ilk savaşını "e-kitap"a karşı verdi.

İlk defa 1990'ların sonuna doğru piyasaya çıkmaya başlayan e-kitap-

Değişen kültürel platform, bir dönemlerin etkin yayın araçlarını tarihten sildi. Popüler kültürü destekleyen yeni yayın türlerini eskiden olduğundan daha etkili hale getirdi.

Çizgi: Hasan Aycin

Bugün kimi popüler yazarların kitapları, yılda beş yüz bin tirajını rahatlıkla aşar hale geldiler. İnternet çağının şöhretler kervanına yazarları da dâhil etmesi, hem kitabın ömrünü hem de tirajını arttırmış oldu.

lar, 2000’li yılların başında büyük sükse yapmaya başlamıştı. Hatta dünyanın en büyük kitap satış platformu olan Amazon’un verilerine göre e-kitapların satışı, kâğıda basılı kitapların sayısını geçmişti.

Türkiye’de ise ilk e-kitap, 2010 yılında satışa sunuldu. İlk yıllarda yoğun ilgi görse de zaman içinde beklenen atılımı yapamadı. Batıdaki kadar gelişmedi ve kâğıda basılı kitabı tahtından indiremedi. Bugün için ülkemizde ciddi anlamda bir e-kitap yayınından söz etmek mümkün görünmemektedir.

Kâğıda basılı kitapların, e-kitap’a karşı sergilediği direnişi, mevzi kaybetmeyişi, iki sebebe bağlayabiliriz. İlki; eğitim hayatımızda teknolojik aletlerin Batı toplumları kadar yaygın olmaması. Çünkü çocuklarımız eğitimlerine kâğıda basılı kitapla başlıyorlar. Bu ilişki daha sonraki yıllarda da devam ediyor. Okullarda dağıtılan tabletler veya akıllı tahtalar, henüz kitabı tahtından indirecek bir yoğunluğa ulaşmadığı için kitabın, okurla okul çağına başlayan ilişkisi daha sonraki yıllarda da devam ediyor. İkincisi; bir doğu toplumu oluşumuz. Tüm doğu toplumları gibi biz de teması önemseyen, bundan mutluluk duyan bir toplumuz. Sevgimizi de öfkemizi de temasma belirtiriz. Sanal dünya henüz hayatımızda yeterince etkili değil. Bu nedenle bir kitaba dokunduğumuzda duyduğumuz hazzı, bilgisayarda veya tabletlerde okuduğumuz kitapta duyamıyoruz.

Son yıllarda açılan, içinde internet bağlantısı ve e-kitapların da bulunduğu, bu nedenle “Zenginleştirilmiş Kütüphane”nin kısaltılmışı olarak kullanılan Z-Kütüphanelerin sayısının artması veya Kültür Bakanlığı’nın kütüphaneler için e-kitap alımına karar vermesi, e-kitap sayısında bir artışa sebep olacaktır. Buna rağmen e-kitabın, kâğıda basılı kitabın yerini alabilmesi

yakın gelecekte pek mümkün görünmemektedir.

Son yıllarda yıldızı parlayan kültür araçlarından biri de “Sesli Kitaplar” oldu. Uluslararası pek çok şirket bu alanda ciddi yatırımlar yaptılar ve başta klasikler olmak üzere pek çok kitabın, popüler kültürün sevilen sanatçıları tarafından seslendirilmelerini sağladılar. Yoğun reklam kampanyaları, bu türün hem etki alanını arttırdı hem de e-kitaptan daha kalıcı bir yayın aracına dönüştürdü. İnternetin her alanda hem ücretsiz hem de kolay ulaşılabilir oluşu, sesli kitabı gelecekte daha çok kullanılan bir yayın aracı haline getirecek gibi görünmektedir.

Yeni nesil yayıncılığın da yayın dünyasında matbaanın icadı kadar önemli değişikliklere yol açacağını söylemek bir kehanet olmayacaktır. Yeni nesil yayıncılık, bireyselleşen, her şeyi kısa ve öz almak isteyen, sabit bir mekâna ve araca bağlı olmak istemeyen yeni kuşakların taleplerine en uygun yayıncılık türü olarak etki alanını gittikçe arttırmaktadır.

Yeni kuşaklar artık televizyon izlemek istemiyor, gazete okumuyor, yalnızlığı tercih ediyor ve sohbet ortamlarında bulunmaktan hoşlanmıyorlar. Daha da ileri noktada kendilerini bir ülkeye veya bir topluma ait saymak istemiyorlar. Dünya vatandaşı olmayı, dünyaya hitap etmeyi ve dünyanın her tarafıyla ilişki içinde olmayı tercih ediyorlar.

Yeni neslin yaşadığı bu değişimin, kendine uygun bir yayıncılık türünü oluşturması kaçınılmazdır. Yeni neslin yayıncılığı, eski tür yayıncılığın geleceğini ciddi oranda etkileyecektir. Muhtemelen bizim kuşak, kâğıda basılı gazeteleri okuyan son kuşak olacaktır. Youtube, Facebook, Twitter ve Instagram gibi sosyal medya platformlarının, gazete, radyo ve televizyonların yerini alacağını söylemek yakın tarihli bir

tahmin olur. Daha uzun vadeli bir tahmin ise, isteyen herkesin kişisel gazete, televizyon ve radyo işlevi göreceği bir değişimden bahsetmek olacaktır.

Sözün özü, şekil değiştirse de yazı, kitap veya yayıncılık, hayatın merkezinde olmaya devam edecektir. Yeryüzündeki hayat, Kitab'ın belirttiği gibi başlamıştı, yine Kitab'ın belirttiği bir tarzda sona erecektir. İster Allah katında olduğuna inanılan ve bütün nesne ve olaylara ilişkin ilâhî ilim ve takdirin kayıtlı bulunduğu kitap anlamındaki "Levh-i Mahfuz", ister Hz. Âdem'den başlayarak bazı peygamberlere gönderilen, sayfaların çoğulu anlamındaki "Suhuf", ister vahiylerin mücessem kalıpları olan "Kutsal Kitaplar"; ister sembolik de olsa kişisel kaderlerin alınlarına yazılı oluşu, ister bu dünyadaki yapıp ettiklerimizin omuzlarımızdaki meleklerce kayda alınması, isterse Kıyamet gününde önümüze konacak olan amel defterlerimiz gibi olguların tamamı, yazının veya kitabın, iki dünyada da hayatımızın ayrılmaz parçaları olduğunu göstermektedir.

İsmail Akıncı

İnsan Yayınları

S: Dijital yayıncılık alanında önemli gelişmeler yaşanıyor. Bu durum sizce basılı kitabı nasıl etkiler?

C: Elektronik kitap (PDF, e-book, Kindle vb.) formatlar ve uygulamalarla artan dijitalleşmeye ek olarak bildiğiniz üzere son zamanlarda sesli kitap uygulamaları da eklendi. Ki bu sesli kitap uygulamaları henüz çok yeni sayılır ve tam anlamıyla yayılmış durumda da değil. Birkaç yıl içinde ciddi bir artış gösterecektir, diye tahmin ediyorum. Tüm bu dijitalleşme basılı kitap alanını nicel anlamda elbette etkilemekte. Ama bu daha çok popüler, dolayısıyla satışı yüksek kitap yayıncılığını daha fazla etkilemekte. Bizim gibi

belli bir çizgide ve seviyede yayıncılık yapan orta ölçekli yayıncıları onlar kadar etkilememekte.

Akademik, klasik, ağır düşünsel metinlerin okuru, kitapla kısmen organik bir ilişki kurmak zorundadır. Bu basılı kitap romantizmi değil, tabii. Ciddi kitaplar ve ciddi okuyucular kitabı eline alır, onunla cedelleşir veya onu yol gösterici bir harita gibi didik didik eder. İşin organik ve romantik boyutu da ayrıdır. Dolayısıyla dijitalleşme -en azından şimdilik- olumsuz anlamda ve çok ciddi boyutlarda basılı kitap sektörünü sekteye uğratmakta diyemeyiz.

Meselenin bir de ontolojik yönü var: Teknolojinin sunduğu temel imkânlar hemen hemen her sektörde "kolay", "hızlı" ve "ucuz" erişimdir. Bu bir yönüyle imkân, diğer bir yönüyle ciddi bir zaafıdır. Kolay, hızlı ve ucuz bir şekilde elde edilen şeyler yine aynı şekilde elden (yahut gözden) çıkar. Hepimizin telefonunda, tabletinde, bilgisayarında dijital kitaplar/metinler vardır. Özellikle pandemi sürecinde ulusal ve uluslararası birçok kütüphane kitaplarını dijital erişime açtı ve hatta sosyal medya üzerinden paylaşıp duruldu. Ama kaç kişi bu erişim imkânlarını hakkıyla kullandı, arşivledi veya okudu? Yani insanın insanla olduğu gibi eşyayla da kurduğu ontolojik bir bağ vardır. Dijitalleşme, bu bağı zayıflatan ve hatta koparan bir zemin. Bağ kurmak için inşa edilen ağ'ın bu bağı koparması; kaderin cilvesi veya eşyanın tabiatı diyelim.

Sezai Karakoç'un "Hızlı Kırk Saat"te dile getirdiği "Kâğıt endüstrisinde müthiş bir gerilemiş tekniği / Papirüs / mermer / Tuğla / Ceylan derisi / İpek / Kumaş / Odun / Saman / Kepek" vaziyet ek olarak kâğıtsızlık (dijitalleşme) bu "gerilemişin" son halkası olabilir tabii.

S: Son zamanlarda her şeyin yeni neslinden söz ediliyor. Yeni

Günümüzde, kitabın geleceği ile ilgili pek çok yorum yapılmaktadır. Dijital gelişmelerin kitabı nasıl etkileyeceği, sesli kitapların geleceğinin olup olmayacağı, e-kitabın yaygınlık kazanıp kazanamayacağı gibi pek çok sorunun cevabı merak edilmektedir.

Yeni nesil yayıncılık, bireyselleşen, her şeyi kısa ve öz almak isteyen, sabit bir mekâna ve araca bağlı olmak istemeyen yeni kuşakların taleplerine en uygun yayıncılık türü olarak etki alanını gittikçe arttırmaktadır.

nesil yayıncılıktan da söz edebilir miyiz? Ne dersiniz?

C: Çağımızı, olumlu-olumsuz tüm anlamlarını hesaba katarak “inovasyon” çağı olarak niteleyebiliriz. Her şeyin “yeni(lenmiş)” bir formu ortaya çıkmakta. Aksi takdirde “zamanın ruhu”nun gerisinde kalmışçasına varlık sahasından siliniyor. Kil tabletlerden dijital tabletlere geçiş bunun en güzel ve ironik örneklerinden biri. Yayıncılık da bundan payını alıyor, alacak. Bildiğimiz kadarıyla Amazon başlattığı “bireysel yayıncılık” olarak isimlendirebileceğimiz uygulama ile birçok süreci (en önemlisi de matbaa sürecini) ortadan kaldırarak yine “kolay”, “hızlı” ve “ucuz” yayıncılık “imkânları” sunmakta. Benzer bir uygulamayı Türkiye’de KDY (Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık) uygulamasıyla görmekteyiz. Henüz başlangıç aşamasında olan uygulama muhtemelen ilerleyen zamanlarda oldukça ilgi görecektir. Zira yayınevleri (tabii nitelikli olanları) rastgele kitap basmazlar; yayın kurulunda gelen dosyalar değerlendirilir ve çeşitli sebeplerle elenir. Yayıncının “kahrını” çekmek ve beklemek istemeyen “yazarlar” artık doğrudan ve istedikleri biçimde, sayıda çalışmalarını yayımlama imkânlarına kavuştular, kavuşacaklar. Bu niceliksel imkân niteliksel bir zaafa dönüşmez umarım diyeceğim ama bu temenni de varlığın doğasına aykırı sanırım.

S: Okur ile yayınevi arasında bir ilişkiden söz edebilir miyiz? Okurlar, okudukları kitaplar hakkında (olumlu veya olumsuz) geri dönüş yapıyorlar mı?

C: Nitelikli ve has okur ve yayınevi arasında çok sıkı bir ilişkiden bahsedilebilir. İyi okurun takip ettiği kitaplar gibi takip ettiği yayınevleri vardır. Kitap fuarları bu ilişkiyi/bağı kurmak, sıkılaştırmak, ölçmek güzel ortamlardır. Okurun yayıne-

vini yokladığı, yayınevinin okurun nabzını tuttuğu bu yüz yüze ilişki imkânı pandemi süreciyle birlikte sekteye uğrayınca dijital ortamdaki iletişim imkânları daha sık kullanılır oldu tabii. Öncesinde de mektup, e-mail, şikâyetler, talepler, tebrikler aldığımız gibi şimdi de iletişim süreci devam ediyor okurumuzla. Bu, yaptığımızın “karşılıksız” bir şekilde karşılık bulduğunun göstergesi ki memnuniyet verici. Sosyal medya etkileşimlerine (mesajlar, menşinler vs.) kayan bu iletişim sürecinde her okurumuza cevap vermesek de, taleplerini yahut şikâyetlerini görüyoruz en azından. İnsan Yayınları’nın okuyucu nezdinde gördüğü ilgi bizi daha diri tutmakta ve azimli kılmakta.

Mehmet Kahraman İz Yayıncılık

S: Dijital yayıncılık alanında önemli gelişmeler yaşanıyor. Bu durum sizce basılı kitabı nasıl etkiler?

C: Dijital kitabı sesli kitap ve e-book olarak iki konuda değerlendirmeliyiz. E-book umduğum kadar etkili oldu diyemem. Kitabın kokusu veya selülozun tadı gibi romantik cümleler kurmayacağım. Yine de dünyada çok büyük bir e-book pazarından söz edebiliriz. Dünyada da örneklerine baktığımızda basılı kitabın yerini almaktan çok onunla birlikte yürüyen bir pazar olarak görüyorum. Sonuçta e-book çok tercih edilmiyor desek de bir Wattpad gerçeği de var. Bugün karşılık bulmasa da ülkemizde de e-book türü bugünden daha çok tercih edilen hale gelecektir. Ancak sizin de kastettiğinizi sandığım “sesli kitap” için aynı kayıptan söz edemeyiz. İnsanların otomobilde, trende, vapurda, otobüste giderken bile dinleyebildiği sesli kitap tercih edilmeye başladı. İz Yayıncılık olarak bizim de sesli kitap tecrübelerimiz var ancak sesli kitaba biraz şartlı bakmak duru-

mundayız. Biraz daha dikkat gerek-tiriyor bu tür. Her kitap sesli kitaba uygun olmayabiliyor ya da sesli ki-tapta daha çok dikkat eksikliği ya-şanmayacak eserler tercih edilebiliyor. Bu yüzden basılı kitabın yerini almak yerine farklı bir mecra oluş-turdu diyebiliriz, sesli kitap için. Bu teknolojik zenginliği de özellikle daha çok okura ulaşmak anlamında değerlendirebileceğimizi düşünüyorum. Eskiden daha sık karşılaş-tığımız şimdi de tek tük olan radyo tiyatrolarını bu yeni mecraya örnek gösterebiliriz.

S: Son zamanlarda her şeyin yeni neslinden söz ediliyor. Yeni nesil yayıncılıktan da söz edebi-ler miyiz? Ne dersiniz?

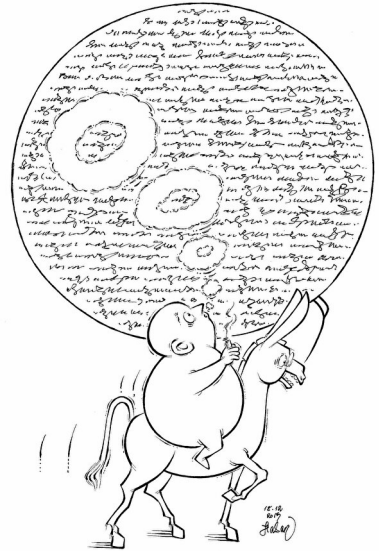
C: Bu bahsettiğimiz gelişmeler ve bunlara uyum sağlama süreci yeni nesil yayıncılığın ta kendisi. Çok fazla yayınevi var ve bu bahsettiği-miz gelişmeler bizlere çok normal gelse de birçok yayıncı için de çok uzak kelimeler olabiliyor. Uyum sağlayabilen ayakta kalır sağlaya-mayan gider gibi iddialı bir cümle etmiyorum ancak yeni gelişmelere ne kadar uyum sağlarsak ve onlarla birlikte yayıncılığı sürdürürsek yap-tığımız işin katma değeri de o kadar artar. Yıllar önce bir kitabın çıkma süreciyle bugün yaşadığımız süreç arasında uçurum var. Bu bile başlı başına yayıncılığın gelişmesine bir katkıdır. Bunun dışında bir kitabı yayına hazırlayıp onun kitaplaş-ma serüveni yayıncının alanyken bugün sesli kitaptan tutun kitabın koleksiyon ürünlerine kadar hesaba kattığımız bir dönem yaşıyoruz. Telif, editöryal ve baskı süreçleri artık yeterli olmuyor. Bu haliyle de yayıncılık kavramının içindeki alan-lar genişliyor. Çok adını koyarak karşıladığımız bir durum olmasa da bu gelişmelere yeni nesil yayıncılık diyebiliriz. Tabi yayıncı olarak yeni nesil yayıncılık adı altında yayıncılık ilkelerine ciddi zararlar da veriliyor

ama biz 32 yıldır çok fazla değişim ve dönüşüme tanık olduk, kimisine uyum sağladık kimisine genetiğimiz müsaade etmedi. Bugün de böyle olmaya devam ediyor. Yeni nesil mo-dernizasyonuna sadece kitap yayıncılığın değil tüm sektörlerin ihtiyacı var. Bizim için önemli kısmı okuyucu ile entegre olmak ve bununla bir-likte dünya ile entegre olmak. Kitabı sadece tezgâha koymak değil onu birçok mecrada da temsil etmek. Biz de bu doğrultuda yeni nesil ya-yıncılık trenindeyiz diyebilirim.

S: Okur ile yayınevi arasında bir ilişkiden söz edebilir miyiz? Okurlar, okudukları kitaplar hakkında (olumlu veya olumsuz) geri dönüş yapıyorlar mı?

C: Bizim gibi yayınevleri herhal-de okurla ilişkileri en belirgin yayı-nevleri. Geleneksel bir iklim ve geç-miştenden gelen bir tecrübe ile yıllar sonunda okurla oluşturduğumuz iletişimden bahsedebiliriz. Okur bu durumun ne kadar farkındadır bi-lemem ama bizim bütün yayın po-litikamızı okur belirler. Özellikle be-lirtmek isterim ki satış adedi değil okurun tercihi. Bazen bir okurun yazdığı maile ikna olup bastığımız, telifini aldığımız kitap olmuştur. Onların farklı farklı yönlendirmele-rine göre yayın çizgimiz sürer. Tabi kendi yayın kurulumuz ve politika-mızın kontrolündedir. Ancak okur geri dönüşlerini çok önemseriz. Son yıllarda akademi dışında da dünya literatürünü iyi takip eden bir okur kitlesiyle karşı karşıyayız. Artık ya-bancı bir kitaba bakarken burada okurdan daha net dönüşler alabi-liyoruz. Bunu Türkçe'ye çevirin ya da çevirmeyin diye. Eskiden okur bizim aracılığımızla tanışıyordu ya-bancı literatür ile şimdi zaten Tür-kiye'de bir kitlesi olmuş oluyor ve kitabı çıkarmadan daha geri dönüş-lere sahip olabiliyoruz.

Dijitalleşme, bu bağı zayıflatan ve hatta koparan bir zemin. Bağ kurmak için inşa edilen ağ'ın bu bağı koparması; kaderin cilvesi veya eşyanın tabiatı diyelim.

Çizgi: Hasan Aycin

Duran Boz ile “İkindi Yazıları” Üzerine

İNSİCAM

Yazar ve eğitimci Duran Boz, yakın bir zamanda Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi’nin kültür yayınları arasında 1984-1994 yıllarında çıkarılan İkindi Yazıları dergisinin tıpkıbasımını gerçekleştirdi. Kendisiyle bu çalışma ve İkindi Yazıları dergisi hakkında konuştuk.

(Duran Boz, çalışmalarına Işık gazetesi ve Kelam dergisinde başladı. Boz, şiir ve yazılarını; Edebiyat, Yeni Sıla, İkindi Yazıları, Kayıtlar, Yedi İklim ve Hece dergilerinde yayımladı. Bir Şimdiki zaman Şairi Mehmet Âkif Ersoy, Yahya Kemal Kitabı, Büyük Doğu’nun Ruhu Necip Fazıl Kısakürek gibi telif eserleri yanında Mekân Hikâyeleri, Okuma Hikâyeleri, Yazma Hikâyeleri gibi editörlüğünü yaptığı derleme kitapları vardır. Şiir ve yazılarında Ömer Erinç adını kullanmaktadır.)

Efendim öncelikle söyleşi teklifimizi kabul ettiğiniz için teşekkür ederiz.

Soru: İkindi Yazıları dergisinin tıpkıbasımını yaptınız. Nasıl doğdu bu düşünce? İsterseniz oradan başlayalım.

Cevap: İkindi Yazıları’nın tıpkıbasımı ilk defa 2010 yılında gündeme geldi. Dönemin Kahramanmaraş Valisi Mehmet Niyazi Tanılır’ın İkindi Yazıları’ndan haberdar oluşuyla derginin tıpkıbasımını yapmak gerektiği düşüncesi ağırlık kazanmaya başladı. Bütün görüşmelerimizde söz dönüp dolaşıp İkindi Yazıları’na geliyordu. O günlerden başlayarak İkindi Yazıları koleksiyonunu tamamladım. Eksik olan sayıları bir şekilde elde ettim. Süreç içinde de çalışmaya başladım. Acele etmeksizin iyiden iyiye içeriğini kavramak için uğraştım.

Anadolu’da bir örneği daha olmayan, yoğun bir emeğin ürünü olan İkindi Yazıları, küçük bir kasabada kotarıyor ve ilgisine ücretsiz ulaştırılıyordu. Okurunu ve yazarını kendisi yetiştiriyordu. Elbette böylesi bir çabaya ilgisiz kalınamazdı. Unutulmaya terk edilmesi gönülleri incitirdi. Çünkü arkadan gelenler için güzel bir örneklikti. Özellikle okumaya, yazmaya, kültüre ilginin popüler olandan ibaret hâle geldiği günümüzde bir dikkat oluşturma çabası olarak İkindi Yazıları’nın tıpkıbasımı gerçekleştirildi. Büyükşehir Belediyesi, böylesine önemli bir çabaya ilgisiz kalmayarak İkindi Yazıları’nın tıpkıbasımını gerçekleştirmeyi üstlendi. Bu durum takdir edilmesi gereken bir örneklik olarak hafızalarda yer almalıdır.

Soru: Peki, niye İkindi Yazıları? Pek çok dergi varken başkaları değil de niçin böyle bir çalışma için İkindi Yazıları’nı seçtiniz?

Cevap: İkindi Yazıları, Maraş’ın kasaba irisi bir ilçesi olan Andırın’dan Anadolu’ya dağılıyordu. Orada hazırlanıp orada baskısı gerçekleştiriliyordu. Sonuçta kıt imkânlarla sürdürülen bir yayının eylemi vardı ortalıkta. Bu ey-

lemin bütün kareleri emekle doku-
nuyordu. İnceden inceye düşünülü-
yordu her şey. Anadolu'da başka bir
örneğin olduğunu zannetmiyo-
rum. Belki Anadolu'nun çeşitli yer-
lerinde birkaç sayılık dergiler vardır
ama uzun soluklu olmaksızın kapa-
nıp gitmişlerdir. İkinci Yazıları, yüz
otuz bir sayılık yayın periyodunu
hiçbir zaman tavsatmaksızın ilgisine
ulaştırılıyor. Bu durum imrenile-
si kararlı bir tutumun yankısı olarak
okunmalıdır. Böyle anlaşılmalıdır
ki yazmaya, düşünmeye, üretmeye,
dergilere ve dergiciliğe ilgisiz kala-
mayan birisi olarak İkinci Yazıları
çıkışından itibaren her zaman ilgi-
lendiğim ve hatırlanmasını önemse-
diğim bir dergi olmuştur. Ki bundan
dolayı yeni heveslilerin önünde bir
numune olsun için İkinci Yazıları'nı
çalışmayı seçtim diyebilirim.

**Soru: Sanırım okuyucular açı-
sından enteresan bir nokta da
derginin adı, yani "İkinci Yazıla-
rı". Bunun isim olarak seçilmesi
hakkında bir şey söyleyebilir mi-
siniz?**

Cevap: Kâmil Aydoğan ve Nedim
Ali Zengin iki gönül insanı olarak
bir araya geldiklerinde gündem
konusu okumak ve yazmaktır. Do-
layısıyla sanatın, edebiyatın nabzı-
nın attığı dergiler de sürekli gün-
demleri arasına girer. Önce 1984'te
Andırın Postası gazetesi çıkartılır.
1985'te de Andırın Postası gazete-
sinde sanat edebiyat sayfası düzen-
lenmeye başlar. Sanat edebiyat say-
fasının hazırlık aşamasında sayfaya
bir isim aranır. Herkes bir isim öne-
risinde bulunur. K sayfası, Oda Soh-
betleri, Kuşluk, Kuşluk Yazıları gibi
çeşitli isimler atılır ortaya. Olmuş
bir vaktin adı, övülmüş bir vaktin
adı, bir güzel zaman adı, dingin bir
vakit adı olarak ikinci vaktinden
mülhem olarak İkinci Yazıları üze-
rinde sınanır dikkatler. Sonrasında
ise bir yürüyüşün hazırlık çalışma-
ları olgunlaşır. Böylelikle İkinci Ya-
zıları bir güzel eylemin başlangıç

adı olarak seçilir. Elli yedinci sayıya
kadar Andırın Postası gazetesinin iç
sayfalarında ilgisine ulaşan İkinci
Yazıları söz konusu sayıdan itibaren
bağımsız bir dergi hüviyetiyle oku-
runa ulaşır.

90. Sayıdan itibaren de İkinci Ya-
zıları, dergi yazarlarından farklı bir
yazar ve şairin yönetiminde yayını-
na devam eder.

126. Sayıdan itibaren iki aylık
olarak yayın hayatını sürdüren
İkinci Yazıları'nın genel yayın yö-
netmenliğini Ömer Aksay üstlenir.

**Soru: Derginin Türkiye'nin
küçük bir şehrinde çıkıp büyük
etki oluşturmalarını neye bağla-
yabiliriz? Bugünden bakıldığın-
da İkinci Yazıları'nın mühim bir
fonksiyon icra ettiğini rahatlıkla
görebiliyoruz.**

Cevap: Emegın hiçbir zaman yan-
kısız kalmayacağına inanıyorum.
Belki döneminde sükûtle geçitiri-
lir ama günü geldiğinde derin bir
sessizlikle karşılanan emek gür
bir ırmak hâlinde sesini duyurur.
O günlerde dergiler birer birer ka-
panmaya seslerini duyuramamaya
başlamış oluşan yeni şartlar yeni
algıları da beraberinde getirmiştir.
Buradan bakıldığında o günkü kıs-
tırılmışlık elbette okunamayabilir.
Ama neticede olağanüstü şartların
içinden geçilen bir süreçte görece
bir rahatlama hasıl olmuştur. Böy-
lesi zamanlarda bazen bir yığıtlık
olgusu hareketlendirir ortalığı. Der-

*Anadolu'da bir örneği
daha olmayan, yoğun
bir emegın ürünü
olan İkinci Yazıları,
küçük bir kasabada
kotarıyor ve ilgisine
ücretsiz ulaştırılıyordu*

**İkinci Yazıları,
Maraş'ın kasaba
irisi bir ilçesi
olan Andırın'dan
Anadolu'ya
dağılıyordu.
Orada hazırlanıp
orada baskısı
gerçekleştiriliyordu.
Sonuçta kıt
imkânlarla sürdürülen
bir yayın eylemi vardı
ortalıkta. Bu eylemin
bütün kareleri emekle
dokunuyordu.**

gilerin birçoğunun sessizliği seçtiği bir ortamda konuşmak, söz almak da cesaret gerektirir. Kâmil Aydoğan'ın usta bir yazar olarak Andırın Lisesine gelişiyle birlikte yüreklerden bir ısı yükselmeye başlar. Her hâlükârda yazma eyleminin savunucusu olan Kâmil Aydoğan'ın susmayı seçmesi kabullenilemez bir durumdur. Büyük şehir dergilerinde yazının gizilgücünü duyan bir yazar için yazmaktan öte bir yol da yoktur aslında. Kâmil Aydoğan'ın toparlayıcı kişiliğinin yanı sıra Nedim Ali Zengin de sevilen, sözü dinlenen birisidir. Yiğitliğinden gayrı sığınakları olmayan Kâmil Aydoğan ile Nedim Ali'nin yürek seferberlikleri sonucunda doğan İkinci Yazıları, altı bin nüfuslu bir yerleşim biriminden yeryüzüne projektör olur. Aydınlatır, ısıtır taşranın karanlığında boğulanlarla büyük kentlerin kuytularında kaybolanların kalplerini. Yukarıda da belirttiğim gibi dergilerin yayın alanından çekilmesi sonucu büyük bir boşluğun oluşmasıyla zuhur eden İkinci Yazıları, yayın dünyasına yeni bir soluk getirir.

İkinci Yazıları'nın yazarları arasında Nedim Ali, Mustafa Aydoğan,

Yunus Develi, Fikri Özçelikçi, Şaban Abak, Cevdet Karal, Kemal Sayar, Mehmet Gemci, Mevlâna İdris, Kâmil Doruk, Recep Karip, Şahin Taş, İbrahim Kiras, Fatma Şengil Süzer, İrfan Çiftçi, Hüseyin Akın, Müstehir Karakaya, Nazir Akalın, Mehmet Efe, Seyfettin Ünlü, Murat Yalçın, Osman Çakmakçı, Hakan Albayrak, Ahmethan Yılmaz, İlhami Atmaca, Osman Özbahçe, Gökhan Özcan, Adem Turan, Kamil Yeşil gibi bugünün edebiyat dünyasında adlarından sıkça söz edilen şair ve yazarlar yer alır.

Soru: Derginin sahibi ve yöneticisi merhum Nedim Ali hakkında neler söylemek istersiniz?

Cevap: Nedim Ali, erdemli, ahlaklı bir kişidir bilebildiğim kadarıyla. Onurunu her şeyin üstünde tutan bir şahsiyet olarak Müslüman hassasiyetini üzerinde taşır. Bilinç aşısı yapmaya çalışır etrafında toplananlara. Yaptıklarına mütemadiyen teenni ile yaklaşan Nedim Ali, tevazu sahibi oluşuyla kibir sağanaklarına geçit vermez hayatında. Toparlayıcı olur. İlk dergi deneyimi Esra Yazıları'ndan hız alan yazı ve yazma tutkusuyla selam halkasını,

eylem halkasını genişletir sürekli.

Soru: Nedim Ali dışında başka kim/ler ön plandaydı dergide?

Cevap: Elbette İkinci Yazıları'nda asıl emek sahibi olarak Kâmil Aydoğan görmezden gelinemez. Andırın'da bir dikkatin oluşması hiç kuşkusuz Kâmil Aydoğan ismiyle bağlantılıdır. Ki Kâmil Aydoğan, Andırın Lisesine yönetici olarak geldiğinde ülke genelinde bilinen bir şair, bir yazardır. Maraş'taki öğrencilik yıllarından başlayarak yazı ve dergicilikte deneyim sahibidir. Gerek Maraş'taki Kahramankent gazetesinde gerekse de Işık gazetesinde düzenlediği sanat edebiyat sayfalarıyla bir birikime ulaşan Kâmil Aydoğan, Kahramanmaraş'ta yayımlanan Kelam dergisine de katkıda bulunmuştur. Sonrasında ise Edebiyat dergisinde yazı hayatını sürdürmüştür. Köy Yazıları adında orijinal bir kitabın da yazarıdır. Güdümlü yazarlığın aksine Anadolu insanını içerdense birisi olarak konu edinir Köy Yazıları'nda. Bütün bunlar göz önüne alındığında Kâmil Aydoğan'ın İkinci Yazıları'na katkısının büyüklüğü görülmüş olur.

Soru: Bir de şunu sormak istiyorum. Malum, dergi ücretsiz

idi. Türkiye'nin en ücra köşesine kadar ulaşıyordu. Dergi denince hemen akla maliyet gelir. Bunun altından nasıl kalktı acaba dergi?

Cevap: Hiçbir şekilde maliyetin gündem konusu olduğunu duymadım. Aşk ile çıkılan yolda hesaplar devre dışı olsa gerektir. Büyük bir tutku ve kabullenişle omuz verilen bir çabanın ortaya konusudur İkinci Yazıları. Bundan dolayı olsa gerektir ki bereketli vakitlerde bereketli çalışmalar kotarılır. Hesapların devreye girdiği zamanlarda ise emeğin değeri olmaz.

Soru: Sizin dergiyle temasınız, ilişkiniz nasıl oldu? Siz de yazdınız galiba. Ne tür çalışmalarınız yayınlandı?

Cevap: Kâmil Aydoğan'la liseli yıllardan başlayan arkadaşlığı-mız vefatına kadar devam etmiştir. Edebiyat dergisinin yayını durdurmasının ardı sıra yayın hayatına başlayan İkinci Yazıları'nda şiirlerimi yayımlamaya başladım. Önceden başlayan birlikteliğin bir neticesi olarak zaten başlangıçta biliyordum İkinci Yazıları'nı. Dolayısıyla doğal olarak İkinci Yazıları ile bağım kendiliğinden oluştu diyebilirim.

Emeğin hiçbir zaman yankısız kalmayacağına inanıyorum. Belki döneminde sükûtle geçirilir ama günü geldiğinde derin bir sessizlikle karşılanan emek gür bir ırmak hâlinde sesini duyurur.

Gazâlî'nin Zühhd Anlayışı

Mülayim Sadık KUL

Bismillahirrahmanirrahim

Hamdele ve salveleden sonra.

Gazâlî'de zühhd kavramının ne anlama geldiğine geçmeden önce kendi hayatımda bu kavramla ilgili bir hatıra temas ederek söze başlamak istiyorum. Zahid kelimesini zannediyorum ilk defa Türkiye'nin manevi mimarlarından biri olan Muhammed Zahid Kotku Hazretlerinin dâr-ı bekâya irtihali ile duymuş oldum. Elbette bunu duyduğumda dikkatimi çeken, kelimenin manasından ziyade şimdiye kadar duymamış olduğum bir isim olmasıydı. Zira bizim yörelerde Zühdü ismi vardır ama Zahid ismini ne akraba ve köylülerim, ne de o güne kadar tanıdıklarım arasında duymamıştım. Dolayısıyla da ne zaman bir Zahid ismini duysam ya da zühhd kelimesi bir münasebetle geçse hep bu ismi duyduğum ilk hatıram yeniden canlanır.

Sümbül Efendi Kur'an Kursu'nda hafızlık yapan çelimsiz bir çocuğun dünyasında unutamadığı garip bir hatıra. Hayatımın sonraki dönemlerinde de bu ilk defa ölümüyle gündemime giren güzel insanın yakınında bulunmuş ve onu görmeden sevmemize vesile olmuş Ahmet Akın Çığman Hoca Efendi gibi daha nicelerinden hep aynı ismi duymaya devam edecektim. Bu güzel insanların ismini bilmek veya hatırasını yaşatabilmek, elbette zahid olmak için yetmez. Ama bu güzel insanları tanımadan da kitaplarda sayfalar dolusu anlatılan bu kavramların hayata ve insana dönük olan gerçek yönünü anlamak zannımca hiç mümkün değildir. Peygamberlerin varisleri olan bu âlimler kendi yaşadıkları dönemde nebilerin yüklendikleri misyonun bir benzerini bizim çağımıza taşıyarak bu kavramların sahip oldukları ruhu ete kemiğe yani hayata ve kimliğe dönüştürerek bizlere üsve-i hasene olarak aktarırlar.

Güzel insanların hayatlarına dair okuduğum her kitap, düşünce değeri paha biçilmez pek çok fikri eserden daha fazla gönül dünyama huzur ve ışık getirdiğini burada itiraf etmek durumundayım. Bu, bazılarınca naiflik gibi görülse de bu fakirdeki karşılığı bugün de budur. Geydim Hırkayı kitabını bana hatırlatarak bu zevki yeniden tatmama vesile olan Mustafa Özel kardeşime şükran ve dualarımı arz ederim.

Diaspora'da Gazâlî'nin tasavvuf anlayışı üzerine doktora çalışmasına niyetlendiğimde -bugün itibarıyla Çanakkale İlahiyat Dekanı olan- adıyla müsemma Nimetullah dostumla konuyu nasıl netleştirelim, acaba sadece zühhd kavramı ile mi sınırlandıralım diye saatlerce fikir teatisinde bulunduğumuzu bugün gibi hatırlarım. Dolayısıyla bu kavramla tanışıklığımın üzerinden uzun yıllar geçtikten sonra tekrar bu kavram önüme çıkıvermiş ve bu sefer konuyla akademik anlamda meşgul olmak durumunda kalmıştım.

Dolayısıyla Gazâlî'nin bu konuda tespit ettiklerini böyle bir yazı çerçevesinde ele almanın kolay bir iş olmadığının âcizane farkındayım. Bu sebeple burada hem Gazâlî'nin hem de diğer âlimlerin söylediklerinden bilgi dağarcığımda kalan kırıntıları kendimce özetleyerek konuya giriş yapmak istiyorum.

rum. Bu değerlendirmelerin daha çok benim zühd kelimesinden anladıklarımla yakın alakalı olduğunu söylemeye hacet olmasa gerek. Zira hem Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi hem de bu konuda yazılmış yüzlerce kitap, konu hakkında daha kapsamlı bilgi edinmek isteyenleri beklemektedir.

Hayat aslında büyük ölçüde tercihlerden ibarettir. Hatta işi biraz daha insani boyutuyla ifade ederek muşahhaslaştırmak gerekirse, kişiliğimiz veya kimliğimiz tercihlerimizdir desek, yine sınırları zorlamış olmayız kanaatindeyim. Dolayısıyla tercihlerimiz aynı zamanda bizim kimliğimiz ve hayat felsefemiz demektir. Zira bizim kişiliğimizi oluşturan en temel öğeler aslında gerek günlük hayatımızda ve gerekse daha uzun vadede yaptığımız tercihlerden oluşmaktadır.

Bu durum sadece kendimiz ve inananlar için geçerli olmayıp aynı zamanda tüm insanlık için de söyleyebileceğimiz külli bir kaide gibidir. Bir insanı faziletli kılan ya da tam tersi şerli ve sefih kılan da yine yaptığı tercihler değil midir?

Elbette burada, acaba bu tercihler ne kadar bilinçli ve farkında olarak yapılmıştır ve dolayısıyla da ne kadar tercih sahibi ile ilişkilidir, sorusu gündeme gelir ki aslında bu da yine kişinin tercihleriyle alakalı önemli bir veridir. Tercihlerimizin gerçekten de ne kadar farkındayız. Şayet farkında olsak gerçekten bugün yaşadığımız pişmanlıklar yine de olur muydu? Bir insan bilinçli olarak sonrasında pişman olacağı ya da diğer bir ifadeyle mutluluğuna gölge düşürecek bir kararı nasıl alır?

Biz tercihlerimizde ne kadar hürüz? Yoksa bir şeylerin tesiri altında mı hareket ediyoruz? Farkında olmadan birileri ve bir şeyler bizim irademizi ipotek altına almış olabilirler mi? Bu sorular da yine varoluşumuzla alakalı, mutlaka üze-

rinde düşünülmesi gereken önemli hayati sorulardır. Bunlara vereceğimiz cevaplar da bizim hayat ve varlıkla ilgili parametrelerimizin ne olduğunu ve dolayısıyla hassasiyetlerimizi bize ifşa edecek önemli ölçülerdir.

Bu söylediklerimizin konu başlığıyla ne alakası olduğu haklı olarak sorulabilir. Zira zühd deyince ilk aklımıza gelen şey dünyadan el etek çekmek ve daha sade, tırnak içinde “dindar” bir hayat yaşamak olarak düşünülebilir. Sözlükte zühd’ün “bir şeye değer vermemek, ona karşı ilgisiz kalmak, ondan yüz çevirmek” gibi anlamlara geldiği bilinmektedir. Bunların hepsinin temelinde var olan saik ise işte bizim bilerek ya da bilmeyerek yaptığımız tercihlerimizdir. Neden başkaları gibi değil de biz, biz veya ben dediğimiz farklı bir kişiliğe veya hayat tarzına sahibiz? Birileri istediği gibi haram helal demeden zevkinin ve egosunun peşinde bir hayat yaşarken, siz neden onlar gibi tercihlerde bulunamıyorsunuz? Onlar gibi olmanıza engel olan nedir?

Melekler Allah’ın “Adem’e secde edin” emrine ittiba ederken İblis tercihinin neden başka yönde kullandı? Hz. İbrahim, “Doğrusu ben rüyamda seni boğazladığımı görüyorum” diyerek oğlunu kurban etmesi gerektiğini söylediğinde oğlu Hz. İsmail, “Ey babacığım! Sen emrolunduğunu yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın.” teslimiyetini hangi tercihe bağlı kalarak nasıl gösterdi? Bütün bu teslimiyet veya isyan etme durumlarında hep bir tercihin söz konusu olduğu ortadadır. Dolayısıyla peygamberlerin hayatlarında örneklik olarak yansıyan davranışlar da olduğu gibi İblis’in, Firavun ve Haman’ın şahsında ete kemiğe bürünen isyan ve sapkınlıklar da yine bir tercihin neticesidir.

Meseleye böyle baktığımızda zühdün temelinde bilinçli bir tercih olduğu aşikârdır. Bu tercihler ise

Hayat aslında büyük ölçüde tercihlerden ibarettir. Hatta işi biraz daha insani boyutuyla ifade ederek muşahhaslaştırmak gerekirse, kişiliğimiz veya kimliğimiz tercihlerimizdir desek, yine sınırları zorlamış olmayız kanaatindeyim. Dolayısıyla tercihlerimiz aynı zamanda bizim kimliğimiz ve hayat felsefemiz demektir.

hayatın tamamına şamil olan kimliğimizin ve varlıkla ilişkimizin bir neticesidir. Zühd bazılarının dar anlamda zannettiği gibi sadece dünyadan daha az faydalanmak, az yemek, az uyumak anlamında alınırsa, İslam ilim ve irfan geleneği açısından doğru bir yaklaşım olmaz. Fakir ve mahrum olmak kişiyi zahid yapmadığı gibi varlıklı ve zengin olmakta birinin zahid olmasına engel değildir. Dolayısıyla da İslam düşüncesinde ve özellikle de kelim ve tasavvufun bir konusu olarak kalbin ameli olan niyet, beden amelinin önce gelir ve daha değerlidir. Bu manada şuursuzluk anlamında gaflet, her hâlükârda korunulması gereken en büyük tehlikelerden biridir. Tercihlerimiz de niyetimiz ve şuurumuz nispetince kıymetlidir.

Bu tercihlerin dayandığı niyet ve gayenin de sahih ve İslam'ın ruhuna uygun olması gerekir. Diğer bir ifadeyle bizlere örnek olarak gönderilen nebevî tercihlere muvafık oldukları takdirde bizim tercihlerimizin gerçek manada bir kıymet-i harbiyesi olabilir. Bundan dolayı meseleye böyle yaklaşıldığında zühdün aslında sünnete uymak anlamında olduğu anlaşılır. Zühdün gerçek manası da budur. Peygamberin sünnetine muvafık olmayan dindarlık, velev ki sonuç itibarıyla iyi niyet üzerine bina edilmiş olsa bile şeytanın oyununa gelmek anlamına gelir. İslam İlahiyatı'nın niyet ve sünnete yüklediği değer de bu iki değer birliğinde olmasına matuftur. Birisi yoksa diğerinin olması tek başına bir mana ifade etmez. Niyetin halis olması tek başına yetmediği gibi hal ve hareketimizin zahiren sünnete uygun olması da niyet doğru olmadığı takdirde yine yeterli ve geçerli değildir.

Bu açıdan bakıldığında çok zengin bir zahid ya da çok fakir bir dünya tamahkârı, imkân dâhilindedir. Yani maddi refah ve yokluk, zühdün mutlak ölçüsü değildir. Zira zühd

Gazâlî'de olduğu gibi aslında gönül dünyamızda olup biten bir haldir. Cebinde olanın kalbinde olmaması anlamındadır. Cebinde yok ama kalbinde varsa sen zahid değil mütezahidsin. Bu da eğer samimi bir gayretin neticesi değilse kendini ve bazı gafilleri kandırmaktan öte bir anlam taşımaz.

Bu girizgâhtan sonra Gazâlî'nin konuyla alakalı görüşlerine geçebiliriz. Daha önceki yazımızda Gazâlî'nin eleştiri yönteminden bahsetmeye çalışmıştık. Son olarak da Bâtınlık eleştirisinin aktüel iz düşümlerinden hareketle bugün müslümanların maruz kaldıkları bazı tehlikelere işaret etmeye gayret etmiştik. Gazâlî'nin eleştirilerinden nasibi olanların başında kaba softa ham yobaz tabiriyle dilimizde ifadesini bulan bu yalancı zahidler anlamındaki mütezahidler/zahidimsiler gelir. Bunları anlamak içinde sadece kâl ilmi yetmez mutlaka hâl ilmini de bilme zarureti vardır. Gazâlî gibi âlimlerin bugün açısından önemi de burada yatmaktadır.

İslam ilim ve düşünce tarihi boyunca âlimlerin üzerinde titizlikle durdukları en önemli konulardan biri, zühd konusudur. Bu konuda hiç bir kültür ve din havzasının sahip olmadığı sayısız bir literatür mirasına sahibiz. Bu konuda henüz gün yüzüne çıkmış, üzerinde ciddi çalışma yapılmış olanlar aysbergin görünen kısmı kadardır. Maalesef pek çok eser de ciddi bir tahkik amelîyesinden geçirilmeden hızlı bir yayınlanma furçasına kurban edilmiştir diyebiliriz. Gerçi bu durum, İslam ilim mirasının her alanı için söylenebilecek genel bir vakıadır.

Hız. Peygamber'in hayatına baktığımızda onun sahip olduğu tüm imkânlarla rağmen dünya ve nimetlerine iltifat etmediğini görüyoruz. Gazâlî ve bu konuda eser veren âlimlerin tamamı ilk zahid olarak

Peygamber Efendimizin hayat tarzını örnek gösterirler. İlk müslümanların hayat tarzı Peygamber Efendimizin izinde azla yetinmenin ve zahidane yaşamın örnekleriyle doludur. Bunların hadis literatürü çerçevesinde toplanmasıyla "kitâbü'z-zühd"ler tedvin edilmiştir. Zühdîyyât olarak da isimlendirilen bu tür eserlerde Peygamber Efendimiz ve ashabının örnek hayatıyla ilgili rivayetler toplanmıştır. Abdullah b. Mübârek'in (ö. 181/797) Kitâbü'z-Zühd ve'r-Rekâ'ik adlı eseri, bu manada yazılan ilk ve en önemli eserdir.

Gazâlî de bu konuyu ele aldığı tasavvufi eserlerinde, özellikle de zühd konusuna geniş yer verdiği İhyâ'sında bu eserlerden çokça rivayette bulunmuştur. Özellikle bu manadaki ayetlere ve hadislerle atıfta bulunarak zühd hayatının zannedildiği gibi başka dinlerden esinlenerek ortaya çıkmış bir konu olmadığını ve özünde İslamî ve nebevî bir hayat felsefesini yansıttığını ortaya koymaya çalışmıştır. Gazâlî'ye göre zühd, ancak dinin sınırları içerisinde ve sünnete uygun olarak yaşandığı takdirde kıymetlidir. Dolayısıyla asıl olan, Allah'ın rızası ve kulluktur. Buna hizmet etmeyen dindarlık, hiç bir şekilde meşru ve makbul değildir.

Dünya hayatının ahiret hayatına nispetle değersiz olduğu, ebedi ahiret yurdu yerine geçici olan dünya hayatını (Taha 20/131; el-A'la 87/16-17; el-Mü'min 40/39) tercih edenlerin ne tür bir gaflet içerisinde oldukları Kur'an'ı Kerim'de pek çok defa dile getirmiştir. Kur'an'ın öngördüğü örnek İslam hayatının zâhidâne bir hayat tarzı olduğuna diğer âlimler gibi Gazali de işaret etmektedir. Mademki Kur'an'ın da ifadesiyle bu dünya bir imtihan meydanı ve fanidir; öyleyse mümin olan bunun farkında olarak ebedi olanı terk ederek neden geçici olan dünya hayatını tercih etsin?

Şibli'ye sormuşlar; zühd nedir diye. O bu soruya, "Kalplerin eşyadan yüz çevirip eşyanın sahibine yönelmesidir" şeklinde cevap vermiştir. Gazâlî'nin de zühden anladığı yaklaşık bu anlayıştır. Allah'ın hatırı, her şeyin üzerinde tutulduğu takdirde bir şeyi yapmanın ya da terk etmenin bir kıymeti vardır. Aksi takdirde Allah'tan uzaklaştıran hiç bir tercih, makbul değildir.

Özetle malı ve dünyayı terk etmek Gazâlî'nin anlayışına göre yeterli değildir. Maldan vaz geçmek, bir kimseyi zahid yapmaya yetmez. Zira böyle bir terk Gazâlî'ye göre riya için de yapılabilir. İnsanlar kendisine zahid desinler düşüncesi ve şehveti, böyle bir zahirî zahidliği beraberinde getirebilir. Dolayısıyla Gazâlî'ye göre zühdün kendisi, bizatihi gaye edinilecek önemli bir hedef olamaz.

Daha önce de ifade edildiği gibi dindarlıkta geçerli olan miyar, gönül dünyasındaki hal ve niyettir. Diğer bir ifadeyle kişinin Rabbiyle olan ilişkisidir asıl belirleyici olan. Sonuç itibarıyla ona göre mesele, bir şeyi terk etmek veya elde etmek değildir. Önemli olan, bu tercihin kim için ve hangi maksatla yapılıyor olduğudur. Eğer dünyalık sahip olduklarımız bizi Allah'a yaklaşıtıyorsa güzel, uzaklaşıtıyorsa kötüdür. Ölçü ona göre sadece sonuç itibarıyla Allah'la olan ilişki durumudur Gazâlî'ye

göre bu sevgi ve ilgimiz ya da nefret ve kızgınlığımız sonuç itibarıyla bizi Allah'a mı yaklaşıtıyor yoksa uzaklaşıtıyor mu? Asıl sorulması gereken soru ve dikkat edilmesi gereken hassasiyet budur.

Ruhbanlığın İslam'da olmadığı ilân eden Resûl-i Ekrem'in (SAV) hayatı tam bir zühd örneğidir. Bu manada rivayet edilen en önemli hadis Peygamber Efendimizin kral peygamber ile kul peygamber olmak arasında muhayyer bırakıldığında yaptığı tercihle alakalıdır:

"Ben melik peygamber veya kul peygamber olma hususunda serbest bırakıldım. Cebrâil bana tevazu göstermemi işaret etti. Ben de 'Kul peygamber olayım, bir gün doyar, bir gün aç kalırım' dedim."

Dolayısıyla her ne kadar Hristiyanlıkta olduğu gibi varlık ve zenginlik İslam anlayışına göre lanetlenmemiş ve hatta dürüst zenginlerin ahirette Peygamber ve sıddıklarla beraber haşrolunacağı müjdelenmiş olsa da nebevî örnek, tercihini zühden yana koymuştur. Sahabenin büyükleri de büyük ölçüde Peygamberin zâhidâne hayat tarzını kendilerine rehber edinmişlerdir. Bu mana da zühd üzerine oluşan zengin literatür de açıkça bu duruma işaret etmektedir.

Tasavvuf tarihi hakkında eser kaleme alan müelliflerin çoğuna

Zühd bazılarının dar anlamda zannettiği gibi sadece dünyadan daha az faydalanmak, az yemek, az uyumak anlamında alınırsa, İslam ilim ve irfan geleneği açısından doğru bir yaklaşım olmaz. Fakir ve mahrum olmak kişiyi zahid yapmadığı gibi varlıklı ve zengin olmakta birinin zahid olmasına engel değildir. Dolayısıyla da İslam düşüncesinde ve özellikle de kelim ve tasavvufun bir konusu olarak kalbin ameli olan niyet, beden amelinden önce gelir ve daha değerlidir.

Bu açıdan bakıldığında çok zengin bir zahid ya da çok fakir bir dünya tamahkârı, imkân dâhilindedir. Yani maddi refah ve yokluk, zühdün mutlak ölçüsü değildir. Zira zühd Gazâlî’de olduğu gibi aslında gönül dünyamızda olup biten bir haldir. Cebinde olanın kalbinde olmaması anlamındadır. Cebinde yok ama kalbinde varsa sen zahid değil mütezahidsin. Bu da eğer samimi bir gayretin neticesi değilse kendini ve bazı gafilleri kandırmaktan öte bir anlam taşımaz.

göre tasavvuf ilminin başlangıcı zühd hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla tasavvuf tarihini dönemlere ayıranların bazıları, daha çok sahabe ve tâbiîni göz önüne alarak ilk döneme zühd dönemi ismini vermeyi uygun görmüşlerdir. Zira İslam’ın Peygamber ve sahabe örnekliğinde ilk yaşantı şekli de bilindiği gibi daha çok zühd tabiriyle ifade edilebilecek bir hayat tarzıdır.

Kimilerine göre tasavvuf’un diğer adı da zühd’dür. Yani onlara göre tasavvuf nedir diye sorulduğunda zühd hayatı diye cevap vermek doğrudur. Bu anlayışa sahip olanlara göre tasavvuf, zühd temelinde manevi bir dindarlık şeklidir. Genel anlamda tasavvuf ehline göre zahid olmadan sufi olunmaz. Burada önümüze çıkan soru bu kavrama yüklenilen anlamın ne olduğudur. İslam âlimleri ve sufilerin bu kavram hakkında kendi tecrübelerine uygun olarak farklı manalar yükledikleri bilinmektedir.

Bu konuda farklı yaklaşımlar olduğu ve zühd kavramının ne anlama geldiği hususunda âlimler arasında bir mutabakatın olmadığı tasavvuf klasiklerinin en önemli eserlerinden biri olan Kuşeyri Risalesi’nin zühd bölümünde de dile getirilmektedir. İmam-ı Kuşeyri, zühd teriminin mahiyetini belirlemede sufilerin ihtilafa düştüğünü açıkça ifade eder. Bu ihtilafın temelinde ilk dönem zahid ve mutasavvıflarının bulundukları mertebeye göre zühd tanımları yer alır. Bazılarına göre zühd sadece haramda olur. Kişi haramlardan uzaklaştıkça daha da zahidleşir. Kimilerine göre ise haram zaten haram olması hasebiyle uzak durulması gereken bir durumdur. Haramı terk etmek, kişiyi zahid kılmaz. Bazılarına göre ise haramda zühd şart, helalde fazilettir. Kimilerine göre ise zühd sadece helallerde olur. Peygamber Efendimizin hayatı da buna en büyük örnektir. Kişi kendine helal olan şeyleri nefsi-

ne muhalefet olsun diye terk ederek manevi âlemde yol alır.

Gazâlî, gerek zühd konusunda gerek diğer tasavvuf konularında eskiyle yeni arasında bir köprü vazifesi görmüştür. Geçmişin birikimini zahir ulemasının da anlayacağı bir tarzda yeniden formülize etmiştir. Zühdün hakikatini ve derecelerini *fakr* teriminden sonra ele alan Gazâlî’ye göre fakr mertebesinin en üstünü, *zühd* mertebesidir. Zühd, nefsin Allah’ın rızasının dışındaki her şeyden tecerrüd etmesidir. Gazâlî manevi makamlarla alakalı yaklaşımını zühd kavramı içinde devam ettirerek zühd makamının bir bütün olarak ilim, hal ve amelden ibaret bir makam olduğunu söyler.

Gazâlî’ye göre zühd, bir şeye olan rağbeti ondan daha iyisine çevirmektir. Yani sizin yüz çevirdiğiniz şey eğer kıymetli, değer verdiğiniz bir şey değilse, onu terk etmek zühd olmaz. Dolayısıyla zühdün gerçekleşebilmesi için iki şarta ihtiyaç vardır: Yüz çevrilen şeyde iyi yönün bulunması ve rağbet edilen şeyin yüz çevrilenenden daha iyi olması. Dolayısıyla zühd hem terki hem muhabbeti barındıran bir kavramdır.

Gazâlî’ye göre zühd en başta kalbin amelidir ve kalple ilgisinin bulunması, onun manevi bir hal olduğuna işaret eder. Ancak bu hal, bilgi temelinde gerçekleşir. Bu bilgi zahidin tercih ederek yaptığının daha iyi ve üstün olduğunu idrak etmesidir. Bu bilgi zühdün netice vermesi için yeterli değildir. Zira ahiretin dünyadan daha hayırlı olduğunu bilip de dünyayı terk etmeye gücü yetmeyenler de vardır. Bu durumda ilim, hale ve akabinde amele dönüşmediği sürece sahibine bir fayda sağlamaz. Bilgi hali, halde ameli getirmelidir. Bu üçü bir arada gerçekleşmediği takdirde, eksik kalır ve makbul olmaz. Hem bilgi gerekli hem bu bilgi üzerine bina edilmiş ve kazanılmış bir hal gereklidir. Bu

bilgi ve halin neticesi olarak ortaya çıkmış bir amel zühdün gerçekleşmesi ve meşruiyeti içinde üçüncü şarttır.

Gazâlî'ye göre zühdün üç farklı boyutu vardır: Bunlar terk, sonrasında terk edilenden başka bir şeye karşı oluşan rağbet ve bu rağbeti gerektiren iradedir. Zühd tavrını gösteren zahid, terk ettiği şeyle rağbet ettiği şey arasında bir seçimde bulunan kimsedir. Dolayısıyla rağbet edilerek bir seçimin olmadığı yerde bir terkten ve tercihten bahsedilemez. Bir şey terk edilirken diğer bir şey bilinçli olarak tercih edilecektir. Bu tercih etme isteyerek ve severek olmak durumundadır. Sevgi ve rağbetin olmadığı bir tercih, zühd anlamında geçerli değildir.

İradenin seçme niteliği üzerinde önemle duran Gazâlî'ye göre irade, maksada uygun bulunan şeyin belirlenmesidir. Buna göre iradeye dayanan fiiller bir tercihle gerçekleşir. İradenin meydana gelebilmesi için zorunlu olarak bilgiyi gerektirir. Yani ortada bir irade varsa mutlaka bilgi de vardır. Bu durumda zühd tavrı iradeye dayanan seçimli, bilinçli ve amaçlı bir tavidir.

Gazâlî tasavvurunda zühd, her şeyden geçip Allah'ı tercih etmektir. Bu Yunus'un dile getirdiği "Bana seni gerek seni" dediği makamdır. Bu mana da aslında tüm makamların ve İslam maneviyatının özeti ve zübdesidir. Kullukta Allah'ı her şeye tercih edebilmek, ulaşılabilecek en yüce makamlardan birisidir. Elbette dünya nimetlerini ahirettekileri arzu ederek terk etmek de zühd kavramı içerisinde. Zira daha değerli olanı, değersiz olana tercih vardır. Ama Allah'ı her şeyin ötesinde tercih etmek ise zühdün en son noktasıdır.

Allah'ı sevmenin gereği de, Gazâlî'ye göre zahidlikten geçer. Allah sevgisi kalbini kaplamış olan kimse, Allah'tan başkasına rağbet edemez. Gazâlî'nin rivayet ettiğine

göre sahabenin diğer Müslümanlardan üstünlüğünün bir sebebi ve göstergesi de dünya konusunda daha zahid olmalarıdır.

Gazâlî, zühdün derecelerinden de bahseder. Bu mana da zahidler de derece derecedir. Mesela günahı veya dünyayı cehennem korkusuyla terk edene nispetle cennet ümidiyle terk eden daha üstündür. Korktuğu için dünyayı terk edenlerin zühdüne korku zühdü, cennet ümidiyle terk edenlerinkine ise ümit zühdü ismini vermektedir. Bunlardan daha üstün olanı ise daha önce zikrettiğimiz Allah'ı her şeye tercih eden Allah âşıklarının zühdüdür. Gazâlî buna, ariflerin ve âşıkların zühdü tabirini kullanmaktadır.

Gazâlî'nin zühd konusu bağlamında ele aldığı diğer bir konu da, zahidlerin sıfat ve özellikleridir. Gerçek zahid, dünyalık sahip olduğu zaman buna sevinmez. Varlık da yokluk da onun için birdir. Diğer bir özelliği de gerçek zahid, kendisinin toplum nezdinde saygıdeğer olup olmamasına aldırılmaz ve böyle bir istek ve arzusu da yoktur. Ne yerinin yermesi ne de övenin övmesi onu etkiler.

Sonuç itibarıyla zahid olmak, Allah'ı her şeye tercih edebilmektir. Tercihlerimizin diğer bir ifadeyle sadece Allah için olmasıdır. Böyle olmadığı durumlarda elbette cehennem korkusu veya cennet ümidi de işe yarayacak Kur'an ve sünnetin teşvik ettiği çözümler olsa da, İslam Peygamberi örneğinde insan-ı kâmil olmak, hesapsız ve şartsız Allah'ı tercih edebilmekle kaimdir. Kur'an'ın ifadesiyle candan ve canın yongası olan maldan ve evlattan geçebilmektir. En azından zahid olma gayreti içinde kendimizi aldatmadan dünya sürgünümüzü şehadetle taçlandırabileceğimiz bir şuur ve samimiyet duasıyla Allah'a emanet olun.

Gayret bizden tevfik Allah'tan.

Gazâlî'ye göre zühd, ancak dinin sınırları içerisinde ve sünnete uygun olarak yaşandığı takdirde kıymetlidir. Dolayısıyla asıl olan, Allah'ın rızası ve kulluktur. Buna hizmet etmeyen dindarlık, hiç bir şekilde meşru ve makbul değildir.

Politika Geleneğinin Avrupa'daki Görünümü ve Darbeler

Mucahid YILDIZ

İlk darbeyi yapan Kabil'dir. Sahip olduğu malların en değersizlerini seçerek Allah'a (c.c.) kurban olarak sundu. Fakat kardeşi Habil'in mallarının en gözde olanlarını seçip sunduğunu ve daha makbul olduğunu gördü. Hasetlik ederek kardeşine ilk darbeyi vurdu ve onu katletti.

Mevcudiyetlerini, menfaatlerini sürdürmek için kullandıkları düzenin tehlikeye girdiğini gören kesim, eğer gücü yetiyorsa darbe yapmak suretiyle kendilerini emniyet altına almak ister. Dünya tarihinde gerçekten adalet temin etmek amacıyla askeri bir darbe yapıldığı görülmüş müdür? Âcizane böyle bir darbe tarihini okumadım, görmedim, duymadım.

Darbe kelimesinin Almanca'da karşılığı "Putsch", yani genellikle askeri ya da silahlı çetelerin zorla devletin başındaki idareyi alaşağı ettikleri politik bir eylemdir. "Putsch" askerin ya da silahlı güçlerin yönetime müdahale etmek anlamını taşıyor. Aslen İsviçre lehçesi Almanca'da itmek anlamına kullanılan Putsch, İngilizce'den de bildiğimiz "push" kelimesidir. Fransızca ve İngilizce'de askeri darbeler için "coup" sözü de kullanılmaktadır.

Batı Avrupa'da 2. Dünya Savaşı sonrasında ülkeleri her bakımdan çok gerilere götürmeyi başaran askeri darbeler, Fransa ve Yunanistan'ın dışında hiçbir ülkede yaşanmadı. Almanya'da 'Hitler Darbesi' olarak bilinen 8-9 Kasım 1923 yılında Adolf Hitler ve Erich Ludendorff'un başarılı olamadıkları bir darbe yapıldı. Bu darbeden sonra Hitler bir süre hapis cezası aldı ve ünlü eseri 'Mein Kampf' adlı kitabı hapisanede yazmaya başladı. Beş yıl hapis cezasına çarptırılan Hitler, bir yıl sonra tekrar serbest bırakıldı.

İkinci Dünya Savaşından sonra Batı Avrupa'da kurulan demokratik idarelerde artık darbenin yeri yok. Politika geleneklerinde askerlerin siyasi hayata en ufak bir müdahalesine bile tahammül edilmiyor. Almanya'da savunma bakanları, siyaset konuşan ya da açıklama yapan askerleri, dolaylı bir ifade bile kullanmış olsalar ve rütbeleri ne olursa olsun görevden alıyorlar.

Politik gelenekleri bakımından Batı Avrupa'yı değerlendirecek olursak, bizdeki siyasi heyecanlardan uzak daha sakin bir görünümle karşılaşırız. Seçim öncesi parti propagandalarının, Türkiye ve ABD'de olduğu gibi çok şaşalı mutantan bir şekilde olmadığını müşahade ediyoruz. Büyük meydanlarda yüzbinlerce insanın katıldığı büyük mitingleri Avrupalı politikacılar rüyalarında bile göremezler.

Ancak şunu belirtmekte fayda var; büyük kalabalıkların toplanmasının siyasi güç bakımından ne kadar belirleyici olduğu tartışılabilir. Zira memleketimizde geçmişte yapılan birçok askeri darbe sonucu politikacılar hapse atılmışlar, hatta idam edilmişlerdi. Fakat onları desteklemek için meydanlarda slogan atan yüzbinlerden tek bir kişi bile liderlerini destekleme cesaretini gösteremedi. 15 Temmuz bu anlamda Türkiye Cumhuriyeti tarihinde bir ilktir. Eğer hızlı hareket edilmeseydi, bu darbenin de öncekiler gibi başarılı olma ihtimali yüksekti.

Almanya'da oy veren seçimde particilik heyecanı göremezsiniz. İstisnalar vardır elbette. Bizdeki gibi hamasi yaklaşımlar sergilenmez. Seçimler bittikten sonra her zamanki normal hayat devam eder.

Herkes işine gücüne döner. Sen falan partiyi seçiyorsun, o halde seninle selamı sabahı kesiyorum gibi bir durum asla dile getirilmez. Katılmış bir particilik anlayışı Avrupalılarda kısmen mevcuttur.

Partilerin işleyişi bakımından devletler arasında çok büyük farklar görmüyoruz. Hepsinin devletin devam eden siyasetinin birer parçası olmaktan başka görevleri yok. Farklı ideolojik yapıları ve söylemleri olsa da, bugün derin devlet adı altında ifade edilen resmi çizginin dışına hiçbirinin de çıkmadığını ya da çıkamadığını müşahade ediyoruz. Bunun en güzel örneğini son iki yılda yaşadığımız korona salgınında çok net bir şekilde gördük.

Bu nedenle Avrupalının çoğunluğunun politikaya ilgisi oldukça azdır. Birçoklarından, 'politikacılar seçim öncesi vaatlerde bulunuyorlar, sonra da ne isterlerse onu yapıyorlar' ifadesini defalarca duydum. Olması gereken üzerinde uzun tartışmalar yapılabilir. Batı Avrupa'da yaşayan tüm insanlar elbette olup bitenlere karşı tamamen umursamaz değiller. Fakat İspanya, İrlanda, Fransa gibi ülkelerdeki insanların yüksek alaka ve eylemlerinin benzerlerini Almanya ya da diğer Batı Avrupa ülkelerinde göremiyoruz.

Mevcudiyetlerini, menfaatlerini sürdürmek için kullandıkları düzenin tehlikeye girdiğini gören kesim, eğer gücü yetiyorsa darbe yapmak suretiyle kendilerini emniyet altına almak ister.

“Selam Olsun” Mustafa Kutlu’ya

Betül ZEYREK

“Giden gidiyor, geride solgun fotoğraflar kalıyor.” Bu cümleyi okuyunca insanın içini acı bir hüznün kaplıyor. Ne derin bir cümle değil mi?

Aslında Mustafa Kutlu’ca bir değer verme eseri, “SELÂM OLSUN”. “İnsan böyle güzel bir değer görür de ömründe, memnun kapanmaz mı gözleri bu dünyadan giderken”, diye düşünmeden edemiyor insan. Ne diyelim o halde, Selâm Olsun değer bilenlere...

Değer vermek? Sanırım çoğumuzun son zamanlarda aklına dahi getirmediği bir olgu. Bizler unuttuk değer vermeyi, hakikatli sevmeyi, samimi konuşmayı. Mustafa Kutlu her eserinde olduğu gibi bu eserinde de okuyucusunu dert ediniyor kendine, alıyor karşısına ve unuttuğu çoğu duyguyu yeniden hatırlaması için elinden gelen her şeyi yapıyor. Dertleşiyor, sohbet ediyor, eskilere -aslında bizim köklerimizde olup da sonradan unuttuğumuz tüm değerlerimize- götürüyor ve yeni bir pencere açıyor önümüze. Hem okuyorsunuz hem de onun rahle-i tedrisinden geçiyorsunuz.

İnsan, insanın değerini bilmeli ama ölünce değil yaşarken. Kaybettiğimiz tüm değerlerimizi yeniden hatırlatmak. Bu dünyadan göçer iken akıllarda yer edinebilmek yaşadığımız, yaşattığımız tüm değerlerimiz ile. Yunus misali;

Biz dünyadan gider olduk

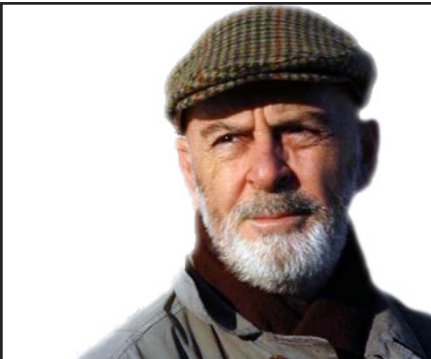
Kalanlara selam olsun

Bizim için hayır dua

Kılanlara selam olsun

Mustafa Kutlu, “Selâm Olsun”a, Yunus Emre’nin bu şiiriyle başlıyor. Güzel insanlar güzel anılmak istiyor, güzel değerlerin içinde yaşamak istiyor, hatırlanmak istiyor. Kutluca bir değer verme ve değer görme böyle bir şey.

Her okuyucusunda farklı bir iz bırakan, farklı pencerelerden bakmasını sağlayan Kutluca bir duruş var. Mustafa Kutlu demek, bende hikâye demektir. Çünkü ben hikâye kitapları ile tanıdım hocamı. Üniversiteden hocam Mustafa Özel, Sır ve Nur kitaplarını vermişti bana; oku, bana bahset diye. O an daha önce tanışmadığıma pişman olacağımı bilmiyordum. Sonra tüm kitaplarını aldım, güzel anılarım arasında sakladım. Çünkü her okuduğum kitabında kaybettiğim bir değerimi, çocukluğumun unutulmuş bir parçasını buldum. Onun eserlerini okumak, bir fotoğraf karesinin dağılmış parçalarını birleştirmek gibiydi. Ve ben okuduğum her kitabında bir parçamı buldum, kiminin sonunda hüznümlendim, kiminin sonunda kalakaldım, ki-

minde tebessüm ettim, kimi de beni oradan oraya savurdu. Ben yine de kendimi, kaybettiğim yerlerden bir bir topladım, çocukluğumun günden güne eksilen parçalarını. Ve topladıkça daha çok sevdim kitaplarında kaybolmayı, yavaş yavaş uzaklaşmakta olduğum kendimi bulmayı. Dedim ya her okur başka bir yönünü buluyor onun kaleminde. Bunun için Mustafa Kutlu diye bir kalem var diyorum hep. Bu kalemin tadına bakan kopamıyor. Hep olmak isteyip olamadığımız, belki de şartların çocukluğumuzda olmamızı engellediği bu zamanda bize bir nefes almak gibi geliyordur, bundandır tüm özlemimiz, kopamamamız.

Mustafa Kutlu demek benim için köy demek, çocukluğum demek, memleketim demek, hasret, özlem, mutluluk demek... istiyorum ki benim hissettiğim, çocukluğumu bulduğum satırlarda herkes kendini, geçmişini çocukluğunu bulsun. Bu yüzden birine hediye kitap almak için girdiğim her kitapçıda gözümün aradığı, elimin istemsizce gittiği ilk raf oldu Dergâh Yayınları, Mustafa Kutlu. Herkes okusun, sevsin istiyorum. Çünkü bizim değerlerimize bu kadar güzel bakan bir gönlü herkes tanımalı, kültürümüzün zenginliğini, güzelliğini herkes bilmeli. Yeniden hatırlamalı tozlu raflar altında kalan geçmişini. Geçmişin tozunu silen kalemle herkes hemhal olmalı, olmalı ki gelecek nesillere anlatabilecek bir hikayesi, bir köyü, aktarabileceği bir kültürü olabilsin.

Ben kalemini tanıdım evvelden. Dedim elbet bir gün görmek de, kitabını imzalatmak da nasip olur. Olmaz dediler, hoca hasta, kalabalığa çıkamıyor artık. Nasıl üzölmüşüm anlatamam. Bu dünyadan bir Kutlu geçti, ama bizim gözlerimize dokunmadan geçti demek insana dokunuyor. Ah İstanbul, yaman İstanbul'muşsun dedim ve işte o zaman daha çok sevdim seni ve anladım neden her yazarın, şairin ka-

leminde gölgen var. "Akmayan bir çeşme kadar insanı ne hüznendirebilir." (syf. 75). Dert edinmiş susuz kalan çeşmelerini bile, bu nasıl bir gönöl düşünebiliyor musunuz? İstanbul çeşmeleri mahzun, sebillerin boynu bükük. Dert edinmeli çeşmeleri, "çeşmeler tarihi taşıyor" (syf.74) nasıl sevilmez ki böyle güzel insanlar.

Çok sevdiğimi bilen bir arkadaşım bir gün bir mesaj attı yetişirsen yarın İstanbul'da. Ben Urfa'da Hoca İstanbul'da. Gel de sevme şimdi İstanbul hanımı, gel de nazenin salınışına bir kere daha vurulma. Bu kadar acele karar verebildiğim bir anım daha olmamıştır. Atladım otobüse, nedense aklıma uçak gelmemiş, yorulmuşum heyecanlıyım ama çok mutluyum. Herkese anlattırdım okuduğum her kitabından sonra Mustafa Kutlu'yu. Aklında kalmış arkadaşın, iyi ki de kalmış, çağırılmış beni de. "Mustafa Kutlu çok çok küçük bir grup ile muhabbet edecek" cümlesi ve benim o küçük grubun içinde yer almam. Hayal gibi, rüya gibi. Bu benim için muazzam bir anı olarak kaldı. Bunlar için sebep olanlara hep dua ediyorum aklıma her geldiğinde.

Bu arada unutmadan, Hocam kıtapta geçen bir yazıyı minibüste Neşet Ertaş dinleyerek yazdığını söylemiş, ben de açtım bir Neşet Ertaş türküsü, sevdiği birinden bahsederken ne diyeceğini bilemez ya insan, ben de öyle ne yazacağımı bilmeden, yazabilir miyim düşüncesi ile yazıyorum. Türküler birbiri ardına devam ederken ben de selam gönderiyorum tüm değer bilen, gönölden sevenlere...

"Selâm Olsun", Haziran 2021'de çıkan son kitabı Kutlu'nun. Hemen alıp okudum, özlüyor insan çünkü. Bahsetmiştim, Kutlu kalemi diye bir şey var. Ve gerçekten özleniyor. Bağlımlılık yapıyor insanda.

"Havada leylak kokusu, etrafta kimsecikler yok, ileride bir yaşlı adam bulmaca çözüyor." (syf. 65). Bu cümleyi okuyup da o çay bah-

Mustafa Kutlu demek benim için köy demek, çocukluğum demek, memleketim demek, hasret, özlem, mutluluk demek... istiyorum ki benim hissettiğim, çocukluğumu bulduğum satırlarda herkes kendini, geçmişini çocukluğunu bulsun.

Kışın sıcacık, gürül gürül yanan bir soba başında, gaz lambası altında anılarını sizinle paylaşan dedeniz oluveriyor birden Mustafa Kutlu. Geçmiş ile köprü oluyor Kutlu anıları. Anı yerine hikâye demek isterdim ama uzun zamandır hikâyelerini okuyamıyoruz. Son zamanlarda hikâyelerine hasret kaldık.

çesinde olmak istemeyen yoktur diye düşünüyorum. Ben bu cümleyi okuyup baktım uzaklara, şimdilerden çok çok uzaklara. Samimiyetin önemini kaybetmediği o zamanlara baktım. Nasıl da içim huzurla doldu, bir an orada olmak ve bulmaca çözen o yaşlı adamın masasında sessizce oturup bir bardak çay içmek istedim. Böyle hissettiğim kitaplar derin izler bırakıyor bende, etkisinden çıkamıyorum. Belki de bünyem hala o samimiyet kokan köyden kopup gelememiştir bu zamana, bundandır duyduğum bu özlem. Bundandır etkisinden çıkamamam, çıkmak istemeyişim. Köy kokuyor bu kitap, çocukluğum göz kırıyor bahçe kapısından, arkadaşlarım çekiştiriyor arkamdan oyun oynayacağız çünkü, imkânın kısıtlı ama mutluluğun bol olduğu köy ortasındaki koca dut ağacının altında. Selam olsun çocukluğuma, çocukluğumun geçtiği diyarlara, değer veren, değer bilen hala samimiyet ile bakan insanlara. Özlem varsa içinizde geçmişe dair her şeye, o zaman sizler de özlarsınız Kutlu kalemini, acaba bu eserinde hangi parçamı bulmama yardımcı olacak diye bekler durursunuz.

Deneme türünde bir eser “Selâm Olsun”. Kitapta Dergâh dergisinde, Yeni Şafak gazetesinde yer alan bölümlerinin de olduğu on yedi deneme, daha doğrusu yaşadığı anılarından derleyip bize bahsettiği birbirinden değerli isimleri yâd ettiği on yedi hatırası var. Bahsi geçen birbirinden değerli isimleri okuruna samimi bir üslup, incelikli bir aktarım ve edebi özen içerisinde yazarlardan alıntılarda bulunarak çok yönlü bir anlatım ile sunuyor. Aslında yaşadığı hayatın sadeliğini anlatımında da bulabiliyorsunuz. Zaten derinlemesine iz bırakması da bundan. Okur ile arasındaki kuvvetli bağdan, sohbetten. Kışın sıcacık, gürül gürül yanan bir soba başında, gaz lambası altında anılarını sizinle paylaşan dedeniz oluveriyor birden Mustafa Kutlu. Geçmiş

ile köprü oluyor Kutlu anıları. Anı yerine hikâye demek isterdim ama uzun zamandır hikâyelerini okuyamıyoruz. Son zamanlarda hikâyelerine hasret kaldık. Yine de Kutlu kalemi okuyor olmak, hala yeni bir kitabı çıkabilir ümidi ile heyecanımızı koruyabilmek nasip meselesi. O çok sade bir hayat yaşadı ve eserlerinde yaşadığı bu sade hayatı okuru ile paylaştı, paylaşmaya devam ediyor. Descartes’in “İyi yaşamak için göze batmadan yaşamak gerek.” sözünün yaşayan hali Mustafa Kutlu. Tanımayanların çok şey kaybedeceğini düşünüyorum. Çünkü o, Türk hikâyeciliğinin yaşayan en güzel örneklerinden biri.

Kitabın kapağını açınca birbirinden değerli -güzel insan- diyebileceğimiz insanların hayatlarına dair anılar okuyoruz, onlarla birlikte Mustafa Kutlu nasıldır, kimlerle birlikte geçmiştir yaşamı, nasıl harmanlamıştır düşüncelerini, yaşadığı yerlerdeki anılarıyla bunu da anlamış oluyoruz.

Öyle değerli isimler var ki, okudukça şaşırdığım, birçoğunun adını ilk defa duyduğum, çokça mutlu olduğum simalarla karşılaşp, hayatlarına bir pencereden bakabilme imkânı bulduğum. Nurettin Albayrak, bu değerli isimlerden biri. Ve artık ismini her duyduğumda aklıma gelecek bir türkü var:

*Yeşil ördek gibi daldım göllere
Sen düşürdün beni dilden dillere
Başım alıp giden gurbet illere
Ne sen beni unut ne de ben seni*

Abdulkadir Aral, aklıma geldiğinde bileceğim ki Gani Baba’nın mekânında bir masada oturmuş Mustafa Kutlu ile Jack London, John Steinbeck konuşup bir de üstüne Martin Eden’den bahsedecekler. (Bu arada benim en sevdiğim klasiklerden biridir. Şimdi daha çok sevdim çünkü bir zamanlar hocamın da dokunmuş gözleri bu eserin satırlarına. Sen de şanslısın Sayın Martin Eden) Ve hafızama kaydettiğim bir diğer isim, Beşir Ayvazoğlu. “Bu ülkede bugün için Türkçe’yi en iyi kullanan

iki yazar var. İkisi de Sivaslı. Biri Ahmet Turan Alkan, öteki Beşir Ayvazoğlu". (syf. 21). Böyle değerli bir isimden nasıl hiç eser okumadım bilmiyorum, işte yine hayıflanacak bir mevzu daha. Peyami, Gecele-yin Dersaadet, Güller Kitabı, Di-vanyolu. İlk kitap siparişim de alıp okumak istediğim Beşir Ayvazoğlu hocaya ait eserler. Gerçekten dolu dolu bir eser okudum. Çok yönlü derken bahsettiğim mesele buydu. Yeni yeni isimler tanıyor, kitapları not ediyor, ismini sayamadığım bir-birinden değerli isimlerden alıntı-lar, türküler.

Aslında kitapta bahsi geçen her-kesten alıntı yapmak küçük de olsa notlar paylaşmak isterdim ama bu yazı o kadar detaylı yazmaya pek müsait değil. Bu yüzden hatıralar-da bahsi geçen isimlerden bahse-deyim. Sıtkı Aras, Mehmet Doğan, Muammer Etki, Ebubekir Erdem, İsmail Kara, Ezel Erverdi, Orhan Şaik Bey, İsmail Gürcan, Mustafa Kara, Seyfettin Manisalıgil, Nusret Özcan, Mustafa Ruhi Şirin, Nurettin Topçu ve birbirinden değerli, daha nice isim yer alıyor. Yaşayanlar için selamet, vefat edenler için "Bölük bölük turna geçiyor gökyüzünden. Dualarımı onlar ile gönderiyorum." (syf. 12) diyen Hocamız gibi ben de dualarımı öyle gönderiyorum siz-lere.

Bu isimlerden bende derinden bir tebessüm oluşturan, Gümüş Sakal (Nusret Özcan) oldu. Nasıl ifade edebilirim bilmiyorum ama okuduğumda içimin sızladığını his-settim. Tanımak isterdim cebinde kalan son parasını yanına gelen birine düşünmeden veren ve sonra gözleri dolan bir gönlün sahibini. Ağzında bir ilahi, eller ceplerde, Beyazıt'tan Eyüp'e inen birini gö-rürseniz Gümüş Sakal odur. Bir de çok güzel gülen biri ile karşılaşır-sanız siz de çok güzel gülün belki o mahzun gülüştedir. Gümüş sakal da gitti, vakti gelen herkesin gideceği gibi. "Herkes kendi türküsünü söy-lemeye gitti" (syf. 29) diyor Mus-

tafa Kutlu. Elbet herkes gidecek, o vakit geldiğinde söyleyebilecek güzel bir türkümüz olsun isterim ben de. Belki de bu yüzden böyle insanların değerini anlamamız lazım, kıymetini bilmemiz lazım.

"Hani o gül gülerek geldiği demler şimdi,

Ağlarım hatıra geldikçe gülüştük-lerimiz." (syf. 28)

Mahir Baba

Kitaba serpiştirilen fotoğraflar var, siyah-beyaz ama samimi. Sizi, aileden biri yapan fotoğraflar. Bu zamanın karmaşıklığından çekip çıkartan, baktıkça kendi parçala-rınızın bir araya gelmiş halini gör-düğünüz fotoğraflar. Ben kitabı bi-tirince fotoğraflara dönüp yeniden baktım, çocukluğumun eksik kalan parçalarının tamamlanmış halini izler gibi izledim. Böyle bir değeri çocuklarımızın bilmemesi, gelecek nesillerimizin varlığından haber-dar olmaması bizim ayıbımız, değer bilmezliğimiz. Gayesi genç nesiller olmuş, genç nesillerin gayesi de onu anlamak olsun.

Yazacak çok şey var aslında ama ben okumanız taraftarıyım. Okumak isterseniz diye birkaç kita-bının ismini bırakıyorum. Umarım vakit bulur ve okursunuz. *Beyhude Ömrüm (2001), Menekşeli Mektup (2006), Mavi Kuş (2002), Rüzgâr-lı Pazar (2013), Huzursuz Bacak (2008), Tirende Bir Keman (2015)*

Selam olsun diyerek Mustafa Kutlu, kıymetli dostlarını bizlere anlattı, şimdi ben de selam olsun diyorum Mustafa Kutlu'ya, kıymet-li dostlarına ve gönülden seven, değer veren tüm dostlara yeniden "Selâm Olsun". Son olarak Mustafa Kutlu okumayı canı gönülden tavsi-ye ediyorum ve kitaptan birkaç alıntıya yer verip yazımı noktalıyorum.

*Giden gidiyor geride solgun fo-toğraflar kalıyor. (syf. 11)

*Hayat bir serap. (syf. 17)

*Mahalleden arkadaş idik Biz, fakir aile çocukları.

Aynı hissiyatı, aynı fikriyatı taşı-rdık

Yani nedir?

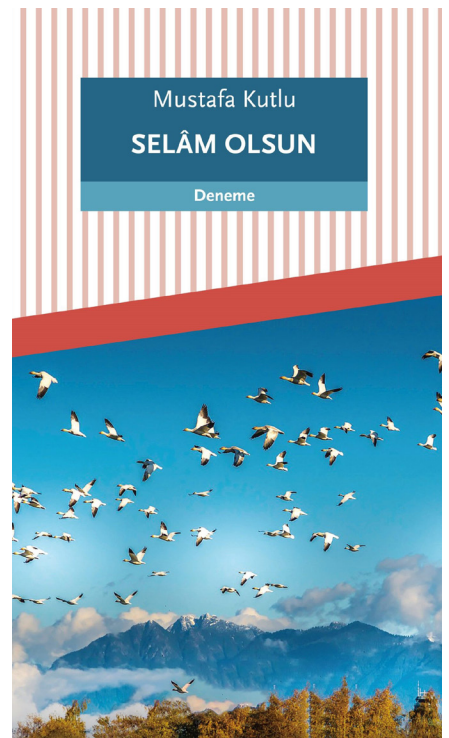
Arkadaş, lakin kardaştan ileri. (syf. 32)

*Bir insanı kırk yıl tanımış olsan bile tam tanıyamazsın. (syf. 38)

*Sonunda hayat hepimizi bir yer-lere savurdu. Bu romantik cümle yerine şu realist cümle daha iyi: So-nunda herkes seçimini yaptı. (syf. 39)

*Bir dostu kaybetmek bence bir insanın bir kolunu kaybetmesi gibi-dir. (syf. 43)

*İsmail Kara'yı düşününce aklıma şöyle bir görüntü geliyor. Bir adam koca bir ağaca sarılmış, kökünden sökmüş, omuzlamış gidiyor. (syf. 52)

Japonya’da İslamiyet’in Tarihi-II: Uzakdoğu Seyyahi Abdürreşid İbrahim

Sevde ÖZTÜRK

Doktora Öğrencisi, İbn Haldun
Üniversitesi

Bir önceki sayımızda “Japonya’da İslamiyet’in Tarihi” olarak başladığımız serimizin ikincisinde Japonya’da İslami tebliğ noktasında öncü olmuş Abdürreşid İbrahim’in hayatını ele alacağız.

Asıl adı Abdürreşid b. Ömer b. İbrahim b. Abdürreşid olan İbrahim Bey, Sibirya bölgesinde yaşayan Rusya Türklerindendir. Abdürreşid İbrahim’in 1857 yılında Tobolsk vilayetinin Tara kazasında dünyaya geldiği bilinmektedir. Aslen Özbek asıllı olduğu kaydedilmektedir.¹ “Abdürreşid İbrahim’in babası Ömer Bey devrin siyasi olaylarına karışmış, Sibirya’nın muhtariyeti için mücadele etmiş, dindar bir kişi idi.”² Annesi Afife Hanım’ın ise Başkurt Türklerinden olduğu ve uzun yıllar Tara ’da kız çocuklarına öğretmenlik yaptığı ifade edilmektedir.³

Abdürreşid İbrahim küçük yaşta iyi bir eğitim alması için ailesi tarafından yatılı medreseye gönderilmiş ve farklı vilayetlerde dönemin tanınmış âlimlerinde ders almıştır. Öğrenim gördüğü Taşkar’daki medresede öğrencilik yaptığı sırada 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi başlamıştır.⁴ Rusya’nın bu sırada Müslüman Türkler üzerinde baskı politikası izlediği ve bölgede sıkı bir denetimin hâkim olduğu görülmektedir.⁵ Hatta Abdürreşid İbrahim Efendi’nin o sırada pasaportu ile ilgili bir sıkıntı nedeniyle bir süre hapse girdiği kaydedilmiştir. Hapisten çıktıktan sonra Kazak zenginlerinin çocuklarına öğretmenlik yaptığı ve Kazakça öğrendiği çeşitli kaynaklarda ifade edilmektedir.⁶ Abdürreşid İbrahim, eğitimini ilerletmek için Medine’ye gitmeye karar vermiş ancak maddi sıkıntılar nedeniyle bir süre İstanbul’da ikamet etmek zorunda kalmıştır. Burada Abdürreşid İbrahim’in Rusya’dan gelip hacca gitmek üzere olan bir Tatar zengininin hizmetini üstlenerek onun refakati ile Arabistan’a girme imkânı bulduğu belirtilmektedir.⁷ Abdürreşid İbrahim Medine Arapça ve Farsça öğrenmiş ve yaklaşık beş yıl sonra eğitimini tamamlayıp icazet almıştır. Onun tahsilinin en önemli safhasını Medine’de aldığı bu eğitim oluşturmaktadır.⁸ Daha sonra Memleketi Tara’ya dönen Abdürreşid İbrahim Bey’in burada evlendiği ve bu evliliğin-

¹ Huriye Şen, XX. Yüzyıl Başlarında Abdürreşid İbrahim’in Rusya ve Japonya’daki Faaliyetleri, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları, Orta Asya Bilim Dalı, s.4

²⁻³ Şen, s.4

⁴ Şen, s.5

⁵ İsmail Türkoğlu, Rusya Türklerinden Abdürreşid İbrahim, Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi, İstanbul, 1993, s.3

⁶ Şen, s.5

⁷⁻⁸ Türkoğlu, s.4

den üç çocuğu olduğu belirtilmektedir.⁹ Abdürreşid İbrahim Bey bu süre zarfında öğrenci yetiştirmiş ve daha sonra öğrencileri ile birlikte tekrar Medine'ye dönmüştür. Hem hac görevini ifa edip hem de talebelerini buraya yerleştirdiği ifade edilmiştir. Abdürreşid İbrahim Efendi'nin memleketine döndükten sonra buradaki eğitim sistemi eksik bulduğu için 'usul-u cedit' adlı yeni eğitim okulları açtığı bilinmektedir.¹⁰

İyi bir eğitim alan Abdurresid İbrahim'in, çeşitli bölgelerde dolayarak dinî dersler verip, halkı aydınlatıcı faaliyetlerde bulunduğu belirtilmektedir. Dini ilimlerde derin bir bilgiye sahip olan Abdurresid İbrahim, bir dönem Orenburg Ruhani Meclisi'nde kadılık vazifesi sürdürmüş ve bu dönemde halkın üzerinde büyük tesiri olmuştur. Bu yüzden Rusya Müslüman Türkleri arasında "Reşit Kadı" olarak adlandırıldığı da söylenmektedir.¹¹

Abdürreşid İbrahim'in faaliyetleri ve etki alanı Rus hükümetinin ondan rahatsız olmasına neden olmuştur. Bunun üzerine kadılık vazifesinden istifa ettiği belirtilmektedir. Artık faaliyetlerini burada sürdüremeyeceği için tıpkı diğer Türk aydınları gibi İstanbul'a geldiği belirtilen Abdürreşid İbrahim

Bey'in Rusya Türklerinin siyasi amaçlarını içeren ilk metin olma özelliğini taşıyan eseri "*Çulpan Yıldızı*"nı (Çoban Yıldızı) İstanbul'da neşrettiği bilinmektedir.¹² Bu dönemde Rusya'da Türk aydınları üzerindeki baskının oldukça arttırıldığı, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Ali Hüseyinzade, Zeki Velidi Togan, Ayaz İshaki gibi pek çok tanınmış aydının Türkiye'ye göç etmek zorunda bırakıldığı vurgulanmaktadır.¹³

Abdürreşid İbrahim'in eğitim faaliyetlerinin yanında pek çok eser kaleme almıştır. Bunların bir kısmı kitap ve risale halinde yayımlanmış bir kısmı da gazete ve dergilerde neşredilmiştir; diğer bir kısmı ise müsvedde halinde kalmıştır.¹⁴ Ülfet, Rehber, Necat isimli yayımlar bunlardan bazılarıdır.¹⁵ Ancak yazarın, büyük kitleler üzerinde etkili olduğu fark edilince gittiği bölgelerde yayınları engellenmiştir.¹⁶ Abdürreşid İbrahim Rusya'ya döndüğünde de faaliyetlerinde vazgeçmemiş ise de baskıların şiddetinin had safhaya ulaştığı ve artık Rusya da kalmanın tehlikeli olacağına kanaat getirdiği görülmektedir. Bu durum ile ilgili seyahatinin başlangıcını şu sözlerle dile getirdiğini görmekteyiz: "*Önümde bir çeken, arkamda bir iten yok idi.*

Abdürreşid İbrahim küçük yaşta iyi bir eğitim alması için ailesi tarafından yatılı medreseye gönderilmiş ve farklı vilayetlerde dönemin tanınmış âlimlerinde ders almıştır.

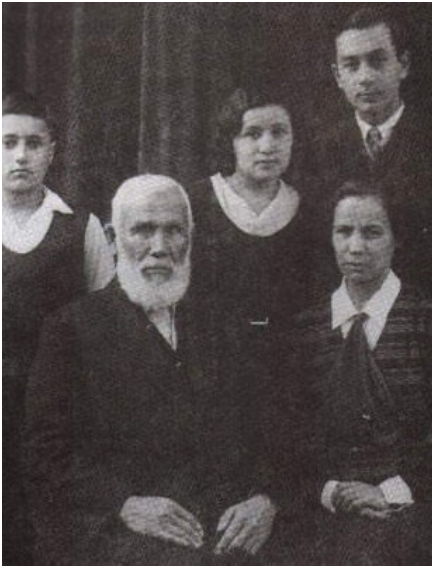
⁹⁻¹⁰⁻¹¹ Şen, s.6

¹² Türkoğlu, s.10

¹³ Türkoğlu, s.24

¹⁴ Mustafa Uzun, Abdürreşid İbrahim, DİA maddesi, yıl: 1988, cilt: 1, s. 295-297

¹⁵⁻¹⁶ Türkoğlu, s.23

Rusya'nın Vladivostok limanından kalkan bir gemi ile Japonya'ya giden Abdürreşid İbrahim efendinin, Japonya'da pek çok gözlem yaptığı, kontların malikânelerinden meclis salonlarına, çeşitli okullardan kütüphanelere, hatta hapishanelere kadar birçok kurum ile temaslarda bulunduğu kaydedilmiştir

*Yalnız himmet kemerini bele bağlayarak tevekkül esasını ele aldım. Yalnız ila-yı kelimetullah niyeti halisanesiyle Allah ipine sarılma fikrini arttırmak ve takviye mukaddes emeline dayanarak vatanımı, ehl u ıyalimi ve mini mini ciğer parelerim olan ma'sumelerimi Allah'a emanet ederek terk ettim, "Ya Allah" diye yola çıktım.*¹⁷ Bu noktada pek çok insan tarafından tanınan Abdürreşid İbrahim'in İslam dünyasına en büyük katkısı, Asya kıtasındaki birçok ülkeye gerçekleştirdiği seyahatler sonucu kaleme aldığı *"Âlemi İslam"* adlı eseri olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁸ Eser başlangıçta 1910 yılından itibaren Sırat- Müstakim dergisinde ek olarak verilmeğe başlanmıştır. Eserin en önemli noktası, o döneme kadar Asya kıtasında yer alan İslam ülkeleri, orada yaşayan topluluklar hakkında yazılan ilk eser olma özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁹

İslam âleminde büyük yankı uyandıran eser, dönemin Türk aydınlarından Mehmet Akif' in ilgisi ni de cezbetmiş olacak ki, Akif Bey: *"Vakıa Abdurreşid 'in bu seyahatnamesi insana o kadar keyif vermiyor. Çünkü birçok acı hakikatleri olanca acılığıyla, olanca üryanlığıyla gösteriyor, Şark'ın emraz-ı içtimaîsini ortaya döküyor. Lâkin hastalık bütün araziyle, edvarıyla meydana çıkmalıdır ki müdâvatı kabil olsun, esbabı bertaraf edilebilsin."* sözleriyle kitabın mahiyetini gözler önüne sermektedir.²⁰ Akif, Süleymaniye Kürsüsünden başlıklı şiirinde de Abdürreşid İbrahim'i konuşturarak İslâm dünyasının durumunu, Müslüman toplulukların problemlerini ve geri kalmışlık sebeplerini uzun uzadıya dile getirmektedir.²¹

Abdürreşid İbrahim Efendi'nin Japonya Seyahati ve Faaliyetleri

Abdürreşid İbrahim'in, 1907 senesinin sonlarında Orta Asya'ya kısa bir seyahat gerçekleştirdi-

ği ifade edilmektedir. Buraların denli İslam'a muhtaç olduklarını gören Abdürreşid İbrahim Efendi'nin, kendisini büyük bir vazifenin beklediğini bilerek 1908 senesinin Eylül ayında, 2-3 yıl sürecek olan Orta Asya, Çin, Hindistan, Japonya, Hicaz ve İstanbul'da sona erecek olan seyahatine başladığı bilinmektedir.²² Orta Asya halklarının derdine ortak olma düşüncesiyle Abdürreşid İbrahim Efendi'nin o toprakları karış karış gezerek Müslümanların problemlerini tespit ettiği ve onlara çözüm önerileri getirmeye çalıştığı belirtilmektedir.²³ Abdürreşid İbrahim Efendi, Moğolistan'da iken Budist rahiplerin lideri Hamba Lama'dan Buda dini ve kitaplarına dair pek çok şey öğrendiğini ifade etmektedir.²⁴

Rusya'nın Vladivostok limanından kalkan bir gemi ile Japonya'ya giden Abdürreşid İbrahim efendinin, Japonya'da pek çok gözlem yaptığı, kontların malikânelerinden meclis salonlarına, çeşitli okullardan kütüphanelere, hatta hapishanelere kadar birçok kurum ile temaslarda bulunduğu kaydedilmiştir.²⁵ Abdürreşid İbrahim, burada gerçekleştirdiği ziyaretlerle hem dönemin halifesi Sultan Abdülhamid'i Japonya'dan haberdar etmiş hem de Japon imparatorunu Osmanlı'dan haberdar etmiştir. Abdürreşid İbrahim Bey, tüm bu görüşmeleri boyunca Japonların kültürü, dili ve milli adetlerini yerinde gözlemlemiştir.²⁶ Tokya'da yaklaşık yedi ay kadar kaldığı bilinen Abdürreşid İbrahim'in bu sırada

¹⁷ Abdürreşid İbrahim, *Âlemi İslam ve Japonya'da İslamiyet'in Yayılması*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2003, s.35

¹⁸ Uzun, s. 295-97

¹⁹ Şen, s.15

²⁰ Abdurrahman Hacimelek, *Akademya Dergisi*, II. Dönem, Sayı 3, Mayıs-Temmuz 2012, s. 266-76

²¹ Şen, s.19, Lee- İlhan, s.62-64

²² Lee- İlhan, s.30

²³⁻²⁴ Türkoğlu, s.24

²⁵ Lee- İlhan, s.30,47-49, Türkoğlu, s.25

toplumun her kesiminden insan ile görüştüğü, ilk başlarda yanında tercüman bulundursa da daha sonra Japonca'yı öğrendiği belirtilmektedir.²⁷ Japon okullarını gezerek Japon eğitim sistemini de inceleyen Abdürreşid İbrahim, önde gelen insanlar ile fikir alışverişinde bulunmuştur. Japon imparatorluk ailesinden Prens İto ve ailesi ile samimi bir ilişki kuran Abdürreşid İbrahim Efendi'nin bu sayede üst düzey Japon devlet erkânı ile tanıştığı ifade edilmektedir.²⁸ İlk seyahatinin ardından tekrar İstanbul'a dönen Abdürreşid İbrahim, burada çeşitli konferanslar vermiş ve seyahatteki gözlemlerini anlatmıştır. Bu sebeple de "*Seyyah-Şehir*", "*Hatip-i Şehir*" gibi unvanlarla anıldığı bilinmektedir.²⁹

Japonya'ya iki büyük seyahat gerçekleştirdiği bilinen Abdürreşid İbrahim Efendi'nin ikinci dönem ziyareti 1933-44 yılları arasındadır.³⁰ Bu yıllar arasında Japonya'da pek çok öğrenci yetiştirmiş ve Japonyalı Müslümanların Batılılara karşı kendi değerlerini müdafaa edecekleri bir topluluk olan 'Asya Savunma Gücü' (Asya Gı Kay) cemiyetini kurmuştur.³¹ Nitekim, bu çalışmalarının arkasında Pan Asyacılık fikrinin yattığı bilinmektedir. Abdürreşid İbrahim Efendi'nin Rusya Müslümanlarının kurtuluşunu Japonya'da gördüğü için zaman zaman Japonya propagandası yaptığı ifade edilmektedir.³² 1934'te ailesiyle birlikte Japonya'ya giderek oraya yerleşen Abdürreşid İbrahim, bu ziyaretinin ardından Japonya'ya yerleşmiş ve hayatının sonuna kadar faaliyetlerini burada sürdürmüştür.³³ Abdürreşid İbrahim Efendi'nin, Tokyo'da yapılması planlanan Tokyo Cami'nin inşaa edilmesinde büyük rol oynadığı ve 1938-43 yılları arasında bu caminin imamlığını yaptığı bilinmektedir.³⁴ Tokyo Cami 1937 yılında Japon Müslümanlar,

Müslüman ülkelerin temsilcileri ve davetliler, ayrıca Japon askeri ve siyasi liderlerinin katılımıyla çok büyük bir tören ile açılmıştır. Caminin bir en büyük katkısı da aynı zamanda bir merkez ve okul vazifesi üstlenmesi olarak görülmektedir.³⁵ Ancak II. Dünya Savaşı'nda camii büyük hasar görmüş ve daha sonra yıkılmıştır. Günümüzde ise Diyanet işleri tarafından yeniden inşa ettirildiği bilinmektedir.³⁶

Abdürreşid İbrahim Efendi'nin Japonya'ya gerçekleştirdiği en önemli faaliyetlerden biri de Japonya'daki misyonerlerin İslam'ı karalama propagandalarına karşı verdiği konferanslar olarak karşımıza çıkmaktadır. Abdürreşid İbrahim, Mısırlı Ahmet Fazıl adındaki bir genç ile birlikte misyonerlerin Hz. Muhammed (s.a.v.) hakkında yayınladığı asılsız iddialarla dolu kitabın gerçek yüzünü kamuoyuna tanıtmıştır.³⁷ Daha sonra bu konferansların Japan Times adlı gazetesinde yayımlanmıştır. Aynı zamanda yazılarını çeşitli gazete ve mecmualara gönderdiği bilinen Abdürreşid İbrahim Efendi'nin, misyonerlerin Japonya'da dağıttıkları bir kitaba cevap olarak yazılıp dağıtılacak bir eserin kaleme alınmasını isteyen ilk yazısı da, o dönem Sırat- Müstakim Dergisi'nde, "Japonya Mektupları" başlığıyla yayımlanmıştır. Diğer taraftan Abdürreşid İbrahim Efendi Japonya'da İslam dininin resmen tanınmasını da sağlamıştır.³⁸

"Abdürreşid İbrahim sekreterinin yardımıyla Japonya'da Müslümanlığın daha iyi tanınması ve çok kişi tarafından benimsenmesi için İngilizce-Arapça bir dergi çıkarmayı düşünüyorduydu'sa da savaş ve ömrü buna vefa etmemiştir."³⁹ Abdürreşid İbrahim, 17 Ağustos 1944 günü Tokyo'da vefat etmiştir. Ölümü Japon radyosunda duyurulmuş, cenazeye katılmak isteyenlerin gelmesi için dört gün beklenilmiştir. Daha sonra

büyük bir törenle defnedilmiştir.⁴⁰

Özetle Japonya'nın İslam ile tanışması 19. yüzyılın ikinci çeyreği gibi geç bir döneme denk gelse de ülkede Müslümanların sayısının peyderpey arttığı görülmektedir. İslamiyet'in bölgede yayılmasında öncü şahsiyetlerden biri de Abdürreşid İbrahim Efendi olarak karşımıza çıkmaktadır. Abdürreşid İbrahim Efendi, Japonya'da bulunduğu dönemde Japonya'nın kültürü, tarihi, geleceği ve milli hususiyetleri konusunda bilgi almış ve yeri geldikçe İslami hususiyetler noktasında Japon halkını bilgilendirmiştir. İslamiyet'i onlara anlatmak ve hoş göstermek için oldukça titiz davranmış ve her türlü fedakârlığı göstermiştir. Nitekim bu çalışmalarının neticesi alınmış olup görüştüğü kimselerin büyük bir kısmının Müslüman olduğu bilinmektedir.⁴¹ Bu noktada en dikkat çekici hususun Abdürreşid İbrahim Efendi'nin Japonya'yı Japonya yapan milli adet, ahlak ve değerleri dikkate alması ve tüm bunları yerinde görerek tespit etmesi olarak ifade edilebilir. Abdürreşid İbrahim'in gayretleri, fedakârlıkları ve azmi ile gerçekleştirdikleri ulvi kişiliğini gözler önüne sermektedir.

²⁶ Lee- İlhan, s.90

²⁷ Türkoğlu, s.25

²⁸ Lee- İlhan, s.51, Türkoğlu, s.25

²⁹ Uzun, s.295-97

³⁰ Lee- İlhan s.90

³¹ Türkoğlu, s.25, Lee- İlhan, s.60

³² Ali Merthan Dünder, Türk Yurdu, "Türk Milliyetçilerinin Japonya Algısına Bir Kaynak Olarak Mehmet Akif'in Mısralarında Japonya ve Japonlar", Cilt 32, Sayı 295, Mart 2012

³³ Lee- İlhan, s.66

³⁴ Uzun, s.295-97

³⁵ Lee- İlhan, s.97-99

³⁶ <http://www.diyanetdergi.com/dunya-muslumanlari/item/3278-japonya-da-islam-ve-muslumanlar>

³⁷ Türkoğlu, s.26, Lee- İlhan, s. 58-59

³⁸ Uzun, s.295-97

³⁹ Türkoğlu, s.49

⁴⁰ Uzun, s. 295-97

⁴¹ Lee- İlhan, 43-66

Balkanlarda Kadîm Bir Osmanlı Şehri: Prizren

Rıdvan CANIM

Prof. Dr., Trakya Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

*"Düştük yollara
Asfalt yerine yüreğimizi döşeyerek
Göç bizim hasret bizim
Bir söğüt dalı gibi soyulan
Ömür bizimdi."*

Böyle söylüyor bir şiirinde Prizrenli şair Zeynel Beksaç. Türk tarihinin derinliklerine doğru bir yolculuğa düşerseniz eğer karşınıza kanlı bir savaş çıkacaktır. Bir milletin padişahını şehit verdiği bir savaştır bu. Adı Kosova Savaşı'dır. Uğruna Murad Hüdâvendigâr gibi bir Alpereni şehid verdiğimiz Kosova...

*"Bu yer babamın yeri
Babamın, babasının
Gidenlerimizin, soğuk kalanlarımızın sıcak teri
Dünyaya gelecek olanlarımızın sıcak teri
Bu yer benim yerim
Köylümün, kentlimin
Bu ter benim terim.
Bu mezar dedemin mezarı
Dedemin, dedesinin
Gidenlerimizin kapanık, kalanlarımızın açık mezarı
Dünyaya gelecek olanlarımızın açık mezarı
Bu mezar benim mezarım
Köylümün, kentlimin
Bu ölü benim ölüm."*

Fethin üzerinden uzun asırlar geçmiş, devir dönmüştür. Osmanlı'nın tam 500 yıl adaletle yönetip medeniyetler kurduğu bu topraklar bugün öksüz, üzerindeki yetim kalmıştır. Yaklaşık 11.000 km²'lik bir toprak parçası üzerinde, müstakil bir devlet olmanın gururunu yaşayan Kosova, Balkanların en genç devletidir. Türkler bugün hatırı sayılır bir topluluktur Kosova'da. Ülke topraklarında konuşulan üç dil de Arnavutça, Türkçe ve Sırp-Hırvatça'dan ibarettir. Kosova'nın toplam nüfusu ise 2 milyon civarındadır.

Şimdi Balkanlarda, neredeyse İstanbul ile beraber Türk vatani olmuş bir şehir düşünün... Bu şehir, Osmanlı'nın bu topraklardaki kadîm şehirlerinden biri, "Prizren"dir. Tarih boyunca Prisren, Prisrend, Prezdra, Perzerin gibi adlar taşıyan bugünkü Prizren'e giden yolumuz üzerinde Ferizaj,

Stimne ve Suha Reka'yı (Suvareka=Susuz Dere) ardımızda bırakıyoruz birer birer...

İşte, Osmanlı'nın bir zamanlar "şairler yurdu" adını verdiği Prizren... Osmanlı şuara tezkireleri bu şehri tanıtırken şöyle diyorlar: "Prizren'de bir erkek çocuk dünyaya gelse diviti belinde doğar". Yani bu şehrin çocukları analarından şair olarak doğarlar. Evet, bahçeli evleriyle, cami, tekke ve mescidleriyle, çeşme ve sebilleriyle; Bistriça üzerindeki taş köprüleriyle, han ve hamamlarıyla, hepsinden öte güzel insanlarıyla Prizren şehridir burası. İnce, bembeyaz minareleriyle Bursa'nın maketi, şairler yurdu Prizren... Osmanlıların buraları fethinden önce 14. asırda, eski Sırbistan'ın başkenti imiş şairler ve ozanlar yurdu, civanlar otağı Prizren. 100 bini aşan nüfusuyla eskiden beri bir kültür ve ticaret merkezi olmuş Prizren. Hatta öyle ki bir zamanlar Adriyatik denizinde Dubrovnik'in önemi ne ise Balkanlarda Prizren'in önemi de o imiş. Bu yüzden bazı yazarlar Prizren'e "Balkanların Dubrovnik'i" adını takmışlar. Ben de ona "Balkanların Bursa'sı" adını verdim. Nice kavimlere yurt olmuş, nice kültürlerle yoğrulmuş, havasıyla ve suyuyla Balkanların bu güzel şehri, güneyinde yer alan Şar dağlarının kuzey eteklerine kurulmuş. Osmanlı ile tanışması ise ta Fatih dönemine gidiyor. İstanbul'un fethinden iki yıl sonraya, yani 1455 yılına kadar... Bu tarihten sonra Prizren artık bir serhat şehri, bir "akıncılar" şehridir. Prizren'de ilk Cuma namazı Fatih tarafından Ortodoks kilisesinde kıldırılır. Zamanla Evrenosoğullarının şehri imar faaliyetleri; köprüler, camiler, hanlar, hamamlar ve daha nice eserlerle süsler Prizren'i.

Osmanlı ordularının Adriyatik'in güney kıyılarını fethetmesiyle birlikte Prizren-İşkodra yolu, tabiri

caizse doğu-batı arasında bir atardamar olur. Artık Prizren, kervanların uğrak yeridir. Örneğin XVI. yüzyılda şehrin en büyük zenginlerden biri olan Kukli Bey'in Prizren'de 117 dükkkanı, 6 değirmeni 1 kervansarayı vardır. Romen tarihçisi Bellicenu, "Balkanlarda yeni bir kent uygarlığının ilk temellerini Türklerin burada attığını ve Türk kültürü etkisinin günümüzde hâlâ yaşadığını" söyler. Zaman içinde Prizren'de, Arnavut, Türk ve Sırp edebiyatına önemli katkıları olmuş çok sayıda edip yetişir. Bunlar arasında, 15.000 beyitlik ünlü "Gazavatname"siyle Prizrenli tarihçi ve şair Suzi Çelebi, kardeşi Nehari Çelebi, şair Şem'i ve Sücûdî, yaşadığı çağda Bosna tarihini de yazan Pyeter Mazreku sayılabilir. 17. asırda Prizren, Balkan Yarımadası'nın önemli sancak merkezlerinden biridir.

Bugün ismi 'Fatih Sultan Mehmed Namazgahı'na çevrilen Namazgah, diğer ismiyle Kırık Cami; Suzi Çelebi, Kukli Beg ya da Saraçhane, Mehmet Paşa Külliyesi ya da Bayraklı, Beylerbeyi Sinan Paşa'nın yaptırdığı Sinanpaşa, Maksut Paşa ya da Maraş camileriyle Gazi Mehmet Paşa Hamamı, Prizren'deki Osmanlı yadigarlarından sadece birkaçıdır.

18. asır sonlarında Prizren, İstanbul, Selanik, İşkodra, Dubrovnik, Saraybosna ve Belgrad ile birlikte balkanların büyük kentlerinden biri haline gelir. 19. asır başlarında ise şehirde ham derici, demirci, saraç ve terzilerden başka mutafçı, bıçakçı ve tüfekçi esnafları gelişir. Hatta tüfekçilik o kadar gelişir ki Prizren'de yüze yakın tüfekçi dükkkanı açılır. "Martinka" diye de anılan Prizren tüfeklerinin şöhreti Anadolu ve Mısır'a kadar yayılır.

Osmanlı ile fiilen beraberliği 1912 yılına kadar sürmüş Prizren'in. Bu beraberlik asırlarında Prizren altın çağlarını yaşamıştır, tabiri caizse.

Kültür, sanat ve edebiyatta, zanaat ve ticarete bugün çoğuna hasret kaldığı muhteşem günler yaşayan Prizren'de hâlâ Türk kültür ve sanatı adına birbirinden değerli ürünler veren şair ve sanatkarların varlığı insanı sevindiriyor, kuşkusuz. Zeynel Beksaç, Taner Güçlütürk, Naim Şaban, Murtaza Büşra, Etem Baymak, Mehmet Bütüç, İskender Muzbeg, Altay Suroy, Bayram İbrahim, Esin Muzbeg, Ahmet İgciler, Agim Rifat ve Özcan Micalar gibi...

Bugün 30 civarında ibadete açık caminin bulunduğu şehirde, Şar Dağının eteklerinde kurulmuş Maraş Camii'nden başlıyoruz gezmeye Prizren'i. Nedense Maraş Camii isminden çok etkileniyorum. Bilindiği üzere Maraş'ın Elbistan kazasında da muhteşem bir Şar Dağı vardır. Hem Maraş, hem Şar Dağı... İşte Osmanlı coğrafyasında belki birbirinden habersiz iki ayrı güzel mekân...

Prizren'in ortasından geçen şirin Bistriça Nehri'nin suları hayli azalmış. İçinde gezerek elleriyle balık tutmaya çalışan çocukları görüyorum. Ve Bistriça üzerindeki taş köprülerden birinde bir hatıra fotoğrafı çektiyoruz ardından. Köprü'nün ayağında kasetler satan delikanlıya bize Prizren'den hatıra kalacak orijinal Prizren halk müziğine dair bir şeyler istiyorum ama nafile... Türkçe bir şey yok diyor. Âh Rumeli türkülerim, neredesiniz ve niçin Prizren'de yoksunuz şimdi? Biz de Arnavutça bir müzik kaseti alıyoruz çaresiz...

Bir ara şehir merkezindeki tarihî Süfî Sinan Paşa Camii'nin şerefesinde dalgalanmakta olan kırmızı bayrak dikkatimi çekiyor. 1615 yılında aslen Prizrenli olan Sinan Paşa yaptırmış bu güzel eseri. Çarşı pazarıyla, o daracık sokaklarıyla, köhnemiş kahvehaneleriyle Türklüğün nabızı Rumeli'deki can damarlarından birisinde, burada, Prizren'de

“Prizren’de bir erkek çocuk dünyaya gelse diviti belinde doğar”. Yani bu şehrin çocukları analarından şair olarak doğarlar.

atıyor hâlâ.

Şehir merkezindeki Bayraklı Camii, yanındaki hamamla birlikte Sultan Mehmed zamanında Gazi Mehmet Paşa tarafından yaptırılmış. Ramazan günlerinde “iftar vakti”, bu caminin minarelerine çekilen bayrakla bildirildiği için bu ismi almış Bayraklı Camii. Camiin hemen yanı başındaki sokakta cıvı cıvı oynayan Türk çocuklarına Türkiye’den getirebildiğimiz hediyeleri dağıtıyoruz. Sevinçten neredeyse boynumuza sarılacaklar! Prizren’de şu anda önemli eğitim kurumlarından birisi de yaklaşık 200 civarındaki öğrencisi ile Prizren Medresesi imiş. Savaş günlerinde bile hep açık kalmış burası.

Prizren’e yolu düşenlerin görmesi gereken yerler arasında tarihi Suzi Çelebi köprüsü ile hemen yakınındaki Suzi Çelebi Camii ve kabristanında uzun asırların uykusuna yatmış meşhur “Gazavatname” yazarı, şair Suzi Çelebi’nin kabri de yer alıyor.

Prizren için -aslında tüm Balkan Türkleri için desek daha doğru olur sanırım- her şey demek olan “Doğru Yol Türk-Kültür Sanat Derneği”ne de uğruyoruz bir ara... Prizren Doğru Yol Türk-Kültür Sanat Derneği, Kosova’da bugüne kadar yaptıkları ile inanılmazları gerçekleştiren bir sivil toplum örgütü. Aslında yaptıklarına bakarsanız Kültür Bakanlığı gibi çalışan bu kuruluş, 2001 yılında 50. sanat yılını kutlamış. Amacı, değerli sanatkâr Prizrenli Zeynel Beksaç’ın ifadeleriyle; “Tüm Kosova’da Türk varlığını, benliğini, gelenek ve göreneklerini yaşatarak yarınlar ırmağına akıtmak, Rumelinde ses bayrağımızın rengini, yankısını görkemli kılarak özümüzü dimdik ayakta tutmak, bütün zorluklara rağmen sanat yolunda ilerlemek” olmuş hep. Doğru Yol, elli yıl boyunca önce Kosova’da, sonra Rumeli ve tüm Balkan topraklarında Türkçe’nin gururu

olmuş. Bu sürede Kosova’da yetişen şair, yazar, müzisyen, tiyatro sanatçısı, öğretmen, ressam, gazeteci ve aydınların, kısacası Türk-lüğün ve Türkçe bayrağını dalgalandıranların gönül meclisi haline gelmiş. 1951 yılında eski Yugoslavya’nın bu topraklarda “Türk” kimliğini resmen tanımasından sonra buralarda yaşayan Türklerin de değişmeyen adresi haline gelmiş Doğru Yol Derneği. Bu kadarla da kalmamış, bugün Makedonya sınırları içinde yer alan Gostivar’da Güven, Kalkandelen’de Yeni Hayat ve Kosova/ Mamuşa’da Âşık Ferki gibi yeni yeni derneklerin kuruluşuna da öncülük etmiş. Ziya Şişko, Süleyman Alaybeg gibi isimlerle başlayan Türk sanat müziği çalışmaları bu çatı altında serpilip boy vermiş. Halk dansları toplulukları değişik zamanlarda Abdullah Palyaço, Reşat Vırmaça, Reşat Şinik ve Ferhat Derviş gibi isimlerin önderliğinde günümüze kadar başarıyla taşınabilmiş. Kosova Türk Tiyatrosu özellikle büyük usta Aziz Buş, Abdullah Palyaço, Cemal Şpat ve Hüda Leskofçalı gibi isimlere bugün çok şeyler borçlu. Özellikle Prizren ağzıyla bestelediği türkülerıyla Aluş Nuş, sadece Kosova’da değil Türkiye’de de ismini duyuran sanatçılar arasında yer almış. Bu alanda Zeynel Beksaç, İrfan Şekerci, Nevzat Şundo ve Fikret Refeya da birbirinden güzel eserlerin altına imza atan isimler olmuşlar. 1978’lerde oluşturulan çocuk grubunun bugün Liriye Dişo başkanlığında “Ata Çocukları” adı altında yine bu çatı altında çalışmalarını sürdürdüğünü görüyoruz.

Ziya Şişko Türk Sanat Müziği Korosu, Yeşil Turnalar Türk Halk Müziği Korosu, Prizren Halk Dansları Ekibi, Ayyıldızlar Türk Hafif Müziği Topluluğu, Resim Kolu, Nazım Hikmet Edebiyat Kolu, Aziz Buş Tiyatro Topluluğu, Muhammet Şerif Resital Kolu, Faik Emruş Türk

Müziği Korosu, Uluslararası Süleyman Brina Balkanlar Türk Kültürü Hizmet Ödülü gibi bir dizi faaliyetin yönetim yeri, bugün etkinliklerini Prizren'de başarıyla sürdüren Doğru Yol Türk-Kültür ve Sanat Derneği'dir. Belirlenmiş bir siyasi çizgileri yok ama kuruluşundan itibaren Kosova'da Türk kültür ve geleneklerinin en ısrarlı ve en istikrarlı savunucuları olmuşlardır. İlk kez 1978 yılında gelmişler Türkiye'ye temsil için ve 1966 yılında ilk defa Belgrad televizyonunda Türkçe şarkılardan oluşan bir konser vermişler. Bir zamanlar adını çok iyi hatırlayacağınız "Çevren" artık çıkmıyor Prizren'de. Bir zaman rahmetli Osman Baymak yönetiminde çıkan "Bay" dergisi unutulmamalı tabii. Kuşkusuz Kosova'nın en uzun soluklu dergilerinden birisi; Zeynel Beksaç yönetimindeki "Türkçem" adlı çocuk dergisi yayınlarını başarıyla sürdürüyor. Mamuşa'da çıkan "Derya" ve "İlke" dergileri de Kosova'da Türk kültürünü zorluklar içinde yaşatmaya çalışan yayınlarıdır.

Şehrin merkezindeki "Şadırvan" meydanı akşam saatlerinde özellikle kızlı-erkekli Prizrenli gençlerin "piyasa" yaptıkları önemli bir mekân olarak dikkatleri çekiyor. Günün ilerleyen saatlerinde meydan dört tarafından adım atılmayacak duruma geliyor neredeyse. Şehrin ana caddelerinde özellikle akşam saatlerinde "korzo" adı verilen bu gezintiyi hemen bütün Balkan şehirlerinde görürsünüz.

Aslında Balkanlar'ın tamamı için şunu söylemek mümkün: "Öteki" olanı tanıma ve onunla birlikte yaşamayı öğrenmek şart. Ama ne yazık ki Balkanlar hala dayatmalı çözümlerle idare ediliyor. Yeni Gündem gazetesi genel yayın yönetmeni Esin Muzbeg'in de dediği gibi; bu yüzden Bosna'daki Sırp ve Hırvatlar, bütünlük içinde olan bir Bosna-Hersek'in oluşumuna

pürüzler çıkarıyor; bu yüzden Sırbistan'daki Boşnaklar, Arnavutlar ve Macarlar huzur içinde yaşayamıyor. Ve bu yüzden Kosova'daki azınlıklar Kosova'yı tam anlamıyla bir vatan olarak göremiyor... Çok kültürlülük, bölgede çok fazla "öteki"-nin varlığı anlamına geliyor. Öteki olanla olmak ve öteki olanı tanımak için herkese büyük görevler düşüyor.

Ne diyelim ki? Büyük dedelerimizin bir zamanlar bu topraklarda ruhlarını bir tekne de yoğurduğu Sırp, Arnavutlar, Boşnaklar, Hırvatlar ve Türkler birbirlerinden kız alıp vermişler, birbirlerine gönül vermişler, el ele asırlarca yaşamışlar. Şimdi aralarına soğuk rüzgârlar girmiş. Temennimiz, aziz dost Altay Suroy'un bir şiirinde tüm "Evlâd-ı Fâtihân" adına söylediği; "misafirlikte unutulmuş çocuklar"ın bir gün Anadolu'da yaşayanlarca da hatırlanması elbette.

Gezip dolaştığım Prizren sokaklarında karşıma çıkan kırık dökük hatıralar, beni götürülebildiği kadar eskilere götürüyor. Nedenise hiç geri gelmek istemediğim eskilere, uzaklara... Kadim hatıraların üşüştüğü yüreğim derinden acıyor. Neyse ki Prizren Halveti tekkesi, yorgunluğumu biraz olsun alıyor.

Ayakta kalabilen camileri ve tekeleri ile, kalesi, namazgahı ve daracık eski sokakları ile, çeşmeleri, sebilleri, şadırvanı ve Bistriça üzerindeki taş köprüleri ile, hanları, hamamları ve eski Türk evleriyle Prizren, Balkanlar'da tarihin hafızasına ve vicdanına terk ettiğimiz "bizim" şehirlerimizden biri hâlâ. O her şeye rağmen "bizim". Bizim, Batılı olmak için çırpındığımız bir çağda Prizren, "bir Rumeli şehri olarak" kalabilmek için çabalıyor. Ve inanın ki her şeye rağmen o hâlâ bizim hayâlimizdeki Prizren olmayı sürdürüyor.

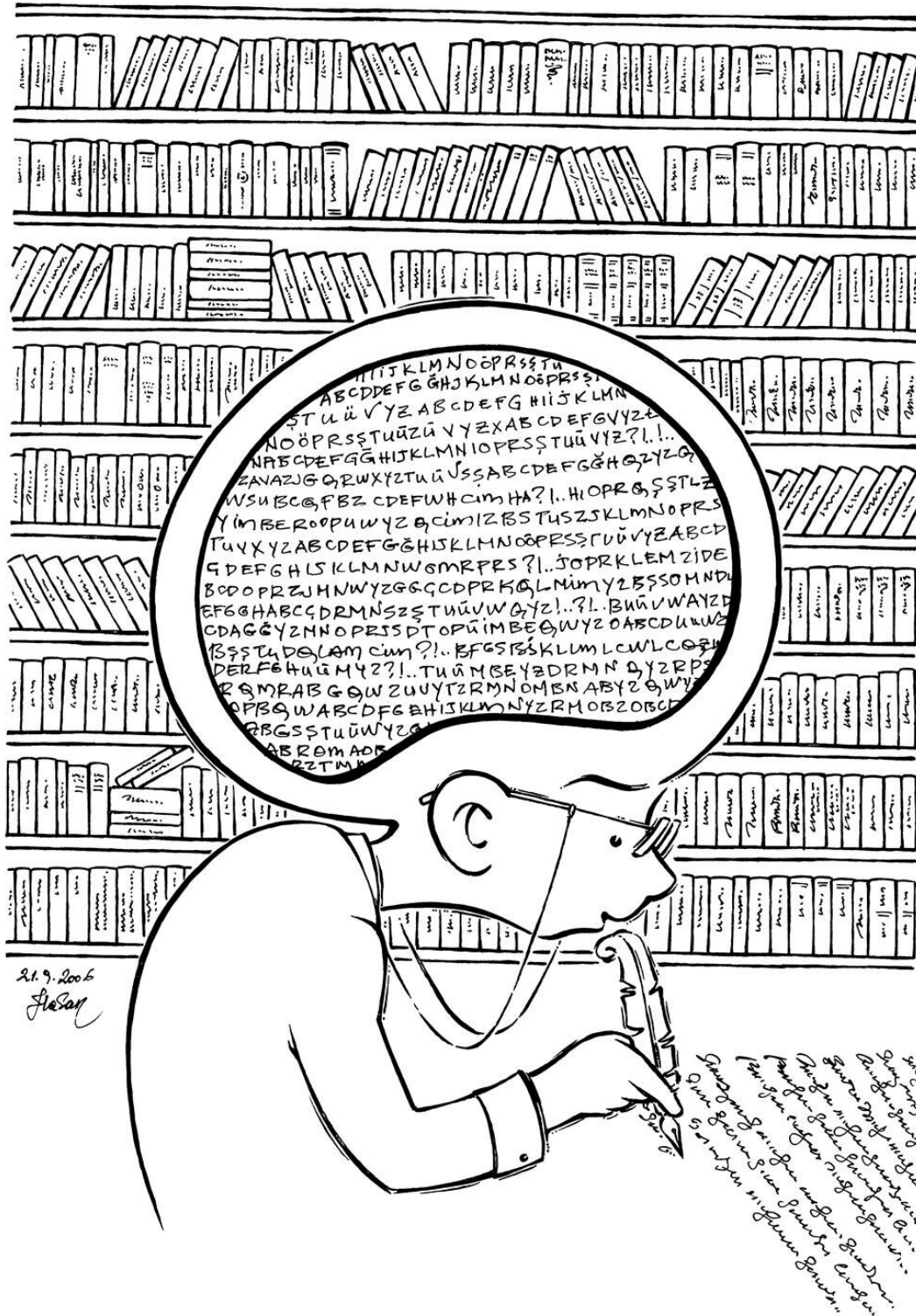
Ve yollar dönüşe başlıyor. Yüreklerle yine bir hüznün çöküyor. Hem

de hüznün katmerlisi... Etle tırnağın ayrılması gibi bir şey bu... Sevenle sevilenin bir daha kavuşur muyuz, kavuşabilir miyiz acaba, tedirginliği içindeki kopuşu gibi bir şey bu... İster istemez Kosova için kaleme aldığım şu mısralar geliyor dilimin ucuna:

*"Yıkık bir kervansaray avlusunda
Kosova'da
asırlık bir çınar olaydım âh
her yaprağında bin acı, bin elem,
bin hüznün
toprağına düşeydim cansız bir
beden gibi
en karanlık gecelerinde ay-yıldız
olaydım
sonra her satırında bin duâ, bin
zikir, bin şükür olaydım
o eskimiş mezar taşında Sûzî'nin
bu kez de ben yazaydım
son gazâ destânını öksüz Rume-
li'nin
en bereketli şehirlerde açan bir
gül olaydım bahçelerinde
kanayan bir gül olaydım güneşin
her batışında
âhh
ya Kosova bende olaydı
ya ben Kosova'da olmayaydım."*

Hoşça kal Prizren... Bir zamanlar kucak dolusu "gül" iken şimdilerde bir avuç "kül" olan acılar yurdu Rumelim, hoşça kal! Hoşça kal "dedemin can ektiği topraklar"... Bugün üzerinde yaşayanlardan çok altında ceddime ait mezar taşını saklayan kutlu diyarlar, hoşça kal can suyunun akıp geldiği mahzun Rumelim... Hoşça kalınız "benim" güzel şehirlerim...

Çizgi: Hasan Aycin